

PRIRUČNIK
ZA REVIZIJU ZAKONSKE REGULATIVE
PROTIV TRGOVINE LJUDIMA
SA POSEBNIM OSVRTOM NA REGION PAKTA ZA STABILNOST
JUGOISTOČNE EVROPE

Angelika Kartusch
Institut za ljudska prava “Ludwig Boltzmann”, Beč

Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights

© OSCE/ODIHR 2001

Sva prava zaštićena. Sadržaj ovog izdanja može se slobodo koristiti u obrazovne i ostale nekomercijalne svrhe pod uslovom da se kao izvor navede OSCE/ODIHR.

OSCE Kancelarija za Demokratske Institucije i Ljudska prava
Al.Ujazdowskie 19
00-557 Varšava
Poljska
Tel. +48 22 520 06 00
Fax. +48 22 520 06 05
E-mail: office@odihr.osce.waw.pl
Website: <http://www.osce.org/odihr>

Reč Zahvalnosti

Ovaj projekat je osmislila i sprovela Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) OEBS-a, u okviru Specijalnih Snaga Pakta za Stabilnost protiv trgovine ljudskim bićima. Izveštaj je pripremila Angelika Kartusch sa Instituta za ljudska prava "Ludwig Boltzmann".

Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava OEBS-a želi da se zahvali Vladama Švajcarske i Sjedinjenih Američkih država za velikodušni doprinos ovom projektu. Stavovi koji su zastupljeni u ovom izveštaju ne predstavljaju obavezno zvanično stanovište Vlada Švajcarske i SAD.

Autor želi da se zahvali sledećim osobama na primedbama i komentarima:

International Human Rights Law Group

(Međunarodna pravna grupa za ljudska prava)

Ann Jordan

Ludwig Boltzmann Institute of Human Rights

(Oboje iz Instituta za ljudska prava "Ludwig Boltzman")

Hannes Tretter

Karin Lukas

Helmut Sax

University of Vienna, Faculty of Law

(Univerzitet u Beču)

Jo Dedeyne

Council of Europe

(Savet Evrope)

Leyla Kayacik

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights

(OSCE Kancelarija za Demokratske Institucije i ljudska prava)

Gabriele Reiter

Jyothi Kanics

Francesco Bruscoli

Denis Petit

United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights

(Kancelarija UN visokog Komesarijata za ljudska prava)

Madeleine Rees

United Nations Children's Fund

(Fondacija Ujedinjenih Nacija za decu)

Yulia Krieger

SADRŽAJ

1	UVOD.....	7
1.1	OPŠTI OSVRT.....	7
1.2	SVRHA PRIRUČNIKA.....	8
1.3	OBIM PRIRUČNIKA.....	9
1.4	STRUKTURA I METODOLOGIJA.....	11
2	OBAVEZE DRŽAVA PREMA MEĐUNARODNOM ZAKONU O LJUDSKIM PRAVIMA..	14
2.1	UVOD.....	14
2.2	OBAVEZA DRŽAVE U SMISLU ZAŠTITE PROTIV KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA POJEDNACA.....	15
2.3	RELEVANTNI INSTRUMENTI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA.....	16
3	PREVENCIJA.....	19
3.1	PODIZANJE NIVOVA SVESTI.....	19
3.2	EKONOMSKI I SOCIJALNI POLOŽAJ ŽENA U MATIČNIM ZEMLJAMA.....	23
3.2.1	<i>NASILJE NAD ŽENAMA.....</i>	<i>25</i>
3.2.2	<i>ŽENE I TRŽIŠTE RADA.....</i>	<i>31</i>
3.2.3	<i>ŽENE I DONOŠENJE ODLUKA.....</i>	<i>37</i>
3.2.4	<i>MEHANIZAM JEDNAKOSTI POLOVA.....</i>	<i>41</i>
3.2.5	<i>MEĐUNARODNA I REGIONALNA SARADNJA.....</i>	<i>42</i>
3.3	IMIGRACIONA POLITIKA U ZEMLJAMA DESTINACIJE.....	44
4	KRIVIČNO GONJENJE.....	46
4.1	ZASEBNO KRIVIČNO DELO I DEFINICIJA TRGOVINE LJUDIMA.....	46
4.2	KAZNENE MERE.....	50
4.3	KRIVIČNA ODGOVORNOST PRAVNIH LICA.....	54
4.4	PODVOĐENJE POD KRIVIČNU ODGOVORNOST SVIH AKTIVNOSTI U VEZI SA TRGOVINOM LJUDIMA.....	55
4.5	OSTALA KRIVIČNA DELA KOJA SE ODOSE NA TRGOVINU LJUDIMA.....	57
4.6	OSNIVANJE SPECIJALIZOVANIH ISTRAŽNIH JEDINICA.....	59
4.7	EKSTERITORIJALNA NADLEŽNOST.....	61
4.8	EKSTRADICIJA.....	63
4.9	MEĐUNARODNA SARADNJA.....	67
5	ZAŠTITA I POMOĆ.....	68
5.1	OPŠTI PRINCIPI ZA PRUŽANJE POMOĆI I ZAŠTITU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA...	68
5.2	BORAVIŠNI STATUS ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA.....	70
5.2.1	<i>BORAVIŠNE DOZVOLE.....</i>	<i>71</i>
5.2.2	<i>AZIL.....</i>	<i>80</i>
5.3	PRUŽANJE POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA U ZEMLJAMA DESTINACIJE...	82
5.3.1	<i>IDENTIFIKACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA.....</i>	<i>83</i>
5.3.2	<i>SMEŠTAJ, ZDRAVSTVENA NEGA I SAVETOVALIŠTE.....</i>	<i>84</i>
5.3.3	<i>ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA.....</i>	<i>87</i>

5.4	DEKRIMINALIZACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	89
5.5	STANDARDI ZA TRETMAN ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA KOJE SU U PRITVORU I/ILI KOJE SU KRIVIČNO GONJENE.....	91
5.6	POLOŽAJ ŽRTAVA I SVEDOKA U ZAKONSKOJ PROCEDURI.....	93
5.6.1	<i>OBEZBEDIVANJE BESPLATNOG PREVOĐENJA I PRAVNE POMOĆI.....</i>	<i>95</i>
5.6.2	<i>ISTRAGA I ISPITIVANJE.....</i>	<i>97</i>
5.7	ZAŠTITA PRIVATNOSTI I FIZIČKE BEZBEDNOSTI ŽRTAVA I SVEDOKA	99
5.8	GRAĐANSKA PRAVA I ZAHTEVI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	102
5.9	POMOĆ PRI POVRATKU I REINTEGRACIJI	107
5.9.1	<i>PRAVO NA POVRATAK.....</i>	<i>107</i>
5.9.2	<i>POMOĆ U REINTEGRACIJI.....</i>	<i>109</i>
6	OPŠTE MERE.....	112
6.1	ISTRAŽIVANJE	112
6.2	OBUČAVANJE I PODIZANJE NIVOVA SVESTI.....	113
6.3	OSNIVANJE KOORDINACIONIH TELA.....	115
	BIBLIOGRAFIJA	118
	SPISAK DOKUMENATA	120
	LISTA SKRAĆENICA	124
	ANEKS: PREPORUKE	126

Predgovor

Kada je Jedinica Pakta za Stabilnost sa specijalnim zadatkom sprečavanja trgovine ljudskim bićima zvanično osnovana u septembru 2000, iskoristili smo priliku da započnemo projekat sastavljanja Priručnog Vodiča za reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudskim bićima.

Uočili smo neophodnost uskladjivanja zakonske regulative protiv trgovine ljudskim bićima kojom bi bilo obezbeđeno efikasno sudsko gonjenje počilaca, kao i zaštita žrtava takve trgovine. Ovo uskladjivanje zakona ne bi trebalo da se svede na puko uskladjivanje i promenu postojećih zakona, već bi za cilj trebalo da ima i sveobuhvatne standarde zaštite ljudskih prava na međunarodnom i regionalnom nivou.

Radi promovisanja sveobuhvatnog pristupa borbi protiv trgovine ljudskim bićima i zaštiti žrtava takve trgovine, Priručni vodič je sastavljen od tri glavna polja delovanja u kojima je neophodna revizija zakonske regulative, a to su prevencija, sudsko gonjenje počilaca i zaštita žrtava trgovine ljudskim bićima. Priručni vodič sadrži i niz preporuka za reviziju zakona i reformske napore. Preporuke nisu zasnovane samo na zakonski obavezujućim standardima, već uzimaju u obzir i političke obaveze, kao i primere postojećih inicijativa i aktivnosti na državnom nivou. Ovakve preporuke predstavljaju početnu tačku za reviziju zakonske regulative i jasno je da ih treba primenjivati u skladu sa specifičnostima nacionalnih zakonodavstava.

Priručni Vodič za reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudskim bićima ima za cilj postavljanje okvira sveobuhvatne zakonske regulative protiv trgovine ljudima što bi pomoglo zakonodavcima i političkim činiocima u celom regionu OEBSa u naporima uvodjenja ili revizije zakonske regulative radi sprečavanja trgovine ljudskim bićima. Osim toga, ovaj Priručni Vodič predstavlja i značajno orudje za nevlidine organizacije koje zagovaraju suštinsko poboljšanje zakonske regulative protiv trgovine ljudima.

Nadamo se da ovim podržavamo vaše napore za reformu i reviziju zakonske regulative protiv trgovine ljudskim bićima.

Helga Konrad
Predsedavajuća Snaga Pakta za Stabilnost
Sa specijalnim zadatkom protiv trgovine Ljudskim bićima

Gérard Stoudmann
Direktor OEBS ODIHR

1 UVOD

1.1 OPŠTI OSVRT

Trgovina ljudima je globalni fenomen koji snažno pogađa države u političkoj i ekonomskoj tranziciji ili postkonfliktnom stresu, koje su najčešće glavne polazne zemlje za trgovinu ljudima. Ovaj fenomen takođe, pogađa i ekonomski razvijenije zemlje koje su uglavnom zemlje destinacije, kao i zemlje tranzita. Ljude koji teško žive privlači mogućnost poboljšanja životnih uslova koje pružaju bogatije zemlje, dok, u isto vreme, u zemljama destinacije postoji rastuća potreba za jevtinom radnom snagom u neformalnim oblastima rada kao i u slabo plaćenim sektorima zvanične privrede. Dok su sedamdesetih i osamdesetih godina zapadnoevropske zemlje bile zemlje destinacije trgovcima koji su dovodili žene i muškarce uglavnom iz Azije i Latinske Amerike, situacija se promenila nakon sloma komunističkih režima ranih devedesetih. Sve veći broj žena iz istočnoevropskih zemalja postaje glavna grupa na "tržištu trgovine ljudima" u Zapadnoj Evropi, kao i u oblasti Centralne i Jugoistočne Evrope.

Trgovina ljudima pogađa sve, žene, muškarce, devojčice i dečake. Ipak, prema postojećim podacima, većina žrtava trgovine ljudima su žene i devojčice.¹ Ova karakteristika u vezi sa polom kada je u pitanju kriminal i kršenje ljudskih prava nazvano "trgovina ljudima", je u velikoj meri uzrokovano siromaštvom ženske populacije i kršenjem ekonomskih i socijalnih prava žena i devojčica. Ova pojava je naročito naglašena u zemljama tranzicije i post-konfliktnim društvima.

Od ranih devedesetih, trgovina ljudima se pojavljuje i postaje ozbiljan problem u regiji Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope.² Iako ovaj problem privlači sve veću pažnju na političkom planu, on je još uvek daleko od rešenja. Međunarodna priroda ove vrste kriminala, njegovi složeni uzroci i nedovoljan stepen svesti o postojanju problema, uz nedovoljno usklađene krivične zakone pogođenih država, otežava borbu protiv ove vrste

---

¹ Većina istraživanja na ovom polju fokusirana su isključivo na trgovinu ženama i decom, tako da postoji vrlo malo podataka o trgovini muškarcima u zapadnoj Evropi. Međutim, iskustvo u SAD, na primer, otkriva da postoji isto tako veliki broj muškaraca kojima se trguje radi podvrgavanja prinudnom radu. (Vidi Amz O'Neill Richard, "Međunarodna trgovina ženama u SAD: Savremeni vid ropstva i organizovanog kriminala", 1999, www.cia.gov/csi/monograph/women/trafficking.pdf).

² Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope je okvirni dogovor o međunarodnoj saradnji za stabilnost i razvoj Jugoistočne Evrope. Njegov cilj je jačanje zemalja Jugoistočne Evrope "u naporima ovih zemalja da ojačaju mir, demokratiju, poštovanje ljudskih prava i ekonomski prosperitet sa ciljem postizanja stabilnosti u čitavom regionu." Pakt za stabilnost je usvojen 1999. godine od strane više od 40 članica zemalja i organizacija, uključujući države regije i njihove susede (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Bivša jugoslovenska republika Makedonija, Mađarska, Moldavija, Rumunija, Slovenija i SR Jugoslavija, u daljem tekstu "države Pakta za stabilnost"), države članice Evropske Unije (EU), SAD, Kanadu, Rusiju, Ujedinjene nacije, Organizaciju za bezbednost i saradnju Evrope (OEBS), Savet Evrope, Svetsku banku, i Međunarodni monetarni fond. Za dodatne informacije obratiti se na adresu www.stabiltypact.org. Septembra 2000. godine osnovane su snage sa specijalnim zadatkom protiv trgovine ljudima u okviru Radne grupe 3 (pitanja bezbednosti) Pakta za stabilnost. Cilj ovih snaga je jačanje međunarodnih koordinacionih napora i intenziviranje konkretnih združenih akcija čiji je cilj sprečavanje trgovine ljudima, zaštita svedoka i krivično gonjenje trgovaca ljudima. Dalje informacije o snagama za specijalne zadatke su dostupne na adresi www.osce.org/odihr/attf/. Vidi poglavlje 3.3.

kriminala. Drugi faktor koji doprinosi niskom nivou adekvatnog reagovanja na ovaj problem je restriktivni pristup vlada u borbi protiv "ilegalne migracije", organizovanog kriminala i (ilegalne) prostitucije, uz nedovoljno poklanjanje pažnje potrebi za programima zaštite prava žrtava. Ovakav uski pristup problemu onemogućava ostvarivanje osnovnih ljudskih prava žrtvama trgovine ljudima. Šta više, vlasti se odnose prema žrtvama trgovine ljudima više kao prema kriminalcima nego žrtvama, zbog toga što nemaju dozvole za boravak, radne dozvole, ili zbog njihovog učešća u prostituciji. Takav odnos dovodi žrtve u situaciju da nemaju poverenja u vlasti i da odbijaju saradnju tokom istrage, čime se smanjuju šanse za sprovođenje uspešnog krivičnog gonjenja trgovaca ljudima. I, konačno, naponi u borbi protiv trgovine ljudima ometeni su korupcijom i nesposobnošću vlada da se obračunaju sa zvaničnicima umešanim u trgovinu ljudima.

1.2 SVRHA PRIRUČNIKA

Svrha ovog priručnika je da postavi okvir za sveobuhvatnu zakonsku regulativu u vezi sa trgovinom ljudima. Njegov cilj je pružanje pomoći donosiocima političkih odluka i zakonodavcima pre svega u regionu Pakta za stabilnost, kao i u svim ostalim državama članicama OEBS-a, u nastojanju da donesu i usvoje zakonsku regulativu protiv trgovine ljudima. Pored toga, cilj priručnika je i da pruži podršku nevladinim organizacijama u naporu za podsticanje donošenja bolje zakonske regulative za trgovinu ljudima.

Priručnik obezbeđuje pregled relevantnih međunarodnih i regionalnih standarda, i sadrži veći izbor primera inicijativa i aktivnosti na nacionalnom nivou, kao i preporuke za usvajanje i razmatranje zakonske regulative za sprečavanje trgovine ljudima.

Ovi standardi mogu poslužiti kao priručnik za zakonodavce jer pružaju neophodne osnovne informacije. Preporuke priručnika namenjene su početnoj fazi razmatranja zakonodavstva. Jasno je da primenjivanje takvih preporuka u okvirima nacionalnih zakona zahteva preporuke koje su specifične i odgovaraju konkretnim situacijama i specifičnom pravnom režimu određene države. Takva analiza vezana za zemlje Pakta za stabilnost ne može se pronaći u ovom priručniku, ali se u tom cilju može započeti dalje istraživanje.

• Potreba za usklađivanjem zakonodavstva

Podstrek ovom projektu je hitna potreba usklađivanja relevantnog zakonodavstva u regionu Pakta za stabilnost (takođe i širom sveta), uzimajući u obzir međunarodnu prirodu kretanja trgovine ljudima. U nekoliko navrata, nedostatak usklađenosti zakonodavstava identifikovan je kao glavna prepreka za sprovođenje efikasnog krivičnog gonjenja počinitelaca kao i zaštitu žrtava trgovine ljudima, te smetnja naporima uspostavljanja međunarodne saradnje između nacionalnih vlasti država polaska, tranzita i destinacije.³ Takvo usklađivanje, međutim, ne treba da bude ograničeno na puko

---

³ Odlukom broj 1 Dokumenta o podržavanju napora OEBS-a za borbu protiv trgovina ljudima, od 28. novembra 2000., OEBS-ov Savet ministara naglašava postojanje potrebe za "sveobuhvatnijim i bolje

približavanje postojećim zakonima, već je potrebno da se odvija u svetlu međunarodnih i regionalnih standarda zaštite ljudskih prava. Potreba za pristupom čije je glavno polazište uvažavanje ljudskih prava priznata je nedavno Ministarskom deklaracijom zemalja Jugoistočne Evrope od 13. decembra 2000., kada su ministri regiona Pakta za stabilnost izjavili da se politički obavezuju da pitanje trgovine ljudima priznaju kao pitanje ljudskih prava.⁴ Savet ministara OEBS-a obavezao je OEBS-ove države učesnice " da preduzmu neophodne mere, uključujući i usvajanje i implementaciju zakonodavstva u cilju krivičnog gonjenja trgovaca ljudima i obezbeđivanja garancija i zaštite ljudskih prava žrtava. "⁵

- **Odgovorni činioci**

Efikasnost mera protiv trgovine ljudima veoma mnogo zavisi od usaglašavanja i saradnje između relevantnih učesnika, pre svega država, nevladinih organizacija i međudržavnih organizacija. Međutim, dok međunarodne institucije i nevladine organizacije imaju samo važnu ulogu, jedino vlade država imaju ovlašćenja i sredstva da značajno ograniče obim trgovine ljudima.⁶ Slično tome, odluka Saveta ministara OEBS-a broj 1 od 28. novembra 2000. potvrđuje da primarnu odgovornost za akciju protiv trgovine ljudima imaju pojedinačne države.

1.3 OBIM PRIRUČNIKA

Ovaj priručnik se ne ograničava samo na trgovinu ženama⁷, niti na specifične oblike primoravanja na rad, ropstvo ili služenje, već se fokusira na trgovinu ljudima onako kako je to definisao Protokol Ujedinjenih Nacija protiv trgovine ljudima.⁸

---

koordiniranijim" od strane država članica i međunarodne zajednice, kao i za "koherentnijim i kooperativnijim pristupom zemalja porekla, tranzita i destinacije". Komitet ministara Saveta Evrope preporučio je državama članicama koordiniranu strategiju koja treba da se realizuje na osnovama usklađivanja relevantnog zakonodavstva zemalja članica u građanskom, socijalnom i krivičnom domenu (Eksplanatorni memorandum preporukama Komiteta ministara (2000.) R 11 u vezi sa preduzimanjem mera protiv trgovine ljudima sa ciljem seksualne eksploatacije, 19. maj 2000. Na nivou EU, Komisija je identifikovala "odsustvo uobičajeno usvojenih definicija, inkriminacija i sankcija u okviru kaznenog zakonodavstva" zemalja članica kao glavni razlog za neuspeh u implementiranju zajedničke akcije Saveta od 24. februara 1997., koja podrazumeva borbu protiv trgovine ljudima i seksualne eksploatacije dece (97/154/JHA), što predstavlja instrument za usklađivanje zakonodavstva država članica koje se uglavnom fokusira na aspekt gonjenja (predlog za okvirnu odluku Saveta o trgovini ljudima, COM (2000.) 854, 21. decembar 2001.).

⁴ Deklaracija protiv trgovine ljudima ministara Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope od 13. decembra 2001. Deklaraciju su potpisali ministri iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, bivše jugoslovenske republike Makedonije, Moldavije, Rumunije, Slovenije, Turske, SR Jugoslavije i predstavnici Kosova i Crne Gore.

⁵ Odluka ministarskog saveta OEBS-a – No.1, 28. novembar 2000. (član 9).

⁶ OEBS/ODIHR, Predlog plana delovanja 2000. u borbi protiv trgovine ljudima, 1999.

⁷ Većina poznatih slučajeva trgovine ljudima u zemljama Pakta za stabilnost i OEBS-a odnose se na žene i devojčice. Trgovina muškarcima i dečacima je u relativno malo istraživana. Ovaj dokument fokusira se na trgovinu ljudima uopšte, a kada je neophodno, uzima u obzir specifične situacije kada su u pitanju žene. Ovo je naročito važno kod sprečavanja trgovine ljudima u regionima Pakta za stabilnost u kojima

Takođe je važno uzeti u obzir da se ovaj priručnik koncentriše na prava i potrebe punoletnih osoba i ne uzima u obzir specifične situacije kada su deca u pitanju. Deca imaju precizno određena prava i potrebe koje su posebno zaštićene Konvencijom UN-a o pravima deteta (CRC)⁹, neobavezujućim Protokolom te Konvencije¹⁰ i Konvencijom Međunarodne organizacije za rad (ILO), broj 182 o eliminisanju najtežih oblika primoravanja dece na rad.¹¹ Prema Konvenciji o pravima deteta decom se smatraju sve osobe mlađe od 18 godina.

Glavni deo ovog priručnika fokusira se na analitička sredstva za preispitivanje zakonodavstva. Efikasni pravni okvir je nesumnjivo važna osnova svake uspešne politike protiv trgovine ljudima, ali je neophodan i sveobuhvatniji pristup ovom problemu. Da bi reakcija na ovo pitanje bila efikasna i adekvatna, zakoni koji regulišu pitanja trgovine ljudima treba da budu usmereni protiv svih trgovaca ljudima, uključujući tu i korumpirane zvanične predstavnike vlasti, i oni se moraju primenjivati na nediskriminatoran način i tumačiti tako da žrtve trgovine ljudima budu najbolje zaštićene. Pored toga, efikasna implementacija zakona protiv trgovine ljudima zahteva dodatne mere koje nisu zakonske prirode, kao što je obučavanje zvaničnika i sudija za primenu zakona, postavljanje koordinacionih tela koja se bave problemom trgovine ljudima, ekonomsku i edukativnu pomoć osobama koje bi mogle biti izložene opasnosti ulaska u mrežu trgovine ljudima, pomoć u procesu reintegracije žrtava trgovine ljudima, informativne kampanje za potencijalne žrtve, finansijsku pomoć relevantnim nevladinih organizacija i dalja istraživanja. Ove aktivnosti takođe će biti razmotrene u ovom priručniku onoliko koliko za to bude bilo mesta i raspoloživih izvora.

---

su diskriminacije polova i siromaštvo ženske populacije identifikovani kao glavni uzroci trgovine ljudima, što se između ostalog mora uzeti u obzir prilikom reforme zakonodavstva.

⁸ Ovaj izveštaj usvojio je definiciju sadržanu u Protokolu UN-a za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima: "Trgovina ljudima" podrazumeva regrutaciju, transport, prebacivanje, smeštanje ili prijem osoba, uz upotrebu pretnje, ili sile, ili drugih oblika prinude, otmice, obmane, prevare, zloupotrebe moći ili zloupotrebe stanja ranjivosti, ili davanje ili primanje novca ili koristi radi postizanja pristanka osobe nad kojom druga osoba ima kontrolu, a sve u cilju eksploatacije. Eksploatacija uključuje najmanje eksploataciju drugih u prostituciji, ili ostale vrste seksualne eksploatacije, prinudni rad ili davanje usluga, ropstvo ili ponašanje nalik robovlasničkom, upotreba ili uklanjanje telesnih organa." U skladu sa tim, ovaj priručnik nije ograničen na bilo kakvu određenu namenu trgovine ljudima (kao što je trgovina radi prostitucije), već je namenjen da se odnosi na sve njene oblike. "Sila" u ovom dokumentu znači upotrebu sile u procesu regrutovanja ljudskih bića i/ili životne ili radne uslove u kojima su preprodane osobe prisiljene da žive. "Sila" takođe podrazumeva mnoge oblike psihološke prinude koju trgovci ljudima obično koriste da bi pokorili svoje žrtve.

⁹ CRC, Generalna skupština UN-a, 44/25, 20. novembar 1989.

¹⁰ Neobavezujući Protokol Konvencije o pravima deteta u vezi sa prodajom dece, dečjom prostitucijom i dečjom pornografijom, Generalna skupština UN-a 54/263, 25.maj 2000., (nije na snazi).

¹¹ Konvencija Međunarodne organizacije za rad broj 182, 17. jun 1996. Vidi takođe Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima (CCPR), Generalna skupština UN-a 2200A (XXI), 16. decembar 1996. (član 24), Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (CESCR), Generalna skupština UN-a 2200A (XXI), 16.12.1996. (član 13) i Platforma akcije 4. Svetske konferencije žena, Peking 15.9.1995. (poglavlje L).

1.4 STRUKTURA I METODOLOGIJA

Radi promocije sveobuhvatnijeg pristupa u borbi protiv trgovine ljudima i zaštite ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, ovaj priručnik je strukturiran prema tri glavna polja delovanja u kojima je pravna revizija neophodna, a to su prevencija, krivično gonjenje i zaštita.¹²

Ovaj priručnik sadrži opšti osvrt na problem, liste smernica i preporuka za zakonodavni model i aneks.

- opšti osvrt na problem je strukturiran u odnosu na prevenciju, krivično gonjenje i zaštitu, analizu problema koje efikasno zakonodavstvo protiv trgovine ljudima mora da reguliše, kao i na relevantne međunarodne i regionalne standarde,
- preporuke su izvedene iz analiza ovih standarda i praktičnih primera nacionalnih zakonodavstava,
- aneks priručnika sadrži listu pitanja koja treba uzeti u obzir prilikom unapređivanja zakonske regulative protiv trgovine ljudima, kao i listu svih relevantnih međunarodnih i regionalnih dokumenata koja se pominju u opštem osvrtu na problem.

Cilj ovog dokumenta je prevazilaženje ograničenih postojećih zakonskih standarda i razvijanje smernica koje takođe uzimaju u obzir političke obaveze, kao i primere postojećih inicijativa i aktivnosti na nacionalnom nivou. Rezultat ovih napora biće smernice za prevenciju i gonjenje počinitelaca trgovine ljudima, kao i zaštita žrtava takve trgovine.

• Međunarodni i regionalni standardi

Polazna tačka razvoja smernica je Protokol UN-a za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito trgovine ženama i decom, koji dopunjuje Konvenciju UN protiv organizovanog internacionalnog kriminala, otvorenog za potpisivanje decembra 2000.¹³ Ovaj Protokol je važan zbog toga što je to prvi međunarodni zakonski obavezujući instrument protiv trgovine ljudima, koji sadrži definiciju takve trgovine i pokriva široko polje obaveza država, uglavnom smatrajući odlučujućim faktorom međunarodnu saradnju na polju istrage i gonjenja, ali i prevencije i zaštite. Obaveze država ovim Protokolom biće dopunjene ostalim pravnim obavezama kao i neobavezujućim standardima¹⁴, koji proističu iz opštih i regionalnih dokumenata usvojenih od strane UN-a, OEBS-a, Saveta Evrope i EU-e.

---

¹² Prevencija, krivično gonjenje i zaštita su takođe pomenuti u Odluci ministarskog saveta OEBS-a od 13. decembra 2000.

¹³ Protokol o trgovini ljudima, Generalna skupština UN-a A/5/383, 2. novembar 2000.

¹⁴ Države su obavezne da implementiraju standarde ljudskih prava sadržane u obavezujućim međunarodnim i regionalnim konvencijama, kao što su CCPR, Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR). Na nivou EU združene akcije Saveta i okvirne odluke takođe su pravno obavezujuće prirode. Deklaracije i preporuke

Zemlje Pakta za stabilnost su članice UN-a i OEBS-a, a većina zemalja u regionu, izuzev Bosne i Hercegovine i Jugoslavije su članice Saveta Evrope.¹⁵ Iako sve zemlje nisu članice EU prilikom izrade ovog priručnika uzeti su u obzir standardi Evropske unije iz nekoliko razloga. Prvo, veliki broj zemalja Pakta za stabilnost su kandidati za članstvo u EU¹⁶, ili se očekuje da to učine u skorij budućnosti. Drugo, zemlje Pakta za stabilnost nisu samo zemlje destinacije, već i zemlje tranzita i polaska žena koje se odvođe u zemlje EU radi trgovine. Stoga je neophodno uzeti u obzir potrebu za multilateralnom i koordiniranom strategijom koja uključuje zemlje porekla, tranzita i destinacije, a zemlje EU moraju biti uključene u razvoj efikasne strategije u borbi protiv trgovine ljudima u regionu zemalja Pakta za stabilnost. I, konačno, sve smernice su dovoljno široke da obezbede opšti okvir zakonodavstva protiv trgovine ljudima i to tako da ne budu implementirane isključivo u regionu Pakta za stabilnost, već i u drugim zemljama i regionima.

Ovaj priručnik se takođe nadovezuje na postojeće planove za obuhvatne i regionalno usklađivanje mera protiv trgovine ljudima, kao što su "Elementi regionalnog plana za akciju" koji su elaborirani na Seminaru Saveta Evrope pod nazivom " Koordinirana akcija protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi", održanog u Atini od 29. juna do 1. jula 2000.¹⁷

Međutim, ovi dokumenti se ne odnose na sve kategorije žrtava trgovine ljudima. Praktično je nemoguće izvesti (pravno ili politički) obavezujuće standarde koji su podjednako primenljivi na sve oblike trgovine ljudima. Protokol UN-a o trgovini ljudima, na primer, sadrži široku definiciju koja je primenljiva samo na onu vrstu slučajeva trgovine ljudima koja je obuhvaćena Konvencijom protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, a u pitanju su krivična dela "transnacionalne prirode" i dela koja uključuju organizovane grupe kriminalaca. Iako većina slučajeva trgovine ljudima možda može da bude obuhvaćena Protokolom i Konvencijom, ovi dokumenti se ne odnose na slučajeve koji ostaju van domena njihovih definicija. Ostali relevantni dokumenti usvajaju definicije različitih obima. Na primer, Rezolucija Evropskog parlamenta iz 1996.¹⁸, Odluka Ministarskog saveta OEBS-a iz 2000., ili Ministarska deklaracija Jugoistočne Evrope iz 2000., odnose se na trgovinu ljudima, dok Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope iz 2000., združena akcija Saveta EU 97/154/JHA i Ministarska deklaracija iz Haga¹⁹ sadrže definiciju trgovine ljudima isključivo radi seksualne eksploatacije (ova poslednja dodatno je svedena samo na trgovinu ženama). U skladu sa tim, preporuke Ministarske deklaracije iz Haga važe samo za žene koje su žrtve trgovine radi seksualne eksploatacije, a ne važe za ostale slučajeve kao što su, na primer,

---

nisu pravno, već politički obavezujuće za države, zbog toga što predstavljaju tipične izjave o principima i ciljevima koji se odnose na određena pitanja.

¹⁵ Na osnovu Dejtonskog mirovnog sporazuma, Bosnu i Hercegovinu takođe obavezuje ECHR.

¹⁶ Bugarska, Mađarska, Rumunija, Slovenija i Turska su kandidati za članstvo u EU. Šire informacije o procesu proširenja EU mogu se dobiti na adresi <http://europa.eu.int/com/enlargement/index.htm>.

¹⁷ EG/ATH (2000.).

¹⁸ 16. januar 1996. – Rezolucija Evropskog parlamenta o trgovini ljudima.

¹⁹ Ministarska deklaracija iz Haga o evropskim smernicama za efikasne mere prevencije i borbe protiv trgovine ženama radi seksualne eksploatacije, 26. april 1997.

žene koje su žrtve trgovine za rad u kući ili muškarce žrtve trgovine za rad u poljoprivredi. Ovakve razlike imaju za posledicu i različite standarde za različite kategorije slučajeva trgovine ljudima.

Radi lakšeg korišćenja i bolje preglednosti ovog priručnika, rasprava o relevantnim standardima neće sadržati obim kojim pomenuti važeći dokumenti definišu pomenuta pitanja. Kao što je ranije pomenuto, smernice koje ovaj projekat razrađuje prevazilaze postojeće obavezujuće standarde i baziraju se na pretpostavci da se isti nivo zaštite i isti standardi krivičnog gonjenja moraju primenjivati na sve slučajeve trgovine ljudima bez obzira na pol žrtve i prirodu eksploatacije. Protokol UN-a o trgovini ljudima kojim je usvojena sveobuhvatna definicija trgovine ljudima pokriva širok spektar eksploatatorskih odnosa rada. U aneksu ovog dokumenta sadržan je spisak svih međunarodnih i regionalnih dokumenata, stepen njihove primenljivosti, kao i njihova pravna i politička obavezujuća priroda.

Dokumenti koji ne sadrže standarde relevantne za region Pakta za stabilnost ili Evrope, su takođe uzeti u obzir do određene mere, kao što je to slučaj sa Statutom Međunarodnog krivičnog suda (ICC).²⁰ Ovaj Statut se može koristiti za dopunu međunarodnih standarda, zbog toga što predstavlja izraz državnog konsenzusa o ključnim aspektima koji se odnose na delovanje protiv trgovine ljudima, kao što je zaštita žrtava i svedoka.

• PRIMERI IZ PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU

Primeri iz prakse na državnom nivou i inicijative vezane za zakonsku regulativu protiv trgovine ljudima u Evropi i SAD²¹, nisu detaljno nabrojani. Primeri iz prakse su zasnovani uglavnom na zbiru zakonskih propisa na nivou država objavljenih od strane Saveta Evrope sa Seminara o trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi²², koji je održan juna 2000. u Atini. Informacije su uzete sa Veb sajta "Stability Pact Legislation Online"²³, kao i iz izveštaja odabranih zemalja objavljenih od strane regionalnih i međunarodnih i nevladinih organizacija.

---

²⁰ Rimski Statut Međunarodnog krivičnog suda, A/CONF. 183/9, 17. juli 1998. (na snazi). ICC Statut osniva prvi stalni svetski krivični sud. Pod određenim okolnostima, trgovina ljudima može podpadati pod nadležnost ICC-a. Relevantne odredbe su član, 7 paragraf 1 (c) – porobljavanje, koje eksplicitno uključuje trgovinu ljudima – kao i član 7 paragraf 1 (g) – silovanje, seksualno ropstvo, prinudna prostitucija. Statut su potpisale sve države Pakta za stabilnost izuzev Turske, a ratifikovan je od strane Hrvatske.

²¹ Novi zakon SAD o trgovini ljudima, usvojen 2000., sadrži široki spektar mera na polju prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja.

²² Kompilacija glavnih zakonskih instrumenata i analitičkih izveštaja koji se bave problemom trgovine ljudima na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom nivou EG (2000.) 2, 6.6.2000. tom II: Tekstovi nacionalnih zakona.

²³ <http://www.legislationline.org/>

2 OBAVEZE DRŽAVA PREMA MEĐUNARODNOM ZAKONU O LJUDSKIM PRAVIMA

2.1 UVOD

Na oblik kriminalnog delovanja kao što je trgovina ljudima može se gledati sa različitih aspekata, u zavisnosti od toga ko su akteri i koje su institucije uključene u problem. Trgovina ljudima kao pitanje organizovanog kriminala, ilegalna migracija ili prostitucija, predstavljaju glavnu temu rasprave o stvaranju politike protiv trgovine ljudima. Jedno od važnih stanovišta, koje se uveliko zanemaruje – izuzev u slučaju da žrtva trgovine ljudima prihvati da svedoči u nekom procesu, jeste priznavanje i zaštita ljudskih prava žrtava trgovine ljudima. Regionalne organizacije i inicijatori, kao što je OEBS i Pakt za Stabilnost, nedavno su izrazile stav da u odnosu na problem trgovine ljudima prihvataju pristup sa stanovišta ljudskih prava.²⁴

Žrtve su izložene kršenju ljudskih prava na svim nivoima procesa trgovine ljudima. Preduslov trgovine ljudima jeste kršenje političkih, građanskih, ekonomskih i/ili socijalnih ljudskih prava određenih grupa ili slojeva ljudi, u polaznim zemljama. U mnogim zemljama u razvoju, ili zemljama koje prolaze kroz ekonomsku, ili političku tranziciju, žene su pogođene diskriminacijom na ekonomskom, socijalnom, političkom ili pravnom polju. Žene takođe trpe diskriminaciju na tržištu rada i u profesionalnom obučavanju: one često primaju manje plate od muškaraca i neproporcionalno su pogođene nezaposlenošću. Ljudi koji pripadaju nižim slojevima, kastama i verskim ili etničkim manjinama takođe trpe slične oblike diskriminacije, što žene u tim zajednicama čini dvostruko ranjivijim. Broj samohranih majki povećava se u zemljama pogođenim tranzicijom, građanskim ratovima ili prirodnim katastrofama, a tu grupu i najviše pogađaju oštri rezovi po pitanju socijalne zaštite. Žene i deca trpe porodično nasilje kao i nasilje na radnom mestu. Štaviše, učestvovanje žena u procesima donošenja odluka u privatnom životu i sferama javnog života je zanemarljivo, što stvara novu prepreku za poboljšanje njihovog ekonomskog i socijalnog položaja. Svi ovi faktori doprinose donošenju odluke o migraciji u potrazi za boljim životom, što posledično čini žene i decu potencijalnim plenom trgovine ljudima.

U procesu trgovine ljudima, trgovci krše ogroman broj zakona u svom ponašanju prema žrtvama. Oni ih izlažu fizičkom, psihološkom i seksualnom nasilju, zadržavaju ih u zarobljeništvu i uskraćuju im pravo kontrole nad sopstvenim telom, žrtvama ne obezbeđuju bezbedne i zdrave uslove rada, oduzimaju im novac i uopšte, prisiljavaju ih na nehuman i degradirajući odnos, prinudni rad, ropstvo i odnose nalik ropstvu. Dok pojedini trgovci ljudima krše širok spektar domaćih zakona, države krše ljudska prava žrtava time što ništa ne preduzimaju, ili time što upotrebljavaju date zakone protiv žrtava. Položaj žrtava po izlasku iz lanca trgovine ljudima jeste stanje u kojem se nastavlja sa kršenjem ljudskih prava žrtava trgovine ljudima, na primer, u slučaju hapšenja, zadržavanja u pritvoru i kažnjavanja, u slučajevima deportacije i prepuštanja u ruke

---

²⁴ Ministarska deklaracija zemalja Jugoistočne Evrope od 13.decembra 2000., Odluka Saveta ministara od 28. novembra 2000., (član 9).

trgovaca ljudima nanovo, kao i u slučajevima neobezbeđivanja prava žrtava na odštetu zbog preživljenog od strane trgovaca. Mnoge vlade, u stvari, od žrtava stvaraju nove žrtve.

2.2 OBAVEZA DRŽAVE U SMISLU ZAŠTITE PROTIV KRŠENJA LJUDSKIH PRAVA POJEDNACA

Države nisu samo obavezne da, u odnosu na međunarodne standarde ljudskih prava sprečavaju kršenje ljudskih prava pojedinaca, već i da preuzmu korake koji će obezbediti pojedincima da zaista mogu da uživaju ta prava. To uključuje obavezu preduzimanja odgovarajućij mera za zaštitu pojedinaca protiv kršenja njihovih ljudskih prava od strane privatnih lica.²⁵ Da bi se ispunila ova obaveza, puko aktiviranje formalnih legalnih zabrana nije dovoljno. Države su, štaviše, obavezne da deluju savesno u prevenciji, istrazi i kažnjavanju počinioca kršenja ljudskih prava, kao i u obezbeđivanju odštete za pretrpljeno.²⁶

Zakonska obaveza države da zaštiti sve pojedince, čak i ilegalne migrante, od kršenja njihovih ljudskih prava od strane državnih zvaničnika, privatnih lica, grupa ili institucija, ponovljena je u Konvenciji o radnicima migrantima, koja još uvek nije stupila na snagu.²⁷ Ova obaveza je naročito značajna za lica koja su žrtve trgovine ljudima a u zemlju su prebačena preko državnih granica, pre nego u okviru jedne države.

Kao zaključak, države imaju obavezu da prema Međunarodnom zakonu o ljudskim pravima deluju savesno u cilju prevencije, istrage i gonjenja svih slučajeva trgovine ljudima, i da obezbede pravni lek i odštetu žrtvama trgovine ljudima. Mere koje se moraju preduzeti nisu samo zakonskog, već i političkog i asministrativnog karaktera. Naredno poglavlje sadrži kratak opis relevantnog okvira za zaštitu ljudskih prava.

---

²⁵ Endru Burns, "Žene, feminizam i međunarodni zakon o ljudskim pravima – metodološka miopija, osnovni defekti ili smisljena marginalizacija", australijski godišnjak međunarodnog prava (1992.).

²⁶ Među-američki sud ljudskih prava, Velaskez-Rodriguez slučaj, Presuda od 29. jula 1998.; Evropski sud ljudskih prava, Airey protiv države Irske, Žalba broj 6289/73, Presuda od 9.10.1979., i NN protiv države Holandije, žalba broj 8978/80, presuda od 26. marta 1985. Vidi takođe CEDAW Komitet, Opšti komentar broj 19 o nasilju nad ženama, 11. zasedanje, 1992. (poglavlje 9).

²⁷ Konvencija o pravima radnika migranata i njihovih porodica, Generalna skupština UN, rez.45/158, 18. decembar 1990. (član 16, para 2). Konvenciju je ratifikovala Bosna i Hercegovina, a potpisala Turska.

2.3 RELEVANTNI INSTRUMENTI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA

Najznačajnija međunarodna deklaracija o preduzimanju obaveze sveta da se ujedini protiv trgovine ljudima je nedavno usvojen Protokol UN-a protiv trgovine ljudima.²⁸ To je pre svega zakonski instrument koji obavezuje državne strane da krivično gone trgovce ljudima, isporučuju osumnjičene i razmenjuju informacije, i koji takođe uzima u obzir i neke aspekte prevencije i zaštite. Ovaj Protokol je bez sumnje važan korak ka usklađivanju nacionalnih zakona protiv trgovine ljudima i prvi međunarodni obavezujući pravni instrument koji se eksplicitno bavi preventivnim merama protiv trgovine ljudima, kao i delovanjem na polju zaštite i pomoći žrtvama trgovine ljudima. Istovremeno, registar ovog Protokola ostavlja širok prostor državama za implementaciju određenih mera zaštite i pomoći žrtvama. O Protokolu protiv trgovine ljudima i važnim objašnjenjima njegovog teksta biće više reči u narednim poglavljima.²⁹

Elementi kršenja ljudskih prava u trgovini ljudima koji se nalaze u Protokolu protiv trgovine ljudima, sadržani su i u velikom broju međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava koji osuđuju ropstvo, robovlasničko ponašanje i prinudni rad. Države su preuzele obavezu da ropstvo, trgovinu robovima, služenje³⁰, robovlasničko ponašanje kao što je dužničko ropstvo i prinudni brak³¹, prinudni rad³² i nehuman, ili degradirajući tretman³³, budu ukinuti.

Međunarodni Sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (CESCR) sadrži veliki broj odredbi kojima se države obavezuju da štite ljudska prava žrtava trgovine ljudima. Sporazum ističe da svako ima pravo na rad, uključujući pravo na postojanje mogućnosti izdržavanja radom koji osoba slobodno izabere ili prihvati; pravo na pravične i povoljne uslove rada, uključujući odgovarajuće plate, bezbedne i zdrave uslove

---

²⁸ Protokol su potpisale sve zemlje Pakta za stabilnost izuzev Slovenije i još uvek nije stupio na snagu. Relevantni izvodi Konvencije protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, koju su potpisale sve države Pakta za stabilnost, takođe se odnose na Protokol. Tekst Protokola i Konvencije mogu se naći na sledećoj adresi www.odccp.org/crime_cicp_convention.html#final. Komentar se nalazi na adresi www.odccp.org/crime_cicp_convention_documents.html.

²⁹ Novi Protokol je zamenio Konvenciju za suzbijanje trgovine ljudima i eksploatacije drugih u prostituciji iz 1949. (Generalna Skupština UN Rez 17, 2. decembar 1949.). Konvencija iz 1949. je opšte kritikovana zbog ograničenja definicije trgovine ljudima samo na prostituciju, ne uključujući ostale oblike prinudnog rada. Ona ne sadrži definiciju trgovine ljudima, niti pravi razliku između dobrovoljnog i prinudnog bavljenja prostitucijom, čime se svrstava u dokument protiv prostitucije, umesto protiv trgovine ljudima. Ovu konvenciju je ratifikovalo svega 73 države.

³⁰ Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, Generalna skupština UN-a, rez. 217A, 10. decembar 1948. (član 4), Konvencija o ropstvu, 25. septembar 1926. (član 2). Konvenciju su ratifikovale Albanija, BiH, Hrvatska, a potpisale Mađarska, Rumunija i Turska. ICCPR su ratifikovale sve zemlje Pakta za stabilnost izuzev Turske koja je samo potpisala. ECHR, br.5; 4. novembar 1950. (član 4). ECHR su ratifikovale sve zemlje Pakta za stabilnost, izuzev BiH, koja je međutim obavezna da Konvenciju sprovodi Dejtonskim sporazumom, kao i Jugoslavija.

³¹ Dopunska Konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robljem, institucija i prakse slične ropstvu, 7. septembar 1956. (član 1) Konvenciju su ratifikovale sve države Pakta za stabilnost.

³² ILO Konvencija br.29 o prinudnom radu, 28. jun 1930. (članovi 1 i 4). ILO Konvencija br.105 o ukidanju prinudnog rada, 25. jun 1959. (članovi 1 i 2). ILO Konvenciju br. 29 ratifikovale su sve zemlje Pakta za stabilnost, a Konvenciju 105 sve izuzev Makedonije i Jugoslavije (o potpisivanju nema podataka).

³³ ECHR (član 3), CCPR (član 7)

rada i razuman broj radnih sati; pravo na socijalnu sigurnost i socijalno osiguranje; pravo na odgovarajući standard života, u šta spada adekvatna ishrana i domaćinstvo; pravo na najviši mogući stepen fizičkog i mentalnog zdravlja i pravo na obrazovanje.³⁴

Ostali obavezujući dokumenti se odnose na trgovinu ženama i decom. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) je pravno obavezujuća i ratifikovala ju je većina država. Države potpisnice Konvencije su obavezne da "preduzimaju odgovarajuće mere, uključujući i zakonodavne, u suzbijanju svih oblika trgovine ženama³⁵". Konvencija o pravima deteta (CRC) zahteva od država da se bore protiv trgovine decom.³⁶ Slične obaveze su naglašene i u Opcionom Protokolu CRC, kojim se od država zahteva da se bore protiv prodaje dece³⁷, kao i u ILO Konvenciji Br.182 "O najgorim oblicima dečjeg rada", kojom se države obavezuju na eliminisanje "svih oblika ropstva, ili prakse slične ropstvu, kao što je prodaja i trgovina decom, dužničko ropstvo, kmetstvo, prinudni ili obavezni rad, uključujući i nasilno ili prinudno regrutovanje dece za potrebe ratnih sukoba³⁸". Ovi dokumenti "decom" definišu sve osobe mlađe od 18 godina.

Postoji i nekoliko pravno neobavezujućih dokumenata koji izražavaju međunarodni konsenzus o borbi protiv trgovine ljudima. Deklaracija UN o eliminisanju nasilja nad ženama (DEVAW) potvrđuje da je trgovina ženama oblik nasilja nad ženama i da države moraju usvojiti "svim mogućim sredstvima i bez odlaganja, politiku eliminisanja nasilja nad ženama."³⁹

U Pekinškoj Platformi za akciju iz 1995., države definišu trgovinu ženama kao oblik nasilja baziran na razlici u polovima i preuzimaju obavezu da "eliminiraju trgovinu ženama i da pruže pomoć žrtvama nasilja počinjenog (.....) trgovinom ženama". U ovom dokumentu se dalje, naglašava da je "efikasno suzbijanje trgovine ljudima pitanje insistiranja na međunarodnoj zabrinutosti u vezi sa ovim problemom" i da relevantni instrumenti u tom cilju treba da budu "preispitani i pojačani". Detaljan plan delovanja vlada zemalja polaska, tranzita i destinacije, ističe potrebu "da se definišu uzročni faktori koji dovode do trgovine ženama i devojčicama⁴⁰". Na zasedanju Generalne skupštine UN-a o Pekinškoj platformi +5, održanom juna 2000., vlade država su ponovile svoju odlučnost da, u skladu sa Pekinškom platformom, preduzmu korake za sprečavanje

---

³⁴ CESCR (članovi 6,7,9,11-13). CESCR su ratifikovale sve zemlje Pakta stabilnosti izuzev Turske, koja je Sporazum samo potpisala.

³⁵ CEDAW, Generalna Skupština UN, Rez. 34/180, 18. decembar 1979. (član 6). Ratifikovana od strane svih država Pakta stabilnosti. Opcioni Protokol CEDAW kojim se uvodi procedura za žalbe i ispitivanje, ratifikovale su Hrvatska i Mađarska, a potpisale BiH, Bugarska, Makedonija, Rumunija, Slovenija i Turska.

³⁶ CRC (članovi 34 i 35). CRC su ratifikovale sve države Pakta stabilnosti.

³⁷ 2000 Opcioni Protokol CRC, član 3, para 1, (nije na snazi). Protokol su potpisale BiH, Hrvatska, Makedonija, Rumunija, Slovenija i Turska.

³⁸ ILO Konvencija broj 182 (član 3 a). Konvenciju su ratifikovale Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Rumunija (nema dostupnih podataka o potpisivanju konvencije).

³⁹ DEVAW, UN Gen. skupština Rez. 48/104, 20. decembar 1993. (član 2, paragrafi 2 i 4).

⁴⁰ Platforma za akciju (poglavlje 113,122,130).

nasilja nad ženama, borbu protiv trgovine ženama i devojčicama, kao i sprečavanje složenih oblika nasilja u potpunosti.⁴¹

Vlade su se takođe obavezale da eliminišu nasilje nad ženama i trgovinu ženama u velikom broju OEBS-ovih dokumenata, a neki od njih su i Moskovski dokument iz 1991., Istambulski dokument iz 1999., Odluka Saveta ministara iz 2000.⁴²

---

⁴¹ Rezolucija Generalne skupštine o Pekinškoj platformi +5 predlaže mere za borbu protiv trgovine ženama i devojčicama, od definisanja uzročnih faktora ovog fenomena, do sveobuhvatne strategije protiv trgovine ljudima koja uključuje zakonodavne i preventivne mere, razmenu informacija, pružanje pomoći zaštite i integracije žrtava, kao i gonjenje počinitelaca. Dokumentom se sugeriše imenovanje nacionalnog izvestioca ili osnivanje mešovitog radnog tela kojeg bi činili predstavnici građanskih udruženja, uključujući i nevladine organizacije, koji bi prikupljali i razmenjivali informacije i izveštavali o podacima, uzrocima, faktorima i trendovima nasilja nad ženama, a naročito u vezi sa trgovinom ljudima. Dokument takođe uvodi ideju da se prekine sudsko gonjenje žena i devojčica koje su žrtve trgovine ljudima, zbog ilegalnog ulaska u strane zemlje, ili zbog neposedovanja dozvola za boravak. Generalna skupština, Dalje mere i inicijative za implementaciju Pekinške platforme za akciju, 16. novembar 2000.

⁴² Dokument sa Moskovskog sastanka, OEBS Konferencija o Dimenzijama ljudskosti, Moskva, 3. oktobar 1991. (poglavlje 40.7), Istambulska povelja za evropsku bezbednost, 19. novembar 1999. (poglavlje 24), Odluka Saveta ministara od 28. novembra 2000. (poglavlje 1.3).

3 PREVENCIJA

Uzimajući u obzir kompleksnu i raznovrsnu prirodu trgovine ljudima i njenih glavnih uzročnika, efikasna strategija sprečavanja trgovine ljudima ne sme da bude ograničena na krivično gonjenje i kažnjavanje kao posledicu takve trgovine. Države su obavezne da preduzmu odgovarajuće mere za prevenciju trgovine ljudima. Potreba za ujednačenom multidisciplinarnom politikom u sprečavanju trgovine ljudima priznata je u svim državama, kao i regionalnim i međunarodnim organizacijama. U predgovoru protokola UN o trgovini ljudima, kao i od strane OEBS-a i Saveta Evrope⁴³, naglašena je potreba za integracionim i koordiniranim pristupom ovom problemu koji se sastoji od prevencije, zaštite žrtava i gonjenje počinitelaca takvog krivičnog akta.

Strategija preventive bi trebalo da sadrži kratkoročne i srednjoročne mere, poput informativnih kampanja i podizanje nivoa svesti potencijalnih žrtava. Što se tiče dugoročne perspektive, strategije bi trebalo da imaju za cilj poboljšanje ekonomskog i socijalnog položaja grupa koje su posebno ranjive u zemljama polaska⁴⁴. Pored toga, restriktivni imigracioni zakoni i politika u zemljama destinacije takođe doprinose porastu ilegalne migracije i trgovine ljudima, a proširenje mogućnosti legalne migracije radi pronalaženja posla ili profesionalne obuke, moglo bi imati preventivni efekat u odnosu na trgovinu ljudima.

3.1 PODIZANJE NIVOVA SVESTI

Lica koja odlaze u imigraciju često nemaju dovoljno informacija, zbog čega su prinuđena da se obrate posrednicima za pomoć pri pronalaženju posla u inostranstvu. Ti posrednici mogu biti i krijumčari koji im jednostavno pomažu da pređu državne granice, ali isto tako mogu biti i trgovci ljudima. Kampanje za podizanje svesti ljudi, stoga predstavljaju važan element u pružanju dovoljne količine informacija potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, da bi takva lica imala mogućnost donošenja pravih odluka u vezi sa migracijom. Ovakve kampanje treba da sadrže informacije o tome šta je to trgovina ljudima, o postojećim mogućnostima i uslovima legalne migracije, podatke o zapošljavanju u zemljama destinacije, kao i informacije o stvarnim zaradama u određenim zemljama, da bi potencijalni imigranti mogli da procene koliko su poslovne ponude koje dobijaju realne. Trgovci ljudima obećavaju ogromne sume novca, a njihove žrtve nemaju dovoljno mogućnosti da saznaju da li su te ponude stvarne ili ne. Kampanje za podizanje svesti treba takođe da daju informacije i ukažu na rizik od dobijanja zaraznih bolesti na poslovima u seks industriji, kao što je to slučaj sa AIDS-om.

Školska populacija je takođe važna ciljna grupa informacionih kampanja o rizicima trgovine ljudima, kao i uopštenijim informacijama o pitanju jednakosti polova, sa ciljem eliminacije tradicionalnih stereotipa koji žene dovode u podređeni položaj.

---

⁴³ Odluka Saveta ministara OEBS broj 1, 28. novembar 2000. (član 3), preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope (2000.) 11.

⁴⁴ Preporuka Komiteta ministara Saveta Evrope sadrži detaljni katalog dugoročnih, srednjoročnih i kratkoročnih mera preventive.

Osim potencijalnim žrtvama, informativne kampanje treba da se obraćaju i celokupnoj javnosti kao i zakonodavnim vlastima i ostalim profesionalnim službama za koje postoji verovatnoća da su u kontaktu sa potencijalnim žrtvama trgovine ljudima (vidi poglavlje 6.2).

Identifikovanje ciljnih grupa u zemljama polaska, koje mogu biti potencijalna meta trgovine ljudima, treba da bude zasnovano na istraživanju (vidi poglavlje 6.1).

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

CEDAW smatra da trgovina ženama predstavlja oblik nasilja zasnovan na razlici u polovima (vidi poglavlje 3.4.2). Da bi ispunile svoje obaveze u skladu sa Konvencijom za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama, Komitet CEDAW-a u svojoj Generalnoj preporuci broj 19 preporučuje državama članicama preduzimanje efikasnih mera "da se kroz medije žene poštuju i promoviše poštovanje žena" kao i za "uvođenje javnih informativnih programa koji bi pomogli u eliminaciji predrasuda koje ometaju jednakost žena".⁴⁵ Član 10 ove Konvencije obavezuje države da eliminišu "svaki stereotipni koncept podela uloga muškaraca i žena na svim nivoima i svim oblastima obrazovanja, davanju podstreka koedukaciji (...) i , naročito, revizijom tekstova i školskih programa, kao i adaptacijom nastavnih metoda".

Protokol protiv trgovine ljudima obavezuje države na organizovanje informacionih kampanja i kampanja mas medija u cilju sprečavanja trgovine ljudima. Ove mere podrazumevaju i "saradnju sa nevladinim organizacijama i ostalim elementima građanskog društva"⁴⁶.

Savet Evrope

Preporuka Ministarskog Komiteta R2000 (11), baveći se isključivo problemom trgovine ženama, razrađuje specifične preporuke u vezi sa informacionim kampanjama za određene ciljne grupe. Da bi se povećala svest javnosti o problemu trgovine ljudima, države treba da organizuju informacione kampanje kroz perspektivu uloga polova u društvu. Takve kampanje bi trebalo naročito da se odnose na žene izbeglice i žene potencijalne imigrantkinje. Žene u zemljama polaska treba da dobiju informacije o mogućnostima legalne migracije, kako bi se informisale o uslovima proceduri za dobijanje viza i dozvola za boravak u stranim zemljama. One takođe treba da dobiju informacije o zdravstvenim rizicima vezanim za "seksualnu eksploataciju", kao što je neželjena trudnoća ili seksualno prenosive bolesti, uključujući i AIDS. Države treba da

---

⁴⁵ Komitet CEDAW-a, Generalna preporuka broj 19, (SEC 24 d f).

⁴⁶ Protokol protiv trgovine ljudima (član 9, paragrafi 2 i 3).

potpomažu i organizuju one aktivnosti koje će ljude zaposlene u medijima podstaći da shvate koliko je važan uticaj medija u rešavanju problema trgovine ljudima⁴⁷.

Informacije o trgovini ljudima treba preneti deci i omladini takođe. Države treba da obezbede da školski nastavni programi sadrže informacije o rizicima "eksploatacije, seksualnog zlostavljanja i trgovine ljudima" kao i o načinima zaštite. Štaviše, takve informacije treba da stignu i do mladih ljudi van obrazovnog sistema, kao i do njihovih roditelja. Države treba da uvedu programe za seksualno obrazovanje u školama, "sa posebnim naglaskom na jednakosti žena i muškaraca i poštovanju ljudskih prava i dostojanstva pojedinca." Uopšte, države treba da obezbede dečacima i devojkama "ono obrazovanje u kome ne postoje stereotipi po pitanju uloge polova", i da podstaknu uvođenje obuke nastavnika i profesora radi uvođenja dimenzije jednakosti polova u nastavni proces"⁴⁸.

Izuzev kampanja za podizanje svesti potencijalnih žrtava trgovine ljudima, Savet Evrope preporučuje državama članicama "uvođenje programa za obuku zaposlenih u imigracionim službama i graničnoj policiji, kako bi doprineli sprečavanju trgovine ljudima tako što će proveravati da li su pojedinci koji odlaze u inostranstvo a naročito mlade osobe bez pratnje roditelja ili staratelja, uvučeni u trgovinu ljudima".

Ovi državni službenici bi morali biti osposobljeni da prepoznaju slučajeve trgovine ljudima i preduzimaju sve neophodne mere, "a tamo gde je to moguće da sarađuju sa specijalno obučanim predstavnicima nevladinih organizacija"⁴⁹. Takva obuka primarno treba da ima za cilj pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima, pre nego sprečavanje migranata da napuštaju svoje matične zemlje.

Evropska unija

Na nivou EU usvojene su slične preporuke koje ohrabruju države članice u podršci i organizaciji kampanja preventive u zemljama polaska.⁵⁰ U Haškoj ministarskoj deklaraciji, članice EU obavezale su se da će podržati informativne i preventivne kampanje u zemljama polaska " što za cilj ima razjašnjavanje mogućnosti ograničenja i prava ljudi u procesu migracije, kao što je osposobljavanje žena da donose odluke i zatraže pomoć u slučaju da su žrtve trgovine ljudima." Države takođe treba da promovišu uključ enje svojih ambasada i konzulata u takvim aktivnostima. Informativne kampanje treba da se razrađuju u saradnji sa nevladinim organizacijama, kako u zemljama polaska

---

⁴⁷ Preporuka ministarskog komiteta R (2000) 11 (član 11-12, 14 -15, 25), Detaljni Memorandum preporuke, str. 14.

⁴⁸ Preporuka Komiteta ministara R2000, 11 (član 16-2, 18).

⁴⁹ Preporuka komiteta ministara Saveta Evrope R 2000 11 (član 22) Detaljni memorandum preporuke, str.16.

⁵⁰ Vidi Rezoluciju evropskog parlamenta iz 1996. (poglavlja 10, 13, 22), Rezoluciju evropskog parlamenta o komunikaciji komisije Saveta Evrope i Evropskog parlamenta ". Za dalje akcije u borbi protiv trgovine ženama" COM (1998) 726, 19.5.2000, Savet Evrope, 15- 16, 10. 1999, Zaključci Predsedništva (poglavlje 10).

tako i u zemljama destinacije. Stoga, nevladine organizacije treba pružiti efikasnu podršku, između ostalog i kroz unapređenje saradnje⁵¹.

• PRIMERI IZ PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU

Kampanje za podizanje nivoa svesti u javnosti

Italijanska vlada je finansirala TV informativne kampanje u Albaniji i projekte za obuku albanskih devojčica⁵².

Novi zakon SAD-a o trgovini ljudima obavezuje američke vlasti da pokrenu i sprovedu programe za podizanje svesti javnosti, naročito među potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, u vezi sa opasnostima trgovine i zaštitnim mehanizmima koji su na raspolaganju žrtvama trgovine ljudima⁵³.

Informacije o agencijama za zapošljavanje koje ovlašćuje država

Nekoliko država bivšeg SSSR-a (FSU), kao što su Moldavija i Ukrajina osnovale su ministarske komitete odgovorne za izdavanje dozvola onim firmama koje organizuju zapošljavanje ljudi u inostranstvu. Komiteti mogu i oduzimati dozvole ukoliko otkriju postupke firmi kojima se krše zakoni. Potencijalni imigranti imaju mogućnost da kod ovih komiteta provere da li određena firma koja nudi posao u inostranstvu, ima dozvolu i da li je registrovana u skladu sa zakonom⁵⁴. Slično tome, u Belorusiji postoji Komitet za radnu migraciju, u okviru Ministarstva za rad, dok u Rusiji postoji Komitet za migraciju rada u inostranstvu u okviru Saveznog ministarstva za migracionu politiku i nacionalne manjine Ruske federacije. Ovi komiteti imaju lokalne kancelarije širom zemlje i odgovorni su za izdavanje dozvola firmama koje se bave zapošljavanjem građana u inostranstvu. Stoga, u kampanjama koje vode nevladine organizacije Rusije i Belorusije građani se pozivaju da provere da li su firme koje im nude posao u inostranstvu registrovane. Građani to mogu učiniti proverom registracije ili dokumentacije firme, ili pozivanjem lokalnog Komiteta za radnu migraciju⁵⁵.

---

⁵¹ Haška ministarska deklaracija (poglavlje 3.1.1).

⁵² Informacije je obezbedila italijanska vlada u upitniku za Savet Evrope, juna 2000. u Atini, na seminaru o trgovini ljudima u jugoistočnoj Evropi.

⁵³ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima, 2000., H.R. 3244 ENR (poglavlje 106 (b)).

⁵⁴ Ove agencije su korisno oružje za prevenciju trgovine ljudima zbog toga što dovode u red firme koje se bave pronalaženjem zaposlenja u inostranstvu. Međutim, one do sada nisu bile previše efikasne u zatvaranju firmi koje su umešane u trgovinu ljudima., U Ukrajini, npr. ovi komiteti mogu da proveravaju samo agencije za zapošljavanje, a trgovina ljudima se mnogo više odvija kroz turističke agencije. (Borci za ljudska prava iz Minesote, "Trgovina ženama: Moldavija i Ukrajina", Decembar 2000., više podataka na adresi www.mnadvocates.org).

⁵⁵ Informacije obezbedio OEBS ODIHR, jul, 2001.

- **Preporuke**

- Države treba da finansiraju i organizuju kampanje za podizanje svesti i informisanosti u zemljama polaska, s ciljem sprečavanja trgovine ljudima. Takve kampanje treba da se sprovode u zemljama polaska uz saradnju sa nevladinim organizacijama, kojima treba pružiti adekvatnu finansijsku pomoć. Zemlje tranzita i destinacije treba da pruže podršku vladama i nevladinim organizacijama u zemljama polaska u naporima za sprovođenje takvih kampanja.
- Informativne kampanje treba da podignu svest celokupne javnosti i naročito potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Pripadnicima visokorizičnih grupa treba obezbediti informacije o metodama regrutovanja koje koriste trgovci ljudima, o zakonskim uslovima za legalnu migraciju u inostrane zemlje, o mogućnostima zarade u tim zemljama, o seksualno prenosivim bolestima, naročito AIDS-u, što je povezano sa radom u seks inudstriji, kao i o organizacijama koje građani mogu da kontaktiraju radi dobijanja više informacija.
- Preventiva treba da se odnosi takođe i na školsku populaciju, tako što će učenicima pružati informacije o trgovini ljudima, o jednakosti polova i slično, kroz nastavne programe i tekstove u udžbenicima.

3.2 EKONOMSKI I SOCIJALNI POLOŽAJ ŽENA U MATIČNIM ZEMLJAMA

Trgovina ljudima počinje sa migracijom, a glavni uzroci migracije nalaze se u ekonomskoj i socijalnoj nejednakosti između država i regiona. Ljudi koji žive u zemljama u razvoju ili u zemljama u tranziciji, a žele da emigriraju zbog posla kako bi poboljšali izrazito nizak životni standard ili zbog sklapanja braka, često postaju žrtve trgovine ljudima. Inferioran položaj žena pred zakonom i u društvu uopšte, često dovodi do toga da su žene kao grupacija, mnogo češće od muškaraca pogođene opštim siromaštvom i nezaposlenošću. Sve to dovodi do toga da radnu migraciju sve više čine žene, a samim tim i do okolnosti u kojima trgovina ljudima neproporcionalno više pogađa žene i devojčice. Stoga je neophodno da se uzme u obzir pitanje uloge polova u društvu prilikom planiranja strategija za poboljšanje ekonomske i socijalne situacije u zemljama polaska, radi sprečavanja trgovine ljudima.

Spoj problema na ekonomskom planu i diskriminacije polova, od naročite je važnosti za analizu sitacije u Centralnoj i Juistočnoj Evropi, kao i u zemljama bivšeg SSSR-a. Od početka 90-ih godina zemlje u tranziciji, u Centralnoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi kao i u bivšem SSSR-u postale su glavne polazne zemlje trgovine ljudima, ali i zemlje tranzita i destinacije takve trgovine. Dostupni podaci sugerišu da se trgovina ljudskim bićima u ovom regionu, kroz njega, ili iz njega, uglavnom odnosi na žene i devojčice⁵⁶.

---

⁵⁶ Nedavna istraživanja takođe otkrivaju modele trgovine dečacima. Vidi, npr. "Izveštaj o trgovini decom u Albaniji", iz 2001. koji je načinila organizacija Sačuvajmo decu. Jedan izveštaj IOM-a iz 2000. tvrdi da muškarci čine najveći broj žrtava trgovine ljudima u Evropi, procenjujući da 80% svih žrtava trgovine ljudima u Ukrajini jesu muškarci. Međutim, "autori izveštaja priznaju da ovi podaci nisu sasvim

Uprkos napretku koji je postignut u ekonomskom razvoju ovog regiona, stope siromaštva i nezaposlenosti su se značajno povećale za vreme tranzicije, a najjači udar pogodio je žene. Države troše manje novca za porodične dodatke, smanjen je broj dodeljenih dečijih dodataka i povećane cene za negu dece.

U isto vreme, razvodi i veliki broj samohranih roditelja postali su uobičajena pojava. To žene i decu izlaže većem riziku od siromaštva.⁵⁷ Ipak, uzroci trgovine ljudima, naročito ženama ne mogu se ograničiti samo na siromaštvo i teške ekonomske uslove. Ostali ozbiljni problemi su porodično nasilje, i nasilje na radnom mestu. Štaviše, zastupljenost žena u procesu donošenja odluka je izuzetno niska, i dramatično opada u regionu Centralne, Jugoistočne Evrope i bivšem SSSR-u od pada komunizma.

Da bi bile efikasne, strategije preventivne trgovine ljudima treba takođe da uzmu u obzir da su određene grupe u društvu posebno ranjive na diskriminaciju, a stoga je i veći rizik da postanu žrtve trgovine ljudima. Na primer, žene pripadnice nacionalnih manjina suočavaju se sa dodatnim problemima zbog svog pola, ali i zbog toga što pripadaju manjinskoj grupi (multiplicirana diskriminacija).⁵⁸ Stoga, strategije koje se odnose na uzroke trgovine ljudima treba da se bave i položajem žena i devojčica koje pripadaju manjinskim grupama. Sama činjenica da su one ranjivije na trgovinu ljudima, zahteva dublju analizu kako bi se razvila adekvatna strategija za eliminaciju ovakvog oblika multiplicirane diskriminacije. Međutim, ovakav aspekt prevazilazi postojeće izvore ovog istraživačkog projekta i stoga neće biti dalje razrađivan u ovom priručniku.

Prevenција kršenja ljudskih prava je vrlo složeno pitanje, tako da je teško ukazati na najefikasnije preventivne mere. Slično tome, poboljšanje položaja žena u zemljama polaska, ne može biti garancija sprečavanja trgovine ljudima u budućnosti. Ipak, povezanost između položaja visoko rizičnih grupa u zemljama polaska i njihove ranjivosti na trgovinu ljudima je evidentna, i nevladine i međunarodne organizacije to često ističu.⁵⁹ Cilj ovog priručnika je da dogradi polazne i razvojne tačke konkretnih

---

uporedivi zbog toga što se u nekim zemljama oni odnose na ilegalni prelazak granice pre nego na specifično "migrante, žrtve trgovine ljudima". ILO, "Zaustaviti prinudni rad", Globalni izveštaj, ILO Deklaracija po osnovnim pravima i principima na poslu, 2001., više informacija na adresi <http://www.ilo.org/declaration>.

⁵⁷ UNICEF, Žene u tranziciji, MONEE izveštaj, regionalni monitoring izveštaj broj 6 1999. (<http://www.unicef-icdc.org/publications/index.html>).

⁵⁸ Na primer, romska populacija u Rumuniji suočava se sa diskriminacijom u mnogima aspektima života, uključujući i obrazovanje. Zbog tradicionalno definisanih uloga polova, žene i devojčice su još pogođenije postojećom diskriminacijom. Procenat romske dece koja nisu završila osnovnu školu popeo sa 36% 1994. na 44% 1998. Romske devojčice napuštaju školu ranije od dečaka, zbog rađanja dece, ponekad i pre 15. godine života, ali i zbog ostalih kućnih obaveza. Izvor: Međunarodna helsinška federacija za ljudska prava, Žene 2000., istraživanje o položaju žena u Centralnoj i Jugoistočnoj Evropi i novim nezavisnim državama, 2000. (www.ihf-hr.org/publicat.htm).

⁵⁹ Vidi IHFHR, "Oblik ropstva: trgovina ženama u državama OEBS-a. Izveštaj OEBS-a sa sastanka o ljudskim dimenzijama trgovine ljudima, Beč 2000.; Minesota-borci za ljudska prava, O Trgovini ljudima. Savet Evrope u preporuci ministarskog komiteta R2000 (11) priznaje da se, dugoročno gledano, uzroci trgovine ljudima mogu ukloniti poboljšanjem socijalnog položaja i ekonomskih uslova u kojima žene žive u zemljama polaska.

preporuka (kao što je uvođenje efikasne zakonske regulative protiv diskriminacije, ili obuke pripadnika policije i pravosuđa za problem kućnog nasilja), sa ciljem poboljšanja položaja žena u polaznim zemljama.

Strategije za efikasnu prevenciju trgovine ljudima podrazumevaju preduzimanje mera u odnosu na uzroke koji određene osobe čine potencijalnom žrtvom trgovine ljudima. Poboljšanje položaja grupa ljudi koje su najčešće cilj trgovaca (žene i deca) u okviru socijalnih i zakonskih sistema, zahteva širok, multidisciplinarni pristup. Neophodno je izraditi zdravu analizu čitavog spektra faktora ovog složenog problema. Međutim, ovo poglavlje posvećeno je određenim oblastima vezanim za ovaj problem i uopštenim principima za zakonsku regulativu koja će se odnositi na uzroke problema na ekonomskom i socijalnom polju.⁶⁰ Sledeća poglavlja sadrže pregled izabranih aspekata situacije u kojoj se nalaze žene u Centralnoj i Jugoistočnoj Evropi i bivšem SSSR-u⁶¹, kao i relevantnih međunarodnih standarda i primera najboljih praktičnih primera prevencije na nacionalnom nivou.

3.2.1 NASILJE NAD ŽENAMA

Zemlje u kojima su siromaštvo i nasilje nad ženama uobičajena pojava, predstavljaju plodno tle za trgovinu ljudima, zbog toga što žene očajnički bežeći od zlostavljanja, često kreću u inostranstvo. Prema poslednjem izveštaju zagovornika ljudskih prava iz Minesote o trgovini ženama u Moldaviji i Ukrajini, kućno nasilje predstavlja jedan od glavnih faktora zbog kojeg se žene odlučuju da emigriraju u potrazi za poslom.⁶²

Istraživanje o položaju žena u 28 država Centralne, Jugoistočne Evrope i bivšeg SSSR-a (uključujući i sve države članice Pakta za stabilnost) koje je sprovedla Međunarodna helsinška federacija za ljudska prava (IHF) otkrilo je da je kućno nasilje rasprostranjeni problem u pomenutim zemljama.⁶³

Problem kućnog nasilja ne odnosi se samo na odsustvo adekvatnih zakonskih odredbi, nepostojanje znanja o prirodi takvog nasilja i nepostojanja mreže za podršku ženama⁶⁴, već i na loš socijalni i ekonomski položaj žena u odnosu na muškarce, zbog toga što ekonomska zavisnost sprečava žene da izađu iz odnosa u kojima su zlostavljane.⁶⁵

---

⁶⁰ Pregled o položaju žena u Centralnoj i Jugoistočnoj Evropi i novim nezavisnim državama videti u " Međunarodnoj helsinškoj federaciji za ljudska prava, 2000.. " i UNICEF-ovoj " Žene u tranziciji".

⁶¹ Sledeće poglavlje ne fokusira se isključivo na položaj žena u polaznim zemljama regiona Pakta za stabilnost, već se bavi i primerima država Centralne i Jugoistočne Evrope, zbog toga što, kao prvo, ženama se trguje iz ovih zemalja u region Pakta za stabilnost (slučaj sa Belorusijom i Ukrajinom), i kao drugo, zbog toga što ovaj dokument ima za cilj da obezbedi okvirni pregled zakonske regulative koji bi mogao biti relevantan za napore u reviziji zakonske regulative zemalja van regiona Pakta za stabilnost.

⁶² Minesota-zagovornici ljudskih prava, " Trgovina ljudima", str.18

⁶³ IHF , Žene 2000. str.14

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Specijalni izvestilac o nasilju nad ženama, Ekonomska i socijalna politika i njen uticaj na nasilje nad ženama, 24.2.2000. (poglavlje 8)

IHF je zaključila u pomenutom istraživanju da većina zakonskih sistema država u regionu ne pokriva na odgovarajući način kućno nasilje, niti sadrži bilo kakve specifične odredbe koje se odnose na problem, pa čak ni mogućnost zakonskog ograničenja, kao na primer u Bugarskoj.⁶⁶ Društvo ne priznaje kućno nasilje kao takvo, a žene se uzdržavaju od prijavljivanja kućnog nasilja zbog stida, tradicionalnih navika, ili zbog toga što su "naviknute" na takav život, pa stoga takvo društvo ove žene i ne smatra žrtvama nasilja.⁶⁷

Istraživanje koje su sproveli zagovornici ljudskih prava iz Minesote u Moldaviji, otkrilo je veći broj faktora koji sprečavaju Moldavke da potraže pomoć u slučaju kućnog nasilja : " Nepostojanje mogućnosti smeštaja; svest o tome da većina nasilnika ne biva kažnjena, sem u slučajevima nanošenja teških povreda; strah da će se muškarci vratiti i isprebijati žene još okrutnije, zbog toga što nisu odgovarajuće kažnjeni; visoke cene pravne pomoći; teška ekonomska situacija."⁶⁸

Odbijanje društva da prihvati činjenicu da je nasilje nad ženama ozbiljan problem dokazuje i to što u Moldaviji ili u Rumuniji počinitelac silovanja može da izbegne zakonsku kaznu ukoliko se oženi žrtvom silovanja.⁶⁹

Od 652. slučaja Moldavki koje su prijavile da trpe kućno nasilje 1997., 60% njih je bilo iz seoskih oblasti.⁷⁰ Žene su nevoljne da prijavljuju ovakve slučajeve policiji zbog toga što nemaju dovoljno poverenja u pravni sistem zemlje, zbog toga što policajci, koji su većinom muškarci, često prihvataju izgovore počinitelaca nasilja da ih je ponašanje žena "isprovociralo". Svega 30% zlostavljanih žena poveravaju se članovima porodice ili prijateljima, a samo 9% odlazi kod lekara.⁷¹ U Ukrajini policija ne smatra kućno nasilje ozbiljnim krivičnim prekršajem i stoga, ovakvim slučajevima daje "niži prioritet". Oni često i ne odgovaraju na pozive žena za pomoć. " Formalni plan policijske obuke ne sadrži instrukcije o odgovarajućem odgovoru na pozive u vezi sa kućnim nasiljem. Jedan od policajaca je rekao da je dobio instrukciju da na kućno nasilje ima stav kao na privatni porodični problem u koji policija ne treba da se meša. "⁷²

U Rumuniji policija obično ne privodi počinitelje kućnog nasilja. Ne postoje zvanični i precizni statistički podaci o učestalosti slučajeva kućnog nasilja.⁷³

I konačno, značajna je činjenica da postoji veliki broj žena koje su seksualno zlostavljane i uznemiravane na radnom mestu. 1996., broj seksualnih incidenata na radnom mestu od 1000 žena prijavilo je 108. u Rumuniji i 58. u Jugoslaviji".⁷⁴

---

⁶⁶ IHF, Žene 2000. str.116

⁶⁷ Ibid. str.14,15

⁶⁸ Intervju sa javnim tužiocem u Kišnjevju, kućno nasilje u Moldaviji, Decembar 2000., str.12, Zagovornici ljudskih prava iz Minesote (www.mnadvocates.org).

⁶⁹ IHF , ŽENE 2000 str.318,364

⁷⁰ Ibid. str.317

⁷¹ Ibid.

⁷² "Kućno nasilje u Ukrajini", Decembar 2000., Minesota , dostupno na www.minadvocates.org

⁷³ Ibid. str.360,363

⁷⁴ UNICEF , Žene u tranziciji, str.85. U izveštaju ne postoji objašnjenje šta je precizno značenje izraz a " seksualni incident".

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

UDHR i CCPR garantuju pravo svakog pojedinca na život, slobodu, i ličnu bezbednost (član 3. UDHR, član 6 i 9 CCRP), pravo da ne trpe mučenje, nehumani ili degradirajući odnos ili kažnjavanje (član 5. UDHR, član 7. CCPR), kao i pravo na efikasan pravni lek i odštetu za pretrpljeno kršenje bilo kog prava koje je u skladu sa ovom Deklaracijom, tj. sporazumom (član 8. UDHR, član 2. CCPR).

CEDAW ne nabraja eksplicitno nasilje nad ženama kao vrstu i oblik diskriminacije na osnovu pola pojedinca, koja je inače zabranjena Konvencijom o ljudskim pravima. U Preporuci Komiteta CEDAW, broj 12. ističe se da " članovi 2, 5, 11, 12 i 16 ove Konvencije zahtevaju od svih državnih strana da deluju u cilju zaštite žena od nasilja svake vrste, a koje se može dogoditi u okviru porodice, na radnom mestu ili u bilo kojoj drugoj oblasti društvenog života."⁷⁵

"Definicija diskriminacije (u članu 1. CEDAW) odnosi se na nasilje vezano za pitanje razlike u polovima, a to je ono nasilje koje je upereno protiv žena zbog toga što su žene, ili zbog toga što pogađa žene u mnogo većoj meri nego muškarce. Definicija takođe sadrži odrednice koje se odnose na fizičko zlostavljanje, mentalno ili seksualno nasilje, pretnje takvim zlostavljanjem, prinudu i ostale oblike kršenja slobode."⁷⁶

CEDAW zahteva od država članica da preduzmu pozitivne mere za eliminaciju svih oblika nasilja nad ženama. Ova obaveza nije ograničena samo na nasilje od strane državnih organa: " Države mogu biti odgovorne i za nasilje koje čine pojedinci, ukoliko ne preduzimaju mere protiv ugrožavanja ljudskih prava, istrage i kažnjavanja krivičnih dela nasilja, kao i obezbeđivanja odštete žrtvama nasilja." Ovaj Komitet preporučuje veliki broj mera koje državne strane treba da prihvate, uključujući i:

- prikupljanje statističkih podataka i istraživanje o uzrocima, posledicama i obimu nasilja;
- uspostavljanje preventivnih mera, uključujući javne informativne kampanje i obrazovne programe za korekciju stavova u vezi sa ulogama i položajem muškaraca i žena;
- sprovođenje efikasnih zakonskih mera, uključujući i krivične sankcije, građanski pravni lek i odštetu da bi žene bile zaštićene od svih oblika nasilja, između ostalog

---

⁷⁵ Uopšteni Komentar No.12. CEDAW Komiteta o nasilju nad ženama, VIII. zasedanje 1989. Član 2. sadrži uopštenu obavezu eliminisanja svih oblika diskriminacije žena. Član 5. CEDAW-a obavezuje države članice da izbegavaju tradicionalne stereotipe o ulogama muškaraca i žena i da insistiraju na zajedničkoj odgovornosti muškaraca i žena u odgajanju i razvoju zajedničke dece. Obaveze država da eliminišu nasilje koje je zasnovano na razlici u polovima, izvedene su iz obaveza eliminisanja diskriminacije žena na polju zapošljavanja član 11. , zdravstvene zaštite, član 12, braka i porodičnih odnosa, član 16.

⁷⁶ Generalna preporuka komiteta CEDAW, broj 19 (poglavlje 6).

od nasilja i zlostavljanja u porodici, seksualnog zlostavljanja i uznemiravanja na radnom mestu;

- osnivanje i podršku organizacija za pomoć žrtvama nasilja baziranog na razlici u polovima, uključujući i skloništa, specijalno obučene zdravstvene radnike, rehabilitaciju i savetovališta, uz obezbeđivanje mogućnosti da ženama iz seoskih sredina takva pomoć bude dostupna;
- organizovanje treninga za senzibilizaciju predstavnika pravosuđa i policije, kao i ostalih državnih zvaničnika u vezi sa ovim problemom.⁷⁷

Platforma za akciju, koja je usvojena 1995.g. u Pekingu, na 4. svetskoj konferenciji UN-a o ženama, identifikovala je dva glavna oblika nasilja nad ženama: nasilje koje se događa u porodici i nasilje u društvenoj zajednici, uključujući seksualno zlostavljanje i uznemiravanje na radnom mestu, trgovinu ženama i prisilnu prostituciju.⁷⁸ Platforma za akciju državama preporučuje veći broj mera za prevenciju i borbu protiv trgovine ženama uključujući:

- stvaranje, poboljšanje, razvoj i finansiranje programa za obuku predstavnika zakonodavnih, sudskih, medicinskih, socijalnih, obrazovnih, policijskih, i imigracionih institucija u cilju njihovog prepoznavanja prirode dela i pretnji nasiljem baziranim na razlici u polovima;
- stvaranje ili jačanje institucionalnih mehanizama za ohrabrivanje žena i devojčica da prijavljuju slučajeve nasilja;
- obezbeđivanje "kvalitetnih" skloništa i programa podrške, kao i medicinskih, psiholoških i ostalih savetovališta, besplatne ili pristupačne pravne pomoći gde je to neophodno, te konačno odgovarajuću pomoć ženama za pronalaženje načina za osamostaljivanje;
- podršku inicijativama nevladinim organizacijama i finansiranje društvenog obrazovanja i trening kampanja za podizanje svesti javnosti o postojanju nasilja nad ženama.⁷⁹

Pregled Rezolucije konferencije – Peking+5 predlaže osnivanje "nacionalnog koordinacionog mehanizma, npr. nacionalnog izvestioca ili koordinacionog tela, uz učešće predstavnika građanskog društva, uključujući tu i nevladine organizacije, s ciljem razmene informacija i izveštavanja o podacima, uzrocima, faktorima i trendovima problema nasilja nad ženama, a naročito trgovine ženama."⁸⁰

Savet Evrope

ECHR garantuje veliki broj prava u vezi sa zaštitom žena od kućnog nasilja: pravo na život (član 2.), pravo na oslobađanje od torture, nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (član 3.) , pravo na slobodu i ličnu bezbednost (član 5.), pravo na

---

⁷⁷ Ibid. (poglavlja 1, 4, 9, 24)

⁷⁸ Platforma za akciju (poglavlje 113), slične definicije mogu se pronaći u CEDAW (član 2.)

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Rezolucija Generalne skupštine A/RES/S-23/3, 16. novembar 2000. (poglavlje 70d)

privatnost i porodičan život (član 8.),⁸¹ kao i pravo na efikasni pravni lek protiv nasilja u okviru bilo kog prava garantovanog ovom konvencijom (član 13). Uživanje svih ovih prava u skladu sa Konvencijom, biće obezbeđeno bez diskriminacije bilo koje vrste uključujući tu i pitanje polova (član 14.)

U okviru Saveta Evrope, 1997.g. elaboriran je sveobuhvatni "Plan za akciju" u borbi protiv nasilja nad ženama ". Plan za akciju preporučuje vladama država detaljni spisak mera za prevenciju i borbu protiv nasilja nad ženama i zaštitu žrtava takvog nasilja, uključujući i uvod u specifičnu zakonsku regulativu i jasnu definiciju nasilja nad ženama u svim oblicima.⁸²

• PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE I PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU

Zakonska zaštita protiv porodičnog nasilja

Austrijski zakon za zaštitu od nasilja⁸³ daje ovlašćenja policiji da počinocu porodičnog nasilja zabrani pristup kući u maksimalnom trajanju od tri meseca radi sprečavanja daljeg činjenja nasilnih dela.⁸⁴ Ova zaštita garantovana je supružnicima, heteroseksualnim partnerima, njihovoj deci i određenim srodnicima. Medijatorska institucija između policije i dugoročne zaštite privremenog sudskog naloga građanskog suda je Intervencioni centar, nevladina organizacija koju je ovlastila država. Ovaj centar uz tesnu saradnju sa ženskim skloništima, podržava i pomaže žrtvama u vezi sa pravnim savetima, s ciljem da se nasilje počinjeno od strane izvršioca u potpunosti spreči. Uz to, centar obezbeđuje detaljne izveštaje za procenu mogućnosti da počinilac dela ponovi nasilje i njegovu sposobnost da saraduje. Ovi izveštaji čine osnovu za odgovarajuću sudsku proceduru.

Krivično zakonodavstvo

Krivični zakon Federacije BiH revidiran je 1998.g., i sada omogućava zakonsko gonjenje u slučajevima silovanja u braku, kao i u slučajevima porodičnog nasilja, u okviru nabračnih odnosa.⁸⁵

---

⁸¹ U slučaju X,Y protiv države Holandije, Evropski sud za ljudska prava presudio je da se koncept "privatnog života" po Članu 8, odnosi na " fizički i moralni integritet ličnosti uključujući njegov ili njen seksualni život." U skladu sa ovom odredbom države su obavezne da se uzdrže od mešanja u privatni ili porodičan život pojedinca, ali su isto tako obavezne i da u takvim slučajevima preduzimaju pozitivne mere. Ova obaveza " može uključivati usvajanje mera koje treba da obezbede poštovanje privatnog života čak i u oblasti međusobnih odnosa između pojedinaca," a može takođe uključiti i mere predviđene krivičnim zakonom. "X,Y" protiv države Holandije", presuda od 26.mart 1985., para. 22f i 27.

⁸² Plan za akciju borbe protiv nasilja nad ženama, EG-S-VL (97) 1. Sadržaj Plana za akciju uključen je u dokument Saveta Evrope "Nasilje nad ženama". Kompilacija glavnih tekstova Saveta Evrope od 1995.g., decembar, 1999.. Plan za akciju preporučuje dalje delovanje na polju obrazovanja i programa za podizanje svesti javnosti, podrške žrtvama kao i na polju istraživanja i monitoringa.

⁸³ Zakon za zaštitu od porodičnog nasilja, Savezni službeni list br. 759/1996..

⁸⁴ Izvršna naredba, Savezni službeni list br. 79/1896.

⁸⁵ IHF, Žene 2000. str.95

Trening policije

Slovenija je poklonila veoma mnogo pažnje specijalnom treningu policije kako bi se promenio tradicionalni stav u odnosu na porodično nasilje.⁸⁶

• Preporuke

- Države treba da preduzmu sve neophodne mere za eliminaciju nasilja nad ženama u svim oblastima društvenog života i da obezbede podršku i pomoć žrtvama.
- Države treba da ustanove zakonsku definiciju nasilja i obezbede da svi oblici nasilja baziranog na razlici u polovima, uključujući tu i nasilje u okviru porodice, predstavljaju prekršaje kažnjive krivičnim zakonom i da efikasno budu gonjeni od strane vlasti. Osim krivičnih sankcija, države treba da obezbede građanske pravne lekove za žrtve. Tu spadaju zahtevi za odštetu i zahtevi za privremene sudske naloge. U slučajevima porodičnog nasilja, države treba da usvoje zakonsku regulativu koja će omogućiti policiji da počiniocima nasilja ne dozvoli pristup članovima porodice s ciljem sprečavanja daljih prekršaja nasilja.
- Države treba da osnivaju i finansijski podržavaju mehanizme zaštite žena, žrtava nasilja a tu spadaju besplatna medicinska, psihološka i pravna savetovališta, pružanje smeštaja i ukoliko je neophodno, besplatna pravna pomoć.
- Da bi se uklonile finansijske prepreke za odvajanje žena žrtava porodičnog nasilja od nasilnih partnera, države treba da obezbede i novčanu pomoć, uz programe za edukaciju i trening, što bi pomoglo ženama u osamostaljivanju.
- Države treba da razvijaju, finansiraju i sprovedu programe za obuku sudskog, medicinskog, socijalnog, policijskog i imigracionog osoblja, s ciljem razvijanja sposobnosti profesionalaca zaposlenih u ovim oblastima da prepoznaju ozbiljan problem prirode nasilja baziranog na razlici u polovima. Ovi profesionalci treba da budu osposobljeni da prepoznaju slučajeve takvog nasilja i da se prema žrtvama odnose prikladno i sa poštovanjem. Takve trening programe treba sprovoditi sa nevladinim organizacijama specijalizovanim za pitanja nasilja nad ženama, u cilju poboljšanja saradnje između nevladinih organizacija i zvanične vlasti.
- Države treba da sakupljaju precizne statističke podatke o nasilju baziranom na razlici u polovima i da sprovedu istraživanja o obimu, uzrocima i posledicama takvog nasilja. U tu svrhu, treba uvesti koordinacione mehanizme, uz dovoljan broj zaposlenih stručnjaka i finansijsku strukturu.
- Države treba da preduzimaju preventivne mere za promenu stavova u vezi sa ulogama muškaraca i žena u društvu. U to spadaju kampanje u medijima, koje za cilj imaju obaveštavanje javnosti o potrebi zalaganja za jednakost među polovima i naročito uvođenje nastavnih planova koji će pomoći u borbi protiv nasilja nad ženama.

---

⁸⁶ Ibid.

3.2.2 ŽENE I TRŽIŠTE RADA

Tokom 90-ih godina stopa zaposlenosti je opala u skoro svim zemljama u tranziciji u Centralnoj i Jugoistočnoj Evropi i bivšem SSSR-u. Procenjuje se da je od 26. 000. 000 ljudi koji su izgubili posao u ovom regionu, više od polovine žena (14.000.000). Oko 6.000.000 žena registrovano je kao nezaposleno u 1999.g. od ukupno 10.000.000 nezaposlenih.⁸⁷ 1997. stope nezaposlenosti žena bile su više od stopa nezaposlenosti muškaraca u Češkoj, Poljskoj, Rumuniji, Slovačkoj i SR Jugoslaviji. Višegodišnja nezaposlenost žena značajno je porasla između 1993-97. u Bugarskoj (od 52-62%), Češkoj (18-31%) i Slovačkoj (39-55%).⁸⁸ Zvanična statistika o nezaposlenosti u Belorusiji ukazuje da su žene najviše pogođene nezaposlenošću u dobi od 25-40 godina⁸⁹. 80% radnika u Ukrajini bilo je proglašeno viškom između 1994-98. godine a 79,4% otpuštenih radnika iz državne administracije u Belorusiji, bile su žene. Industrijski sektori u Moldaviji kao što je laka industrija gde tradicionalno radi 80-85% žena, dramatično su smanjili obim posla i broj zaposlenih za oko 50-66%.⁹⁰

Razlike u platama muškaraca i žena porasle su tokom perioda tranzicije u većem broju zemalja: u Bugarskoj je prosečna mesečna zarada žena 1997. činila 69% plate muškaraca, U Rusiji 70%, u Rumuniji 76% i u Ukrajini 78%.⁹¹ Plate žena su niže i zbog toga što su one disproporcionalno zastupljene u sektorima koji imaju inače niže plate, kao što je npr. obrazovanje, zdravstvo i društveni sektor. U Rumuniji npr., žene predstavljaju većinu u tekstilnoj industriji i državnim sektorima, gde su zarade za trećinu niže od prosečnih zarada u privredi. Međutim, čak i kada žene rade u istim oblastima kao i muškarci, one zarađuju 15-40% manje od njihovih muških kolega⁹². Velika zastupljenost žena u manje prestižnim i slabije plaćenim poslovima doprinosi feminizaciji siromaštva. U Belorusiji žene čine 82% od ukupnog broja ljudi sa prihodima nižim od granice siromaštva.⁹³

Treba takođe primetiti da su žene diskriminisane i u odnosu na pristup tržištu rada, profesionalnoj obuci i prekvalifikaciji. Pristup tržištu rada je ograničen pitanjima o privatnom životu žena tokom razgovora za posao (kao što su pitanja na temu porodičnih obaveza, bračnog statusa ili dece), kao i zaštitnom zakonskom regulativom koja može imati "prezaštitni" efekat (kao što su zakonske zabrane noćnog rada za žene, predviđenog perioda za porodično odsustvo, umesto roditeljskog odsustva.)⁹⁴ Istraživanje sprovedeno u Rumuniji na primer, pokazalo je da su mnoge žene odbijene prilikom konkurisanja za posao zbog toga što su premlade (sa pretpostavkom da će rađanje deteta

---

⁸⁷ UNICEF, Žene u tranziciji. Mnoge žene koje su registrovane kao nezaposlene u zemljama tranzicije ne dobijaju novčanu pomoć za nezaposlene, ili zbog toga što nisu zvanično registrovane kao nezaposlene, ili zbog toga što više nemaju pravo na primanje novčane nadoknade.

⁸⁸ " Višegodišnja nezaposlenost" znači biti bez posla više od jedne godine. UNICEF, Žene u tranziciji.

⁸⁹ IHF, Žene 2000. Treba takođe uzeti u obzir da čak i tamo gde su stope ženske nezaposlenosti relativno niske u odnosu na zaposlenost muškaraca to ne znači da su šanse za zaposlenje žena bolje, već ukazuje na masovno povlačenje žena sa formalnog tržišta rada, EWA Ruminska-Zimmy, "Žene u svetu posla".

⁹⁰ IHF Žene 2000., "Specijalni izveštaj o nasilju nad ženama", E/CN.4/2000/68/Add.5, Sec. 44

⁹¹ UNICEF Žene u tranziciji, str.33

⁹² IHF Žene 2000, str.11.

⁹³ Ibid, str.67.

⁹⁴ Ibid, str.11.

imati negativan efekat na ekonomsku efikasnost), ili zbog toga što su prestare (a stoga ih je nemoguće prekvalifikovati, ili nisu baš privlačne u okviru radnog potencijala).⁹⁵ U posleratnoj Bosni, većina postojećih profesionalnih obuka fokusira se na profesije povezane sa građevinskom industrijom, imajući za cilj naročito demobilizaciju vojnika (od kojih su žene čine manje od 10%), dok "treening programi koji se isključivo nude ženama, od strane bosanskih nevladinih organizacija finansiranih iz inostranstva, uključuju kucanje, štrikanje, i šivenje, što svakako nisu one profesionalne veštine koje osposobljavaju žene za ulazak na savremeno tržište rada."⁹⁶

Uz vrlo mali broj izuzetaka većina zakonskih sistema u regionu Centralne i Jugoistočne Evrope i bivšeg SSSR-a ne poznaju formalnu zakonsku definiciju diskriminacije niti pojam indirektna i strukturalne diskriminacije, kao ni obaveze privremenih specijalnih mera u okviru zakona. Štaviše, koncept "institucionalne odgovornosti" ili "građanskog pravnog leka" za žrtve diskriminacije ne postoji u zakonskom sistemu, ili jurisprudenciji⁹⁷ većine zemalja.

Osim diskriminacije na tržištu rada za koju ne postoje adekvatni zakoni, postoje i ostali faktori odgovorni za segregaciju u okviru tržišta rada, kao što su modeli tradicionalne podele uloga žena i muškaraca.⁹⁸ Takvi stereotipi u vezi sa razlikama u polovima pomažu ostanku žena na slabije plaćenim, nesigurnijim, tradicionalnim "ženskim poslovima". Oni takođe određuju raspodelu odgovornosti za plaćeni i neplaćeni rad i prepuštaju glavnu odgovornost za rad u kući i negu dece ženama. Posledica je to što žene često moraju da nose duplo breme plaćenog rada i rada u kući. To se naročito odnosi na žene u bivšim komunističkim državama, Centralne i Jugoistočne Evrope i bivšeg SSSR-a, gde visoka stopa zaposlenosti žena u komunističkom sistemu nije praćena promenama na podeli plaćenog rada i rada u kući. Žene u Centralnoj i Istočnoj Evropi suočavaju se sa duplo većom nedeljnom radnom normom u odnosu na žene u Zapadnoj Evropi. Radna norma žena plaćenog rada i rada u kući u Centralnoj i Istočnoj Evropi iznosi prosečno 70 sati nedeljno, što predstavlja oko 15 sati više od radne norme u Zapadnoj Evropi⁹⁹. U Moldaviji na primer, uz puno radno vreme na poslu, žene rade još oko 30 sati nedeljno na kućnim poslovima. Ovo duplo breme ne samo da onemogućava ženama jednaka prava na tržištu rada, već takođe ozbiljno ugrožava njihovo zdravstveno stanje.

Ovakvi stereotipi po pitanju polova duboko su ukorenjeni u društvu. Važno je naglasiti da obrazovanje igra važnu ulogu u vezi sa tim. Deca se još kao mala suočavaju sa stereotipima po pitanju polova u udžbenicima: na žene se često gleda kao na majke,

---

⁹⁵ Ibid, str.351.

⁹⁶ Ibid, str.90.

⁹⁷ IHF, Žene 2000. UNICEF, Žene u tranziciji, str.17

⁹⁸ Velika zastupljenost žena na manje plaćenim i nižim radnim mestima vrlo često je povezana sa njihovim pristupom obrazovanju. Istraživanje sugerise da ovo nije značajan problem u regionu Centralne i J.I. Evrope i novih nezavisnih država, gde je nivo obrazovanja žena relativno visok. Videti IHF, Žene 2000., i UNICEF Žene u tranziciji.

⁹⁹ UNICEF, Žene u tranziciji, str.25

medicinske sestre ili učiteljice, dok se na muškarce gleda kao na policajce, industrijske radnike, ili lekare.¹⁰⁰

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Član 7, CESC, koji su takođe ratifikovale sve države Pakta za stabilnost, obuhvata i prava ljudi na jednake plate i jednake mogućnosti. U Generalnoj preporuci br. 3. Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Komitet potvrđuje da bi pravo na jednake plate " bilo odmah sprovedivo ", uz argument da ovo pravo nije samoizvršno, "ukoliko ne bi bilo teškoća da se održi."¹⁰¹ Stoga svaka sugestija da pravo na jednake plate ne može biti usklađeno ni primenjeno zbog ekonomskih razloga, neće biti prihvatljiva po ovom Komitetu.

ILO je usvojila dve konvencije koje su naročito važne za položaj žena na radnom mestu: Konvencija br.100 o jednakim platama i Konvencija br. 111 o diskriminaciji u zapošljavanju.¹⁰² Iako je njihov obim razumno dovoljno širok da obuhvati i pitanje profesionalne obuke, zapošljavanja i sl., konvencije ograničavaju obaveze država na "metode koje su u skladu sa nacionalnom praksom i uslovima u određenoj zemlji."¹⁰³

Član 11. Konvencije za eliminaciju diskriminacije žena zahteva od država "da preduzmu odgovarajuće mere za eliminaciju diskriminacije na svim poljima zapošljavanja" da bi ženama bila obezbeđena jednaka prava na rad, jednake mogućnosti zapošljavanja (uključujući tu i konkurse sa istim kriterijumima za izbor kandidata na određeno radno mesto), pravo slobodnog izbora zaposlenja, napredovanja na poslu, sigurnosti zaposlenja i socijalnog osiguranja. Da bi se sprečila diskriminacija žena u oblasti braka i materinstva, države treba da uvedu ili obezbede mogućnost povoljnog porodijskog odsustva, kao i mogućnost roditeljskog odsustva "da bi žene mogle da usklađuju porodične obaveze sa obavezama na poslu." Zakonsku regulativu za zaštitu prava žena u vezi sa materinstvom je potrebno periodično revidirati ukoliko je to potrebno. Član 5, CEDAW ima za cilj eliminaciju stereotipa u vezi sa ulogama polova i između ostalog zahteva od država da preduzmu sve odgovarajuće mere radi obezbeđivanja " priznanja jednake odgovornosti muškaraca i žena u odgajanju dece." Član 10, CEDAW obavezuje države da eliminišu "sve stereotipne koncepte o ulogama muškaraca i žena na svim nivoima i u svim oblastima obrazovanja, tako što će ohrabrivati koedukaciju i , naročito, tako što će vršiti reviziju tekstova udžbenika i školskih programa prilikom sastavljanja nastavnih metoda."

Član 4, CEDAW naročito ističe da "privremene specijalne mere koje se donose sa ciljem ubrzanog izjednačavanja prava i odgovornosti žena i muškaraca, de facto, neće biti

---

¹⁰⁰ IHF je identifikovao stereotipe po pitanju uloga polova u udžbenicima u Bosni, Makedoniji i Rumuniji. IHF, Žene 2000, str.85, 300, 349.

¹⁰¹ Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, uopšteni Komentar, br.3, 1990., UN Dokument E/1991/23,ANEX 3.

¹⁰² ILO Konvencija br.100 u vezi sa jednakim platama muškaraca i žena za jednako vredan rad, 29. jun 1951. ILO Konvencija br. 111 "Diskriminacija u zapošljavanju i profesiji", 25. jun 1958. Obe Konvencije ratifikovale su sve zemlje Pakta za stabilnost.

¹⁰³ ILO Konvencija br.111 (član 2.)

smatrane vrstom diskriminacije." U svojoj Generalnoj preporuci br. 5, Komitet CEDAW preporučuje državama da što bolje iskoriste privremene specifične mere kao što je pozitivno delovanje u tom pravcu, prioritetni postupci i sistem kvota da bi se unapredila integracija žena u obrazovanju, ekonomiji, politici i zapošljavanju. ¹⁰⁴

U Pekinškoj platformi za akciju, vlade država su se obavezale da preduzmu veliki broj mera u cilju poboljšanja ekonomskih prava žena i eliminacije svih oblika diskriminacije na polju zapošljavanja, uključujući:

- donošenje i sprovođenje zakona koji će garantovati prava žena i muškaraca na jednake zarade,
- da " donose i primenjuju zakone o jednakim mogućnostima žena i muškaraca, da preduzimaju pozitivne akcije i obezbeđuju njihovo sprovođenje u javnosti i u privatnim sektorima na različite načine",
- unapređivanje i podržavanje samozapošljavanje žena i osnivanje malih preduzeća koje vode žene,
- obezbeđivanje ženama jednake mogućnosti pristupa efikasnim obukama i prekvalifikaciji za poslove " koje nisu ograničene na tradicionalne oblasti zapošljavanja žena",
- donošenje i sprovođenje takvih zakona o radu i zakona o socijalnom osiguranju kakvi će honorarno zaposlenim radnicima i radnicima zaposlenim na određeno vreme obezbediti odgovarajuću zaštitu,
- promovisanje jednakosti muškaraca i žena u snošenju odgovornosti za porodične obaveze, i to kroz zakonodavni i obrazovni sistem. ¹⁰⁵

Protokol UN protiv trgovine ljudima odnosi se na prevenciju i zahteva od država da preduzmu mere, uključujući i bilateralnu i multilateralnu saradnju, u cilju "ublažavanja siromaštva, zaostalosti i nepostojanja jednakih mogućnosti." ¹⁰⁶ Ova odredba ostala je vrlo uopštena i ne određuje tačno bilo kakvu konkretnu preventivnu meru koju bi države trebalo da preduzmu. Protokol, zatim, zahteva od država saradnju sa nevladinim organizacijama i to na polju prevencije. ¹⁰⁷

Savet Evrope

Evropska socijalna povelja ¹⁰⁸ uvodi širok spektar ekonomskih i socijalnih prava. Članom 20 ove Povelje obezbeđuje se pravo ljudi na jednake mogućnosti, što znači i širok obim prava na polju rada. Član 26 sadrži i pravo na dostojanstvo na radnom mestu. U skladu sa ovim članom države treba " da se, uz konsultacije sa organizacijama poslodavaca i zaposlenih, usredsrede na promociju podizanja svesti ljudi, informisanosti i sprečavanju

---

¹⁰⁴ CEDAW Komitet, Generalna preporuka br.5. o privremenim specifičnim merama, VII. zasedanje 1998.

¹⁰⁵ Platforma za akciju (poglavljja 165, 166, 179)

¹⁰⁶ Trgovina ljudima Protokol, član 9, para. 4.

¹⁰⁷ Ibid. para. 3.

¹⁰⁸ Revidirana Evropska socijalna povelja, 163., 3. maj 1996. Povelju su ratifikovale Bugarska, Rumunija, Slovenija i potpisale Albanija i Moldavija.

seksualnog zlostavljanja na radnom mestu, ili u vezi sa zapošljavanjem, kao i da preduzimaju sve odgovarajuće mere za zaštitu radnika od takvih negativnih pojava."

Elementi Regionalnog plana za akciju preporučuju državama u ovom regionu " da ulože koordinirane napore za pospešivanje ekonomskog razvoja regiona, a naročito da promovišu jednakost polova i status žena da bi borba protiv uzroka trgovine ljudima, bila uspešnija." U tom kontekstu ovaj dokument identifikovao je žene iz seoskih sredina kao posebno ranjivu grupu, i stoga sadrži preporuku " da se za žene iz seoskih oblasti obezbede i unaprede mogućnosti zapošljavanja i obuka za profesionalno osposobljavanje."¹⁰⁹

Organizacija za Evropsku Bezbednost I Saradnju

Deklaracija Parlamentarne skupštine OEBS-a iz Bukurešta podstiče države učesnice da povedu borbu protiv trgovine ženama tako što će uklanjati prepreke za jednake ekonomske mogućnosti za žene u polaznim zemljama. Deklaracija, zatim, preporučuje usvajanje anti-diskriminatornih zakona koji će obezbediti ženama mogućnost da potraže efikasan pravni lek u slučaju da su žene žrtve diskriminacije polova u vezi sa zapošljavanjem.¹¹⁰

• AKTIVNOSTI NA DRŽAVNOM NIVOU

Anti-diskriminatorni zakoni i institucije

U Austriji, savezni zakon o jednakom tretmanu ljudi zabranjuje diskriminaciju polova u državnoj administraciji na saveznom nivou, uključujući tu zabranu diskriminacije po pitanjima mogućnosti zapošljavanja, određivanja ličnih dohodaka, mogućnosti za profesionalnu obuku, napredovanja na poslu, i prestanka radnog odnosa. Zakonom se potvrđuje da je seksualno uznemiravanje oblik diskriminacije. Osoba koja smatra da trpi diskriminaciju, ima pravo da podigne tužbu u tom slučaju Saveznoj komisiji za podjednak tretman ljudi. Tužba ne mora da sadrži dokaze, već samo kredibilnu izjavu da određena osoba trpi diskriminaciju. Ukoliko komisija odluči da je poslodavac u odnosu na tužioca prekršio ovaj Zakon, tužilac dobija pravo na jednaki tretman na radnom mestu ili kompenzaciju od strane vlade. Zakonom se zahteva da 40% radnih mesta u državnoj administraciji predstavljaju žene. Sličan zakonski režim protiv diskriminacije, ali bez sistema kvota, postoji i za privatni sektor zapošljavanja.¹¹¹

Švedski Zakon o jednakim mogućnostima iz 1991. zahteva od poslodavaca "da obezbede jednake i odgovarajuće uslove rada i za žene i za muškarce" i da omoguće "kako muškim

---

¹⁰⁹ Elementi regionalnog velikog Plana za akciju, poglavlja 24 i 25.

¹¹⁰ Deklaracija Parlamentarne skupštine OEBS-a Bukurešt, 10. jul 2000. (član 107)

¹¹¹ Savezni Zakon za jednaki tretman ljudi, (Bundes- Gleichbehandlungsgesetz, Savezni službeni glasnik, br.100/1993, amandman službenog glasnika br.142/2000.), Važi za saveznu državnu administraciju; zakon jednakog tretmana, Savezni službeni glasnik br.108/79., amandman saveznog službenog glasnika br.44/1998., odnosi se na privatni sektor zapošljavanja.

tako i ženskim zaposlenicima (...) kombinovanje zaposlenja i roditeljstva". Nekompromisnim jezikom zakon obavezuje poslodavce da primenjuju "nultu toleranciju" u odnosu na seksualno uznemiravanje. Zakon sadrži detaljnu definiciju diskriminacije polova i mogućnosti tužbe u slučajevima kršenja zakona prilikom prijema na radno mesto, napredovanja na radnom mestu i prestanka radnog odnosa. U slučajevima tužbe za diskriminaciju, teret dokazivanja je takođe na poslodavcima.¹¹²

U Češkoj i Mađarskoj, teret dokazivanja u slučajevima diskriminacije takođe je na poslodavcu.¹¹³

Litvanija je 1990. uvela Kancelariju ombudsmana za pitanja jednakosti u mogućnostima koja se bavi slučajevima diskriminacije polova prijavljenim od strane pojedinaca i pravnih subjekata kao i slučajevima seksualnog uznemiravanja. Osim uobičajene procedure za pritužbe, ombudsman je ovlašćen da sprovodi nezavisnu istragu na osnovu informacija iz medija i ostalih izvora. Ombudsman je direktno odgovoran Parlamentu Litvanije.¹¹⁴

Programi za otvaranje radnih mesta i programi za obuku žena

Bugarska je implementirala projekat za promociju ekonomskog osnaženja žena i za otvaranje radnih mesta u ovom regionu za veliki broj nezaposlenih (uglavnom žena). Ovaj projekat finansiran je od strane Razvojnog Fonda UN (UNDP) i trajao je od novembra 1997. do decembra 2000. Rezultat projekta je osnivanje Centra poslovne podrške od strane predstavnika lokalnih zajednica, što je doprinelo otvaranju 160 novih radnih mesta od kojih su 131 preuzele žene. Centar je obezbedio besplatnu profesionalnu obuku i prekvalifikaciju, uključujući tu i polje turističkog razvoja, kurseve engleskog jezika i kurseve kompjutera. Od 374 osobe koje su pohađale ovu obuku, 263 bile su žene. Štaviše, napravljen je i plan za osnivanje fonda za garantovane pozajmice koji bi trebalo da pomogne ženama preduzetnicima ili porodičnim firmama prilikom uzimanja komercijalnih kredita iz banaka. Centar je organizovao i radionicu za donosioce odluka na nacionalnom i lokalnom planu o razvoju znanja i veština s ciljem postizanja jednakosti polova.¹¹⁵

• Preporuke

- Države treba da donesu anti-diskriminatornu zakonsku regulativu koja garantuje ženama i svima ostalima efikasnu zakonsku zaštitu od svih oblika diskriminacije vezane za zapošljavanje, uključujući tu diskriminaciju na polju mogućnosti za zapošljavanje ili profesionalnu obuku, određivanja visine ličnih dohodaka ili prekida radnog odnosa. Države treba da se postaraju da teret dokazivanja ne bude

---

¹¹² Izvor ILO baza podataka.

¹¹³ Izuzev važnog zakonskog iskoraka, situacija je takva da sudije i dalje nevoljno primenjuju ove odredbe. Takvo ponašanje ukazuje na potrebu za usvajanje adekvatnih zakonskih odredbi koje će biti praćene obukom zaposlenih u pravosuđu po pitanju jednakosti polova, da bi primena ovog zakona bila zaista efikasna. IHF, Žene 2000.

¹¹⁴ IHF, Žene 2000.

¹¹⁵ Projekat "Ekonomsko osnaživanje žena u regionu Devin".

na žrtvama već na onima koji vrše diskriminaciju (kao što je to slučaj u Češkoj i Mađarskoj), ili barem da žrtve diskriminacije nisu u obavezi da dokazuju, već samo da daju kredibilne izjave o tome da trpe diskriminaciju.

- Države treba da preduzmu mere kojima će žene biti zaštićene od marginalizacije na loše plaćenom i nesigurnom sektoru zapošljavanja. To se može postići, na primer uvođenjem pozitivnih akcija uključujući sisteme kvota, razvoja profesionalne obuke žena u netradicionalnim oblastima zapošljavanja i obrazovanjem čiji će školski nastavni planovi sadržati sve glavne elemente borbe za jednakost polova.
- Države treba da preduzmu mere koje će ženama i muškarcima omogućiti jednakost u deljenju porodične odgovornosti. To se može postići, na primer proširenjem koncepta "materinsko odsustvo" na "roditeljsko odsustvo", čineći pristupačnim mogućnosti za negu dece i adekvatnu zaštitu radnika na određeno vreme zakonima o radu i socijalnom osiguranju.
- Države treba da naprave programe za poboljšanje situacije u kojoj se nalaze žene kada je u pitanju mogućnost zapošljavanja, profesionalne obuke i dobijanja bankarskih kredita povoljnih za preduzetnike u sektoru malih i srednjih preduzeća, a sve to naročito u seoskim sredinama.

3.2.3 ŽENE I DONOŠENJE ODLUKA

Ovo je još jedan od aspekata složene slike ženskog statusa koji podrazumeva slabe mogućnosti u procesu donošenja odluka na političkom i ekonomskom planu, a koji se može posmatrati i kao uzrok i kao posledica zakonski i socijalno inferiornog položaja žena. Dokle god postoji stereotip o tradicionalnoj podeli uloga polova i diskriminacija polova, u smislu mogućnosti pristupa finansijskim izvorima, obrazovanju i tržištu rada, žene imaju vrlo malo šansi da u jednakoj meri učestvuju u donošenju odluka na ekonomskom, političkom i pravnom nivou. U isto vreme, bez jednake zastupljenosti žena u odlučivanju, "malo je verovatno da je stvarna integracija dimenzije jednakosti u odlučivanju na nivou vlasti, izvodljiva."¹¹⁶ Jednaka zastupljenost žena i muškaraca u procesu odlučivanja stoga je važan preduslov za eliminaciju nejednakosti koja žene čini naročito ranjivim za trgovinu ljudima.

Od samog početka procesa tranzicije, zastupljenost žena u političkim telima dramatično je opala. Broj žena političara značajno je opao u celom regionu, sa 30% u vreme komunizma na današnji nivo od 4-14% u većini zemalja u tranziciji.¹¹⁷ Na primer, 25. aprila 2001., procenat žena poslanika u parlamentu u Moldaviji bio je 8,9%, a u Ukrajini 7,8%. Procenat žena poslanika u rumunskom gornjem domu parlamenta bio je 5,7%, a u donjem domu 10,7%.¹¹⁸ Razlozi uopštenog pada procenta žena političara u Centralnoj,

¹¹⁶ Platforma za Akciju, poglavlje 181.

¹¹⁷ UNICEF Žene u tranziciji, sadržaj str. 19.

¹¹⁸ Podaci Interparlamentarne unije od 1. maja 2001.

Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi su sledeće: nedostatak pozitivnih mera,¹¹⁹ nepostojanje volje političkih partija da žene stave na izborne liste, nepostojanje volje žena za trkom u oblasti "visoke politike kojom dominiraju muškarci", stereotipi u vezi sa odnosom prema ženama političarima kada su u pitanju izbori, za žene obeshrabrujući nizak nivo podrške od strane političkih partija za učešće na izborima, nedostatak političkog iskustva među ženama, povratak patrijahalnih vrednosti, i potiskivanja žena u privatnu sferu, te uverenje da ženski problemi nisu dovoljno važni niti prioritetni, kao i nepostojanje mreža i neformalnih oblika obaveza koje ženama treba da obezbede sistem neophodne podrške.¹²⁰

Neophodni preduslovi za istinsku jednakost žena u političkom životu jeste formalno uklanjanje prepreka i uvođenje privremenih specijalnih mera za ohrabivanje jednakog učešća žena i muškaraca u javni život njihovih društava. Istraživanja pokazuju da "ukoliko žensko učešće u političkom javnom životu dostigne 30,35% (uopšteni termin je kritična masa) doći će do stvarne promene u političkom stilu i sadržaju odluka, a politički život će biti revitalizovan."¹²¹

Ujedinjene nacije

Prema članu 25, Sporazuma o građanskim i političkim pravima, svaki građanin ima pravo i mogućnost da glasa i da bude biran " bez obzira na distinkcije koje se pominju u članu 2" (uključujući tu i distinkciju u vezi sa polom).¹²²

Član 7, Konvencije za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena zahteva od države "da obezbedi ženama, u jednakim uslovima kao i muškarcima, pravo da glasaju, da se bave javnim radom i da učestvuju u nevladinim organizacijama." Član 8 zahteva jednaku zastupljenost muškaraca i žena na međunarodnom nivou. U ovom kontekstu komitet CEDAW u svojoj Generalnoj preporuci br. 23 naglašava da je uklanjanje zakonskih prepreka neophodno, ali ne i dovoljno. Konvencijom se ohrabruje upotreba privremenih specijalnih mera u skladu sa članom 4, s ciljem potpune efikasnosti člana 7 i člana 8.¹²³

Pekinška platforma za akciju identifikuje stereotipe po pitanju polova kao glavni uzrok male zastupljenosti žena u institucijama odlučivanja.¹²⁴ Njom se predlaže :

- implementacija uravnotežene zastupljenosti žena putem specifičnih mera kao što je pozitivna akcija,

---

¹¹⁹ U komunističkom sistemu je postojao sistem kvota i to je obezbeđivalo viši stepen učešća žena u političkim telima, mada im je to donosilo suštinski malo moći. U početku tranzicije sistemi kvota su ukinuti u bivšim komunističkim državama. UNICEF, Žene u tranziciji, str. 94.

¹²⁰ Ekonomska komisija za Evropu, "Žene na vlasti i odlučivanje", 17. januar 2000., str. 7 i 8 (www.unece.org/women/beijing+5/meetdoc/doclist.htm)

¹²¹ CEDAW Komitet, Generalna preporuka, br. 23 o ženama u političkom i javnom životu, XVI zasedanje, 1997. poglavlje 16.

¹²² Slične odredbe mogu se naći u velikoj Konvenciji političkih prava žena, Generalna skupština UN, Rezolucija 640 od 20. decembra 1952., koju su ratifikovale sve države Pakta za stabilnost.

¹²³ CEDAW Komitet, Generalna preporuka, br. 23, (poglavlje 16).

¹²⁴ Platforma za akciju (182f)

- podsticanje političkih partija da integrišu žene na izborna i neizborna politička mesta javnog života, revizija diferencijalnog uticaja izbornog sistema na političku zastupljenost žena,
- preduzimanje odgovarajućih mera za usklađivanje odgovornosti na radnom mestu sa odgovornostima u porodici,
- stvaranje monitoring sistema za žene bez iskustva u političkom životu i obezbeđivanje "obuke za političko vođstvo i odlučivanje, retoriku, i samopotvrđivanje, kao i političku kampanju" za žene.¹²⁵

---

¹²⁵ Ibid.

• PRIMERI IZ PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU

Pozitivne akcije za povećanje zastupljenosti žena u političkom životu

Na Kosovu, nova izborna regulativa zahteva kvotu od 30% ženskih kandidata. Ova kvota je obavezna za političke partije, građanske inicijative, koalicije i nezavisne kandidate, a odnosi se i na liste koje sadrže najmanje tri kandidata. Svaka lista kandidata mora da saždi najmanje 30% ženskih kandidata, među prvih 15, i najmanje jednu ženu kandidata u svakom nizu od tri kandidata nadalje.¹²⁶

Francuska je nedavno donela zakon kojim se za opštinske izbore zahteva kvota od 50% kandidata žena.¹²⁷ Da bi se ohrabrila implementacija ovih kvota od strane političkih partija, usvajanje kvota biće povezano sa finansijskom pomoći.¹²⁸

Broj žena u parlamentu Švedske se skoro tri puta povećao od 1971. Uslovi u opštinama (41%) i okruzima (48%) slični su uslovima koji preovlađuju u Parlamentu. Među svim političkim partijama postoji čvrsto ubedenje o potrebi povećanja broja ženskih kandidata. 1994., Socijal-demokratska partija žena inicirala je ideju tzv. " sendvič izborne liste". To znači da svako drugo ime na izbornoj listi partije mora biti žensko ime. Još od opštih izbora 1994. najveća politička partija, Socijaldemokratska, a kasnije i ostale političke partije, kao npr. Partija zelenih i Demohrišćanska sistematično su izmenjivale muške i ženske kandidate na svojim izbornim listama za domaće izbore i izbore za evropski Parlament.¹²⁹

• Preporuke

- Države treba da preduzmu mere kojima će obezbediti da nivo žena učesnica u procesu političkog odlučivanja dostigne "kritičnu masu" od 30-35%.
- Da bi se postigao taj cilj države treba da uvede pozitivne mere, kao što je sistem kvota za političke partije. Od političkih partija treba zahtevati nominaciju najmanje 30% žena na izbornim listama i da obezbede da te žene budu na takvim mestima u izbornim listama na kojima će imati pristojnu šansu da budu izabrane. Ovo se može postići, na primer, sistemom koji je sproveden na Kosovu (obavezni procenat žena na vrhu liste kandidata), ili u Švedskoj ("sendvič liste").

¹²⁶ Izborna regulativa br. 2000/39 za opštinske izbore. Videti takođe IHF, žene 2000. str. 514

¹²⁷ www.observatoire-parite.gouv.fr.

¹²⁸ Član 16 francuskog Izbornog zakona. Iako predstavlja značajni korak napred, ovaj zakon će se odnositi samo na zajednice koje imaju više od tri i po hiljade stanovnika (2000 od 3600 zajednica) i ne precizira kojim redom ženski i muški kandidati treba da budu stavljeni na izbornu listu, kao što je to slučaj na Kosovu.

¹²⁹ Ove dobrovoljne inicijative dopunjene su i zakonskom regulativom roditeljskog odsustva, kao što je "Zakon o roditeljskom odsustvu", i određenim odredbama " Zakona o nacionalnom osiguranju" i postojanjem sistema staranja opština za decu i starije. Stoga, odgovornost za domaćinstvo i decu je jednako podeljena na muškarce i žene a to predstavlja jedan od neophodnih preduslova za jednako učešće u institucionalnom odlučivanju kako žena tako i muškaraca."

- Države treba da postave mehanizme kojima će se obezbediti da političke partije prihvate zahteve za kvota sistemima, na primer tako što će ispunjavanje obaveza kvota biti povezano sa državnim finansijskom pomoći političkim partijama.

3.2.4 MEHANIZAM JEDNAKOSTI POLOVA

Osim postavljanja značajnih zakonskih garancija i efikasne zakonske zaštite prava koja su zagarantovana, realizacija ženskih ljudskih prava takođe zahteva postavljanje nacionalnih mehanizama, kao što su koordinaciona tela odgovorna za superviziju efikasne implementacije ovih zakona vezanih za jednakost polova i za razvoj i koordinaciju političkih aktivnosti koji za cilj imaju integraciju pitanja jednakosti polova u nacionalne zakone, politiku i programe. Efikasnost takvih nacionalnih mehanizama zavisi od nivoa ovlašćenja, kao i od širine dostupnih izvora.

Skoro sve zemlje Centralne i Jugoistočne Evrope, kao i bivšeg SSSR-a pokrenule su nacionalne mehanizme za jednakost polova. Većina tih mehanizama nalazi se u okviru odeljenja ministarstava za rad i socijalna pitanja. Ova činjenica često reflektuje dobru volju "vlada" u odnosu na žene. Žene se smatraju ranjivim grupama kojima je potrebna zaštita pošto su majke. " Iskustvo u vezi sa takvim mehanizmima otkriva da su ova odeljenja zbog svoje izolovanosti sprečena od integrisanja ženskih interesa u glavne razvojne programe države."¹³⁰

• MEĐUNARODNI STANDARDI

U svojoj Generalnoj preporuci br. 6, CEDAW Komitet preporučio je državnim stranama Konvencije da "postave ili ojačaju efikasne nacionalne mehanizme, institucije i proceduru, na najvišem državnom nivou , i uz odgovarajuće resurse obavezu i ovlašćenje da:

- a) uzmu u obzir pitanje žena u državnoj politici;
- b) sveobuhvatno snime položaj žena;
- c) pomognu u formulisanju nove politike i efikasno sprovedu strategiju i mere za eliminaciju diskriminacije."¹³¹

Pekinška platforma za akciju predlaže preuzimanje odgovornosti za napredovanje žena do "najvišeg mogućeg nivoa vlasti" na osnovu "snažne političke obaveze uz jasno definisani mandat, odgovarajuće izvore, sposobnost i kompetenciju da utiču u politici."¹³²

¹³⁰ Ekonomska Komisija Evrope, izveštaj o nacionalnim mehanizmima za jednakost polova i napredak žena u državama u tranziciji (Centralna i Jugoistočna Evropa, 22. decembar 1999., str. 4, 5)

¹³¹ CEDAW Komitet, Generalna preporuka br. 6 o efikasnom nacionalnom mehanizmu i publicitetu, VII zasedanje 1988.

¹³² Platforma za akciju (poglavlje 203 a, b)

- **Preporuke**

- Države treba da osnuju koordinaciona tela na najvišem nivou koja će se baviti i biti odgovorna za formulisanje i superviziju politike jednakosti polova i strategiju koja će za cilj imati eliminaciju diskriminacije polova, kao i za superviziju uvođenja jednakosti polova u sve oblasti državne politike.
- Države treba da obezbede takvim telima jasne mandate kao i dovoljno ljudstva i finansijskih izvora, te da takva tela budu osnovana na dovoljno visokom nivou koji može omogućiti njihov uticaj na politiku.

3.2.5 MEĐUNARODNA I REGIONALNA SARADNJA

Uz aktivnosti na nacionalnom nivou, mere za poboljšanje položaja žena u polaznim zemljama mogu takođe da se preduzimaju, ili podržavaju bilateralnim, ili multilateralnim aranžmanima.

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

Protokol UN protiv trgovine ljudima bavi se prevencijom i zahteva od država da preduzimaju mere za uklanjanje faktora poput siromaštva, ekonomske nerazvijenosti i nedostatka jednakih mogućnosti, kroz bilateralnu i multilateralnu saradnju.¹³³

Evropski nivo

Evropska unija i OEBS posmatraju problem trgovine ljudima i kao pitanje neadekvatne međugranične saradnje u cilju sprečavanja trgovine ljudima, i preporučuju državama članicama da zaključuju bilateralne i multilateralne sporazume sa polaznim zemljama, kao i da obezbeđuju podršku vladinim agencijama i *nevladinim organizacijama* koje rade na osnaživanju položaja žena.¹³⁴

Evropski Parlament je u svojim Rezolucijama iz 1996. i 2000. identifikovao razvoj međunarodne saradnje kao način za podršku i jačanje preventivnih mera koje sprečavaju trgovinu ljudima. Cilj razvoja politike pružanja pomoći treba da bude pomoć žrtvama, ili potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, gde se mora uzeti u obzir specifičan položaj žena i dece u polaznim zemljama.¹³⁵ U skladu sa tim, državama se preporučuju programi za ublažavanje siromaštva žena i razvoj instrumenata saradnje koji bi obezbedili stalni društveni razvoj s ciljem odgovora na značajne uzroke trgovine ljudima.¹³⁶

---

¹³³ Trgovina ljudima, Protokol (član 9. Para. 4.)

¹³⁴ Haška ministarska deklaracija (poglavlje III), OEBS –ov sastanak o dopunskim i ljudskim dimenzijama trgovine ljudima, Beč, 19. jun 2000., konačan zveštaj, ODIHR. GAL/36/00, 12. jul 2000., str.9.

¹³⁵ Evropski parlament, rezolucija iz 1996. (poglavlje 8f.)

¹³⁶ Evropski parlament, rezolucija iz 2000. (poglavlje 28.)

- **PRIMERI INICIJATIVA NA DRŽAVNOM I REGIONALNOM NIVOU**

Međunarodne i regionalne inicijative za poboljšanje ekonomskih mogućnosti za potencijalne žrtve

Zakon SAD za zaštitu žrtava trgovine ljudima stvorio je legalnu osnovu za međunarodnu inicijativu vlade SAD za poboljšanje ekonomskih mogućnosti potencijalnih žrtava trgovine ljudima. On sadrži obavezu vlade da preuzima takve inicijative koje uključuju programe za dobijanje mikrokredita, profesionalnu obuku, savetovaništva za zapošljavanje, unapređenje učestvovanja žena u procesu donošenja ekonomskih odluka, razvoj međunarodnih planova i uključenje *nevladinih organizacija*.¹³⁷

Formiranje dve jedinice sa specijalnom namenom u okviru Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope ima za cilj jačanje regionalne saradnje za eliminisanje onih faktora koji žene čine ranjivim na trgovinu ljudima. Jedinica Pakta za stabilnost sa specijalnim zadatkom izjednačavanja polova je forum regionalne saradnje vlada, međunarodnih organizacija i *nevladinih organizacija* radi izjednačavanja polova i poboljšanja političkog učešća žena u Jugoistočnoj Evropi. Jedinica Pakta za stabilnost sa specijalnim zadatkom za sprečavanje trgovine ljudima, takođe ima za cilj unapređenje regionalne i međunarodne saradnje u prevenciji i podizanju svesti javnosti u vezi sa problemom trgovine ljudima, uključujući tu i delovanje na socijalne i ekonomske uzroke. Obe jedinice sa specijalnim zadatkom potpisale su sporazum o saradnji, u kojem su definisale moguće oblasti saradnje, među kojima su lobiranje, kod zakonodavnih tela i donosilaca političkih odluka da poboljšaju postojeću borbu protiv trgovine ljudima i njenu implementaciju, usvajanje snažne politike protiv trgovine ljudima, tamo gde ona ne postoji i podrška mrežama izabranih žena političara koje rade na jednakosti polova s ciljem unapređenja i uvođenja efikasnog plana borbe protiv trgovine ljudima u zakonodavstvo.¹³⁸

- **Preporuke**

- Države treba da koriste bilateralnu, regionalnu i međunarodnu saradnju, da takvu saradnju razvijaju, a sve u cilju eliminisanja uzroka trgovine ljudima i naročito ženama. Sa tim ciljem, države treba da učvršćuju i postojeće regionalne inicijative za saradnju, kao što je to slučaj sa Paktom za stabilnost i njegovim snagama sa specijalnim zadatkom unapređenja jednakosti polova i sprečavanja trgovine ljudima.
- Države treba da pruže podršku nevladinim organizacijama koje rade na osnaživanju položaja žena.

---

¹³⁷ Zakon za zaštitu žrtava trgovine ljudima

¹³⁸ Jedinice sa specijalnim zadatko dogovrile su se i oko stalne razmene informacija i saradnje njihovih nacionalnih centara u regionu Jugoistočne Evrope.

3.3 IMIGRACIONA POLITIKA U ZEMLJAMA DESTINACIJE

Restriktivni imigracioni zakoni i politika u zemljama destinacije doprinose porastu ilegalne migracije i trgovine ljudima. Osobe koje žele da emigriraju i pronađu posao u inostranstvu da bi poboljšali uslove života, a nemaju mogućnosti da to učine na legalan način, upućene su na obraćanje onim pojedincima koji im obezbeđuju lažna dokumenta, organizuju prevoz i pronalaze poslove u inostranstvu. Pošto restriktivna imigraciona politika ne dozvoljava legalnu migraciju koja bi zadovoljila potrebe popunjavanja slobodnih radnih mesta, migranti su prinuđeni da koriste ilegalne načine da do tih poslova dođu. Kada to i učine, migranti se zateknu u situaciji da su prinuđeni da žive i rade u ropskim uslovima.

- **MEĐUNARODNI STANDARDI**

Član 64 Konvencije o radnicima migrantima, obavezuje državne strane da se konsultuju i saraduju međusobno radi obezbeđivanja zdravih, pravednih i humanih uslova za međunarodnu migraciju radnika i njihovih porodica, ne obraćajući isključivo pažnju na potrebe rada i resursa, već i na socijalne, ekonomske, kulturne i ostale potrebe.

- **PRIMERI IZ PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU**

Bilateralni sporazumi kojima se migrantima omogućava rad u inostranstvu

Italija je potpisala sporazum sa Međunarodnom organizacijom za migraciju (IOM), kojim se omogućava da 5000 Albanaca radi u Italiji u periodu od godinu dana, a cilj tog sporazuma je da se dotok radne migracije iz Albanije i sa Balkana omogući zvanično. Kandidati za odlazak na rad u Italiju dolaze na intervju u kancelariju IOM-a u Tirani gde moraju da polože testove iz jezika i profesionalne obučenosti. Svi koji polože testove unose se u IOM-ovu bazu podataka koja se periodično šalje italijanski vlastima i dostupna je na Internetu radi konsultacije sa italijanski poslodavcima. Ukoliko se u bazi podataka nađe odgovarajući posao za odgovarajućeg kandidata, on dobija dozvolu da krene u Italiju sa radnim ugovorom, što mu omogućava da odmah počne da radi. Pre nego što odu iz Albanije, kandidatima IOM obezbeđuje dodatno pružanje saveta i informacija. Po dlasku u Italiju takođe postoji mogućnost pohađanja dodatnih orijentacionih kurseva. Od maja 2000., kada je Sporazum potpisan, u Italiju je došlo više od 1500 radnika iz Albanije. IOM u Tirani je do sada intervjuisao 9400 kandidata od kojih je 4400 prošlo testove. "Većinu kandidata čine muškarci starosti od 18 do 39 godina, sa završenom srednom školom i iskustvom u građevinarstvu, poljoprivredi, zdravstvu i ugostiteljstvu."¹³⁹

Ovakvi sporazumi, koji omogućavaju ljudima iz manje razvijenih zemalja da migriraju radi rada i poboljšanja profesionalnih sposobnosti, vrlo će doprineti prevenciji trgovine ljudima. Ukoliko ljudi imaju mogućnost da odlaze u radnu migraciju na legalan način, postoji manja verovatnoća da se obrate trgovcima ljudima koji im obećavaju odlazak i zaposlenje u inostranstvu. Istovremeno je neophodno da se radi sprečavanja trgovine

¹³⁹ IOM, 13. jul 2001. www.iom.int, i www.dgimpiego.aile.it.

ženama obezbedi jednaka zastupljenost žena u takvim programima, s obzirom da, kao što je pomenuto, većinu kandidata za program Sporazuma Italije i IOM čine muškarci. To se može postići pokretanjem i sprovođenjem kampanja čija su ciljna grupa posebno žene, čime bi one bile ohrabrene da se prijavljuju i učestvuju u pomenutim programima.

- **Preporuke**

- Vlade zemalja destinacije treba da razmotre povećanje mogućnosti legalne radne migracije za sve, a naročito žene, kao i mogućnosti boravka radi obrazovanja i usavršavanja u profesionalnim sposobnostima. Države destinacije treba da, u tom cilju, prave sporazume i uvode programe u saradnji sa zemljama polaska, kao i sa regionalnim i međunarodnim organizacijama kao što je IOM.
- Vlade i organizacije koje sprovode takve inicijative treba da obezbede jednako učešće žena i muškaraca u programima za zapošljavanje i profesionalno usavršavanje. Polazne države treba da ohrabruju žene da učestvuju i da im daju odgovarajuće informacije o postojanju i uslovima za učestvovanje u takvim programima. Uključene države i organizacije treba da povedu računa da ponuđeni poslovi za kandidate ne budu isključivo vezani za tradicionalno "muške" oblasti rada, već da budu dostupni i ženama.
- Polazne države treba da obezbede ženama obrazovnu i profesionalnu obuku da bi one imale neophodne kvalifikacije i da bi mogle da učestvuju u takvim programima, radi dobijanja posla (vidi poglavlje 3.4).

4 KRIVIČNO GONJENJE

4.1 ZASEBNO KRIVIČNO DELO I DEFINICIJA TRGOVINE LJUDIMA

Važna polazna tačka za preduzimanje bilo kakvih mera protiv trgovine ljudima jeste jasno definisanje krivičnog prekršaja. Ukoliko krivični prekršaj nije jasno i precizno definisan, elaboracija načina za rešavanje problema i potraga za najboljim načinom delovanja u vezi sa tim krivičnim prekršajem nije moguća. Bez jasne definicije, takođe je nemoguće uključiti međudržavnu saradnju. Dok se državni organi i nevladine organizacije ne fokusiraju na isti krivično delo i dok ne identifikuju istovetne karakteristike žrtava tog dela, predloženim rešenjima će nedostajati koordiniranost i efikasnost.

Krivični zakoni značajnog broja zemalja ne sadrže definiciju posebnog krivičnog prekršaja trgovine ljudima. Gonjenje trgovine ljudima se odvija u okviru drugih postojećih zakona ili ga uopšte nema. Na primer, trgovina ženama radi prisilne prostitucije, tretira se odredbama protiv krijumčarenja i krivičnih prekršaja u vezi sa prostitucijom, kao što je npr. svodništvo, ili širenje prostitucije. Ograničeni domen ovih zakona omogućava da trgovci ljudima budu osuđeni na relativno niske kazne, a to nije u skladu sa ozbiljnom i brutalnom prirodom krivičnog dela trgovine ljudima.¹⁴⁰ Ponekad se i žrtve trgovine ljudima zakonski gone zbog ilegalnog ulaska u zemlju, ili ilegalnog rada, zbog toga što se zakoni automatski i mehanički primenjuju. Štaviše, naponi u borbi protiv trgovine ljudima instrumentima gonjenja krivičnih dela vezanih za prostituciju znače da vlade država izjednačavaju trgovinu ljudima sa radom u seks industriji, bez obzira da li je u pitanju prisilni rad ili ne. Trgovina ljudima obuhvata sve oblike prisilnog rada, ropstvo i služenje u svim oblastima industrije, uključujući tu i seks industriju, proizvodnju i poljoprivredu. Trgovina ljudima nije isto što i krijumčarenje ili prostitucija. To je posebno krivično delo koje obuhvata i teško kršenje ljudskih prava.

Mnoge države koje imaju posebno krivično delo trgovine ljudima, kažnjavaju samo trgovinu ljudima za prostituciju, ne pokrivajući ostale oblasti rada ili aktivnosti u kojima su ljudi zatočeni u ropstvu, prinudnom radu i služenju. To znači da ljudi koji su prodani za obavljanje kućnih poslova, za rad u fabrikama ili onoj oblasti seks industrije kao što je pornografija, striptiz usluge i usluge masaže, nisu zaštićeni zakonom, a oni koji su ovim ljudima trgovali ostaju nekažnjeni.

• MEĐUNARODNI STANDARDI

Donedavno je nedostajala univerzalna i zakonski obavezujuća definicija trgovine ljudima na regionalnom i međunarodnom nivou, a različiti činioци i instrumenti koristili su različite, definicije koje su se preklapale.

---

¹⁴⁰ OSCE/ODIHR, Trgovina ljudima, Implikacije za OSCE, ODIHR dokument 1999/3, str. 37

Ujedinjene nacije

Jedina zakonski obavezujuća, međunarodna definicija trgovine ljudima¹⁴¹ sadržana je u Protokolu UN-a o trgovini ljudima, koji je usvojen decembra 2000. Član 3 ovog Protokola definiše trgovina ljudima na sledeći način:

"Trgovina ljudima" podrazumeva regrutovanje, transport, prebacivanje, smeštaj ili prijem osoba, pod pretnjom ili upotrebom sile, ili ostalih oblika prinude, otmice, zastrašivanja, prevare, zloupotrebe moći, ili zloupotrebe stanja ranjivosti osoba, davanje ili primanje novca ili ostalih sredstava radi postizanja kontrole nad nekom osobom, sa ciljem eksploatacije. Eksploatacija uključuje, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih, ili ostale oblike seksualne eksploatacije, prinudnog rada i služenja, ropstva, ili ropskog položaja, ili uklanjanja telesnih organa."¹⁴²

Progresivna i savremena definicija sadržana u Protokolu protiv trgovine ljudima, ima nekoliko pozitivnih aspekata koji osvetljavaju zbilju savremene trgovine ljudima. Ova definicija pre svega podrazumeva sve oblike trgovine ljudima i ne ograničava se samo na trgovinu ljudima u vezi sa pružanjem seksualnih usluga. Ona se fokusira na uslove prinudnog rada, služenja, ropskog položaja i ropstva koji su definisani međunarodnim zakonom. Ona se ne fokusira isključivo na žene i devojčice, već priznaje da žene, muškarci, devojčice i dečaci, svi mogu biti žrtve. I kao treće, ona ne zahteva kao neophodan uslov trgovine da žrtve prelaze međunarodno priznate granice, uzimajući time u obzir da se ljudima trguje i u okviru jedne zemlje iz jednog regiona u drugi.¹⁴³ Kao četvrto, Protokol u definiciji predviđa neki oblik distorzije slobodne volje žrtve, npr. putem primene sile, prevare, ili zloupotrebe moći, čime se uzima u obzir sposobnost punoletne osobe da donosi sopstvene odluke o svom životu, a naročito u pogledu izbora rada i migracije.

---

¹⁴¹ Nekoliko ostalih dokumenata koriste termin "trgovina ljudima", ali ne sadrže definiciju tog termina. Konvencija o trgovini ljudima iz 1949. godine sadržala je termin "trgovina ljudima" u svom naslovu, ali nije sadržala definiciju. Član 6 CEDAW obavezuje države da preduzmu mere na suzbijanju "svih oblika trgovine ženama", ali takođe ne daje definiciju. Međutim, široka definicija trgovine ljudima koja se ne ograničava samo na trgovinu ženama radi prostitucije, obuhvaćena je članom 6, kao i CEDAW Generalnom preporukom Komiteta br. 19 o nasilju nad ženama, u kojoj se kao mogući cilj trgovine ljudima navodi rad u kućama.

¹⁴² Tekst protokola i pripremljenih dokumenata dostupni na adresi www.uncjin.org/documents/conventions/dcatoc/final-documents/index.htm.

¹⁴³ Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (Crime Convention, UN GA REZ. A/55/383, 2.11.2000.) odnosi se samo na krivična dela koja su "po prirodi transnacionalna", član 3., i u čije izvođenje su uključene organizovane kriminalne grupe (tri ili više osoba, član.4.). Stoga oba elementa su neophodni zahtev za primenu Protokola koji dopunjuje Konvenciju. Međutim "transnacionalna" priroda krivičnog dela ne znači pod obavezno da je uslov da žrtva pređe granicu: krivično delo je transnacionalno ukoliko je počinjeno 1) u više od jedne države 2) u jednoj državi, ali osnovna priprema planiranje, pravac i kontrola se odvijaju u drugoj državi, 3) u jednoj državi, ali uključuje organizovanu grupu kriminalaca koja operiše u više od jedne države, ili 4) u jednoj državi, ali ima suštinske posledice u drugoj državi, (član 3. para. 2.)

Međutim, neophodno je primetiti da termini "eksploatacija prostitucije" i "seksualna eksploatacija" nisu definisani u međunarodnom pravu i, štaviše, da ih je i Protokol ostavio kao nedefinisane, namerno. Vlada države može da odluči da ograniči svoju interpretaciju ovih termina na prisilno učešće u seks industriji (što je konzistentno prinudnom radu, ropstvu, služenju), ili da interpretira ove termine tako što će se odnositi na bilo kakvu i svaku povezanost sa seks industrijom.¹⁴⁴ Stoga, iako Protokol predstavlja korak napred u usklađivanju definicija, on ne rešava probleme u potpunosti.

Specijalni izveštaj UN-a o nasilju nad ženama ranije je usvojio definiciju koja suštinski sadrži iste elemente:

"regrutovanje, prevoz, kupovina, prodaja, prebacivanje, smeštaj ili prijem osoba: 1) uz pretnje ili upotrebu nasilja, otmice, sile, zatrasivanja, prevare ili prinude (uključujući i zloupotrebu moći) ili dužničko ropstvo, sa ciljem : 2) smeštanja ili zadržavanja takvih osoba, bilo da su one plaćene ili ne, u prinudni rad ili ropski položaj, u zajednicu koja je drugačije od one zajednice u kojoj je osoba živela, u vreme kada je opisano počinjeno delo izvedeno."¹⁴⁵

Suprotno definiciji Protokola, specijalni izveštaj ne koristi nejasne termine kao što je "seksualna eksploatacija", već umesto toga koristi termine kao što su "prinudni rad", "ropski položaj", a koji su definisani u instrumentima međunarodnih ljudskih prava.¹⁴⁶

• REGIONALNE INICIJATIVE

Veći broj dokumenata protiv trgovine ljudima, koja su usvojili OEBS, Savet Evrope i Evropska unija, koristi uske definicije trgovine ljudima u odnosu na definiciju novog Protokola. Većina njih fokusira se samo na trgovinu ženama i/ili samo na svrhu "prinudne prostitucije/ seksualne eksploatacije". U skorije vreme, usvojene su šire definicije.

Ministarska odluka OEBS-a 2000., od 28. septembra 2000. obuhvata trgovinu "ljudima". Pozdravljajući definiciju trgovine ljudima u Protokolu UN-a, OEBS 2000. usvaja

---

¹⁴⁴ Za vreme pregovora u vezi sa Protokolom, delegati su se složili da ne definišu "seksualnu eksploataciju" i "eksploataciju prostitucije drugih", i dali sledeće objašnjenje u okviru travaux preparatoires (poglavlje 64.: "Travaux preparatoire" ukazuje da se ovaj Protokol odnosi na eksploataciju prostitucije i ostale oblike seksualne eksploatacije samo u kontekstu trgovine ljudima. Termini "eksploatacije drugih u prostituciji" ili "ostali oblici seksualne eksploatacije" nisu definisani u Protokolu. Protokol stoga ne može da prejdiciira kako će državne strane Protokola tretirati prostituciju u svom domaćem zakonodavstvu.

¹⁴⁵ Specijalni izveštaj o nasilju nad ženama, Izveštaj o trgovini ženama, migraciji žena i nasilju nad ženama, 29.2.2000. (poglavlje 13), www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/mwom.htm Slična definicija izvedena iz standarda međunarodnih ljudskih prava, razrađena je od strane Globalne alijanse protiv trgovine ženama, međunarodne pravne grupe za ljudska prava i Fondacije protiv trgovine ženama koja je objavljena u novinama o standardima ljudskih prava za postupanje sa žrtvama trgovine ljudima 1999. Standardi ljudskih prava obezbeđuju korisne smernice za pristup zakonskoj regulativi protiv trgovine ljudima i politici baziranoj na ljudskim pravima, www.inet.co.th/org/gaatw/HRSIndex.html.

¹⁴⁶ Vidi poglavlje 2.3

definiciju širokog pristupa, ne ograničavajući njen obim niti na žrtve ženskog pola, niti na specifične oblik eksploatacije.

Ministarski komitet SE u svojoj Preporuci R (2000) 11, takođe obuhvata problem trgovine "ljudima", ali ograničava obim definicije na trgovinu sa ciljem (nedefinisane) seksualne eksploatacije. Nedavni naponi Komisije EU da uvede novu definiciju, dovoljno široku da se odnosi na sve oblike trgovine ljudima, rezultirali su predlogom usvajanja dve definicije o trgovini ljudima, jasno praveći razliku između cilja (nedefinisane) seksualne eksploatacije i eksploatacije rada.¹⁴⁷ Predlog tako široke definicije koja se odnosi na sve oblike trgovine ljudima, a ne samo na trgovinu ženama sa ciljem "seksualne eksploatacije", predstavlja pozitivni korak u dobrom pravcu. Međutim, pristup Komisije EU, ipak ostavlja prostora za kritiku. Umesto da su usvojili definiciju novog UN Protokola protiv trgovine ljudima (koji je bio otvoren za poptis nekoliko nedelja pre nego što je veliko komisija usvojila svoju novu definiciju), započeli su debatu o novim definicijama. Umesto da Savet EU doprinese harmonizaciji zakonske regulative protiv trgovine ljudima, ovakav pristup bi pre mogao da produži nepostojanje usaglašenih definicija između država članica EU i ostalih država. Savet EU je uzeo u obzir ove nedostatke i koristi definiciju modeliranu u skladu sa UN Protokolom u svojim tekućim nacrtima odluka.¹⁴⁸

• PRIMERI DEFINICIJA NA DRŽAVNOM NIVOU

Neke zemlje poput Austrije, Kipra, Nemačke, Litvanije, Holandije i Poljske, uvrstile su trgovinu ljudima kao posebno krivično delo, ali ograničavaju definiciju na svrhu prostitucije ili (nedefinisane) seksualne eksploatacije.

Neke zemlje uvrstile su trgovinu ljudima među krivična dela, pokrivajući definicijom sve oblike trgovine ljudima. Belgijski zakon za strance, na primer, definiše trgovinu ljudima na sledeći način:

"Ko god doprinosi, direktno ili preko posrednika, da strani državljanin uđe u Belgiju ili ostane u njoj, putem:

- 1) podvrgavanja stranca, direktno ili indirektno, zastrašivanju, nasilju, pretnji ili ostalih oblika prinude
- 2) iskorišćavanja ranjivosti stranca zbog ilegalnog ili ograničenog boravka, trudnoće, bolesti, nestabilnosti ili fizičke ili psihičke nesposobnosti."¹⁴⁹

Januara 2001. na Kosovu je uveden u zakonsku regulativu novi deo o borbi protiv trgovine ljudima. Novi zakon je usvojio definiciju trgovine ljudima iz Protokola UN.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Predlog za okvirnu odluku Saveta o borbi protiv trgovine ljudima, COM (2000) 854

¹⁴⁸ Savet EU, predlog za okvirnu odluku Saveta o borbi protiv trgovine ljudima, 599/1/01 REVI DROIPEN 43 MIGR 41,21.5.2001.član 1.

¹⁴⁹ Član 77, Zakona o strancima, zakona koji sadrži odredbe o borbi protiv trgovine ljudima i dečije pornografije od 13.4.1995. Izvor: Savet Evrope, Kompilacija, Tom 2., str. 10

¹⁵⁰ Pravilo br. 2001/4 o zabrani trgovine ljudima na Kosovu, UNMIK/REG/2001/4, 12.1.2001. član 1.)

Zakon SAD zakodje kažnjava sve oblike trgovine ljudima. Iako se u zakonu SAD razlikuju krivično delo "seksualna trgovina ljudima", od ostalih oblika trgovine ljudima, njihov primer može biti pomenut kao dobar praktični primer, zbog toga što priznaje da ljudska bića nisu žrtve trgovine samo za svrhu prinudnog rada u sektoru seks industrije, već i u ostalim oblastima rada i pružanja usluga.

"Trgovina ljudima odnosi se na kmetstvo, ropstvo, prinudno služenje, prinudni rad: " u slučajevima kada osobe svesno regrutuju, smeštaju, prevoze, obezbeđuju ili na razne načine dovode drugu osobu na rad i pružanje usluga kršenjem zakona u ovom poglavlju (kmetstvo, ropstvo, prinudno služenje ili prinudni rad)".¹⁵¹

"Seks trgovina decom, ili upotreba sile, zastrašivanja ili prinuda: "Uz svesno:

- 1) angažovanje na međudržavnom polju regrutuje, smešta, prevozi, namamljuje drugu osobu;
- 2) ostvarivanje zarade, primanje stvari od vrednosti ili novca, time što učestvuje u događajima koji su opisani kao kršenje paragrafa 1, znajući da će prinuda, pretnja i zastrašivanje opisani u pododeljku 2, biti uzrok da se osoba nagovori na angažovanje u pružanju komercijalnih seksualnih usluga.¹⁵²

• Preporuke

Države treba da trgovinu ljudima uvrste kao posebno krivično delo i to tako što će njegova definicija pokriti sve oblike trgovine ljudima. Definicija treba da sadrži najmanje sledeće elemente:

- samo delo: regrutacija, transport, prebacivanje, smeštaj ili prijem neke osobe;
- sredstva: upotreba sile ili pretnja upotrebom sile, ili ostali oblici prinude, otmice, zastrašivanja, prevare, zloupotrebe moći ili položaja ranjivosti neke osobe;
- svrha (cilj) trgovine: prinudni rad ili pružanje usluga, ropstvo,ropski položaj ili služenje.

4.2 KAZNENE MERE

Kaznene mere za trgovinu ljudima koje danas postoje u mnogim zemljama, nemaju ozbiljnog efekta na trgovce ljudima, zbog toga što su kazne preslabe. Na mnogim instancama, kazne za prenošenje droge su mnogo strože od kazni za kupovinu i prodaju ljudskih bića. Priroda i ozbiljnost kaznenih mera može da utiče na napore koji se ulažu u gonjenje trgovaca ljudima, kao što je to slučaj u nekim zemljama koje zahtevaju da pre nego što primene međunarodne zahteve za razmenom informacija, pomoć ili

---

¹⁵¹ Propis SAD (poglavljje 1590), dopunjen zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudima i nasilja 2000., (poglavljje 112).

¹⁵² Propis SAD (poglavljje 1591), dopunjen h.r.3244.ENR. (poglavljje 112)

ekstradiciju, kazne za osumnjičene budu strože od praga koji postavljaju domaći zakoni.¹⁵³

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Protokol UN protiv trgovine ljudima, obavezuje državne strane da trgovinu ljudima uvrsti u red krivičnih dela, ali ne obezbeđuje smernice za ozbiljnost kaznenih mera.

Evropska unija

Združena akcija Saveta 1997. predviđa efikasne proporcionalne kazne koje imaju dejstvo da odvrate od namere trgovine ljudima a koje mogu uključiti i ekstradiciju. Dokument takođe nabraja ostale kazne i administrativne mere kao što je konfiskacija i oduzimanje svih prava i imovine trgovca¹⁵⁴ i zatvaranje objekata.¹⁵⁵ Neophodnost " zakonodavstva koje predviđa oštre kazne za ozbiljan zločin" u trgovini ljudima takođe je istakao Tampere Evropski Savet, oktobra 1999.¹⁵⁶ Trenutno se u nacrtu " Okvirne odluke Saveta o trgovini ljudima" diskutuje na nivou Evropske Unije, koja će kada bude usvojena, zameniti pomenuti dokument iz 1997. Združena akcija. Nacrt okvira odluke sadrži usklađivanje maksimalnih zatvorskih kazni za trgovinu ljudima. Kao i u Združenoj akciji, sadašnji nacrt obavezuje države članice da usvoje "efikasne, proporcionalne i odvratajuće krivične kazne, koje mogu uključivati i ekstradiciju." Pod određenim otežavajućim okolnostima, na primer ukoliko je krivičnim delom ugrožen život žrtve, ukoliko je krivično delo podrazumevalo neljudski i ponižavajući odnos prema žrtvi, ili ga je počinila kriminalna organizacija, nacrt predviđa maksimalnu kaznu od najmanje šest godina.¹⁵⁷

Savet Evrope

U skladu sa Odlukom ministarskog komiteta R(2000)11, države članice treba da" uvedu ili povećaju kaznene mere koje su proporcionalne ozbiljnosti krivičnog dela, uključujući i odvratajuće zatvorske kazne."¹⁵⁸

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

Kao i zaključak Dopunskog sastanka o ljudskim dimenzijama, i OEBS preporučuje državama učesnicama da u zakonodavstvo uvedu mogućnost konfiskacije zarade

---

¹⁵³ Preporuka Ministarskog komiteta R (2000)11, Pojašnjavajući memorandum, str. 21

¹⁵⁴ Ibid. poglavlje 44.

¹⁵⁵ Združena akcija 97/1,54/JHA. (poglavlje A , b, d)

¹⁵⁶ Tampere Savet Evrope, zaključci predsedništva (poglavlje 25).

¹⁵⁷ Predlog okvirne odluke Saveta, 21. 6. 2001.. (član 3), Originalni predlog Komisije usvojio je dva pristupa: najniža maksimalna kazna od šest godina za uobičajeno delo i deset godina za krivično delo uz otežavajuće okolnosti. Savet još uvek nije postigao konačni dogovor o ovoj odredbi.

¹⁵⁸ Preporuka Ministarskog komiteta R(2000)11, poglavlje 43

trgovaca ljudima i da ta konfiskovana sredstva koriste za dopunu fondova predviđenih za programe pomoći žrtvama trgovine ljudima.¹⁵⁹

• PRIMERI KRIVIČNIH KAZNI NA DRŽAVNOM NIVOU

Zatvorska kazna

Nedavno usvojeni zakon Kosova protiv trgovine ljudima predviđa zatvorsku kaznu od 2 do 12 godina za lica koja počine ili pokušaju da počine krivično delo trgovine ljudima. Za otežavajuće okolnosti kazna je od 2 do 15 godina zatvora (ako je žrtva mlađa od 18 godina), ili od 5 do 15 godina (ako je izvršilac krivičnog dela organizovao grupu lica radi trgovine ljudima).¹⁶⁰

Zakonodavstvo SAD za trgovinu ljudima predviđa kaznu i do dvadeset godina zatvora. Uz otežavajuće okolnosti, npr. ukoliko je posledica trgovine uzrok smrti žrtve, ukoliko je krivično delo sadržalo kidnapovanje ili otežavajuću seksualnu zloupotrebu ili je počinjeno uz upotrebu sile, pretnje ili prinude, ili je žrtva bila mlađa od 14 godina, zatvorska kazna može biti i doživotna.¹⁶¹

Zatvaranje objekata

U Belgiji objekti u kojima je počinjeno krivično delo mogu biti zakonski zatvoreni već za vreme sudskog procesa, ukoliko postoje dokazi da su socijalni zakoni prekršeni pod osnovanom pretpostavkom da se trgovina ljudima odigrala.¹⁶²

Na Kosovu, istražni sudija može narediti zatvaranje objekata za koje se sumnja da su uključeni, ili izvesno u vezi sa krivičnim delom trgovine ljudima.¹⁶³

Konfiskacija imovine

U Albaniji krivični zakon predviđa konfiskaciju objekata korišćenih, ili za koje se smatra da su korišćeni za trgovinu ljudima, kao i konfiskaciju objekata, novca i ostale svojine nastale iz krivičnog dela, ili nagrada nastalih ili obećanih po počinjenju krivičnog dela.¹⁶⁴

Belgijski krivični zakon omogućava konfiskaciju objekata u vlasništvu optužene osobe, nastalih iz trgovine ljudima.¹⁶⁵ U slučajevima trgovine ljudima, konfiskacija se može sprovesti čak i ako dotični objekti nisu u vlasništvu optuženog.¹⁶⁶

---

¹⁵⁹ OEBS 2000, Dopunski sastanak o ljudskim dimenzijama, konačni izveštaj, str. 8.

¹⁶⁰ UNMIK/REG/2001/4 poglavlje 2.

¹⁶¹ Propis SAD, dopunjen Zakonom za zaštitu žrtava trgovine ljudima 2000. (poglavlje 112)

¹⁶² Zakon od 13. 4. 1995. član 9.

¹⁶³ UNMIK /REG/2001/4 poglavlje 6. para. 2.

¹⁶⁴ Krivični zakon, član 36.

¹⁶⁵ Krivični zakon, član 42.

¹⁶⁶ Ibid.

U skladu sa nemačkim zakonom, sva zarada koju je optuženi stekao na ilegalan način (ili ekvivalentan iznos novca, ukoliko zarada nije dostupna), može biti konfiskovana. Ukoliko je trgovac ljudima zaradio novac iz ili za krivično delo, ovaj novac postaje vlasništvo države, čim se suđenje završi. Ova državna odluka međutim, ne može se primeniti ukoliko postoje i žrtve krivičnog dela. U takvim slučajevima sudskog procesa konfiskovana imovina se upućuje u fond za pomoć žrtvi, umesto državi. To znači da žrtva trgovine ljudima koja je preprodana u prinudu prostituciju može podići građansku tužbu protiv trgovca da im isplati plate koje im je nasilno uskratio.¹⁶⁷

U skladu sa zakonom na Kosovu, svojina koja se koristila ili je nastala iz trgovine ljudima može biti konfiskovana. Konfiskovana imovina mora biti iskorišćena za odštetni fond za žrtve trgovine ljudima.¹⁶⁸

Gubljenje prava

Belgijski krivični zakon za lica za koja se dokaže da su učestvovala u trgovini ljudima baveći se, bilo svojim uobičajenim delatnostima, bilo udruživanjem sa kriminalnim organizacijama, predviđa oduzimanje određenih prava, kao što je npr. pravo da svedoče ili pravo da se bave javnim poslovima.¹⁶⁹

Novčane kazne za počinioce

Krivični zakon Kipra omogućava sudu da, uz bilo koju presudu, može naložiti počiniocu krivičnog dela da plati sve, ili delimične troškove suđenja, kao i troškove koji mogu nastati u toku obezbeđivanja obaveze države da pruži zaštitu i pomoć žrtvama krivičnog dela.¹⁷⁰

• Preporuke

- Države treba da uvedu i primenjuju onakve zakonske kazne za trgovinu ljudima koje će imati odvraćajući efekat i koje će odražavati svu ozbiljnost prirode ovog zločina i meru kršenja ljudskih prava tim zločinom.

---

¹⁶⁷ Krivični zakon, zakon krivičnog procesa, izvor: Johann Podolsky, Karl Zimmermann, Opcije konfiskacije profita trgovaca ženama.

¹⁶⁸ UNMIK/REG/2001/4 poglavlje 6, para. 3

¹⁶⁹ Zakon o strancima(član 77, para. 4), amandman zakona 1 od 13. aprila 1995.(član 1), Krivični zakon (član 31). Briselski prvostepeni sud je osudio počinioce krivičnog dela (čak i u slučaju da se udruživanje sastojalo od samo dva lica), na gubitak svih građanskih prava i prava da nastave da vode agencije i klubove za masažu:Elvira Niesner, Christina Jones-Pauly, Strafverfolgung und Opferschutz bei Menschenhandel, Eine vergleichende Studie der rechtlithen,sozialpolitischen und administrativen Bedingungen bei der Bekämpfung des Menschenhandles in sechs europaischen Staaten, mart 2000. str. 32.

¹⁷⁰ Zakon 3 (1), 2000. Obezbeđivanje specijalne zaštite lica koja su žrtve seksualne eksploatacije i ostalog u vezi sa tim (član 7 para. 2). Izvor: Savet Evrope, Kompilacija, tom II, državni spisi, str. 16ff.

- Države treba da uzmu u razmatranje sledeće vrste kazni: zatvorske kazne, konfiskaciju imovine nastale iz trgovine ljudima i zatvaranje objekata za koje se utvrdi da su povezani sa trgovinom ljudima.
- Konfiskovanu imovinu treba iskoristiti za obeštećenje žrtava trgovine ljudima, a zatim i za troškove pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima. Države treba da uzmu u razmatranje i sastavljanje i finansiranje programa za integraciju žrtava trgovine ljudima i to u njihovim matičnim zemljama, takođe od konfiskovanih sredstava.

4.3 KRIVIČNA ODGOVORNOST PRAVNIH LICA

Trgovci ljudima ponekad deluju kroz aktivnosti pravnih lica, kao što su turističke agencije, agencije za bračno posredovanje, seks-šopovi, noćni klubovi, bordeli ili agencije za zapošljavanje. Ukoliko ne postoji krivična odgovornost takvih pravnih lica, za njihove aktivnosti praktično da nema kazne. Krivično gonjenje fizičkih lica nije dovoljno efikasno u potrazi za glavnim počiniocima krivičnih dela trgovine ljudima. U tim slučajevima, njihovo delovanje se nastavlja nekažnjeno tako što se pronalaze osobe koje zamenjuju pojedince koji su u zatvoru. U mnogim slučajevima je teško dokazati umešanost privatnih fizičkih lica koja rade za takva pravna lica. Štaviše, glavni profit ostvaruju upravo pravna lica umešana u trgovinu ljudima, a ne pojedinci koji saamo saraduju. Zbog toga je neophodno da se predvide odgovarajuće kazne, tj. krivična odgovornost, kako za pojedince, tako i za pravna lica umešana u trgovinu ljudima, koje će se ogledati u konfiskaciji imovine i obezbeđivanja obeštećenja za žrtve takve trgovine.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Protokol UN protiv trgovine ljudima ne predviđa krivičnu odgovornost za pravna lica. Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (krivična konvencija) obavezuje državne strane da uvedu (krivičnu, građansku, ili administrativnu) odgovornost pravnih lica u slučaju sklapanja posla, organizacije ili udruživanja radi trgovine ljudima. Uz to, države treba da obezbede da fizička lica za koja se utvrdi da su počinili krivično delo budu kažnjena krivičnim zakonom. Države su obavezne da uvedu "efikasne, proporcionalne i odvraćajuće krivične i ne samo krivične kazne, uključujući i novčane kazne."¹⁷¹

¹⁷¹ Krivična konvencija, (član 10). Konvencija se može primeniti na određena krivična dela ("ozbiljne zločine" kažnjive maksimalnom zatvorskom kaznom; korupciju; ometanje pravosudnih organa), ukoliko su ta dela po prirodi transnacionalna i ukoliko podrazumevaju organizovanu kriminalnu grupu. (članovi 2,3,5,6,8,23).

Evropska unija

Združena akcija Saveta EU iz 1997. obavezuje sve države članice da uvedu administrativnu ili krivičnu odgovornost za krivična dela počinjena od strane pravnih lica, bez obzira na krivičnu odgovornost fizičkih lica koji su saučesnici ili podstrekivači krivičnog dela.¹⁷² Tekući nacrt Okvirne odluke Saveta predviđa sledeće kazne za pravna lica: novčane kazne, ukidanje prava korišćenja beneficija i pomoći, ukidanje prava bavljenja komercijalnim poslovima, uvođenje sudskog nadzora, sudske zabrane i zatvaranje objekata koji su korišćeni tokom počinjenja krivičnog dela.¹⁷³

Savet Evrope

U skladu sa Preporukom ministarskog Komiteta R (2000) 11, države članice treba da uvedu krivičnu i građansku odgovornost pravnih lica, kao i specifične kazne.¹⁷⁴

• Preporuke

- Države treba da uvedu građansku i krivičnu odgovornost za pravna lica umešana u trgovinu ljudima, i to bez obzira na odgovornost fizičkih lica koja su uključena u tu trgovinu.
- Kazne za pravna lica treba da uključuju novčane kazne, konfiskaciju imovine, zatvaranje objekata, ukidanje prava na korišćenje pomoći države i poreskih olakšica, uvođenje sudskog nadzora i zabranu bavljenja komercijalnim radom.

4.4 PODVOĐENJE POD KRIVIČNU ODGOVORNOST SVIH AKTIVNOSTI U VEZI SA TRGOVINOM LJUDIMA

Trgovinu ljudima u značajnoj meri izvode organizovane grupe koje obavljaju različite vrste aktivnosti u organizaciji trgovine ljudima, kao što je regrutovanje, prevoz, obezbeđivanje smeštaja, ili praćenje osoba kojima se trguje. Dok neke od ovih aktivnosti, kao što je sama trgovina, ili organizovani kriminal¹⁷⁵, mogu pasti pod udar postojećih zakona, postoje i one aktivnosti, kao što je obezbeđivanje zapošljavanja, ili povremeno praćenje žrtava ove trgovine od mesta stanovanja do posla, koje su same po sebi nedovoljne za utvrđivanje krivične odgovornosti za trgovinu ljudima. Tu se postavlja pitanje uvođenja krivične odgovornosti za pomaganje, podstrekivanje i podsticanje trgovine ljudima, da bi svi činioци u procesu trgovine ljudima bili krivično gonjeni.

---

¹⁷² Združena akcija 97/154/JHA (naslov II A.c).

¹⁷³ Predlog za Okvirnu odluku Saveta, 21.maj 2001.(član 6)

¹⁷⁴ Preporuka Ministarskog komiteta R 2000 (11), (poglavlje 46), Pojašnjujući memorandum Preporuke, str. 22.

¹⁷⁵ Vidi definiciju Protokola koja naglašava "regrutaciju, transport, prevoz, smeštaj ili prijem žrtava trgovine ljudima."

Štaviše, obuhvatanje pokušaja počinjenja krivičnog dela krivičnom odgovornošću, predstavlja ključni element za krivično gonjenje trgovaca ljudima, čak i u slučajevima da krug trgovine ljudima nije došao do poslednje faze. To bi recimo, bio slučaj sa licem koje je trebalo da primi žrtve trgovine ljudima u zemlji destinacije, a to se nije desilo zbog toga što su žrtve uspele da pobegnu, ili zato što je to lice u međuvremenu uhapsila policija.

Odgovornost za učešće u trgovini ljudima može imati i lice koje, iako nije sastavni deo lanca trgovine, počini neispunjenje obaveze da trgovinu spreči, kao npr. u slučaju granične policije koja zažmuri pred trgovcima ljudima dok prelaze granicu. Podvođenje takvih dela pod krivičnu odgovornost takođe treba uzeti u obzir.

I konačno, zakonska regulativa protiv trgovine ljudima treba da uvede posebne odredbe krivičnog zakona koje su neophodne za gonjenje organizovanih grupa kriminalaca.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Protokol UN-a o trgovini ljudima obavezuje države da pod krivičnu odgovornost uvedu, kako pokušaj i učestvovanje u trgovini ljudima, tako i organizovanje i davanje uputstava drugim licima u trgovini ljudima.¹⁷⁶

Krivična konvencija, kao i Protokol trgovine ljudima zahtevaju od država da preduzimaju kaznene mere za aktivnosti organizovanih grupa kriminalaca.¹⁷⁷

Evropska unija

Združena akcija Saveta iz 1997., kao i predloženi Okvir odluke Saveta obavezuju države da preduzimaju kaznene mere protiv pokušaja počinjenja trgovine ljudima, kao i neke oblike učestvovanja u trgovini (podstrekivanje, pomaganje i podsticanje).¹⁷⁸

• PRIMERI IZ DRŽAVNE PRAKSE

Veliki broj zemalja je uveo strože zakonske kazne za slučajeve trgovine ljudima koje su počinile organizovane grupe kriminalaca i to je slučaj u npr. Belgiji¹⁷⁹ i Kosovu.¹⁸⁰

---

¹⁷⁶ Protokol trgovine ljudima, član 5. para. 2.

¹⁷⁷ Krivična konvencija, član 5, Protokol trgovine ljudima, član 5.

¹⁷⁸ Združena akcija, 97/154/JHA; Predlog Okvira odluke Saveta, 21.maj 2001.(član 2)

¹⁷⁹ Zakon od 15. decembra 1980 (član 77), Član 381 Krivičnog zakona, amandman zakona od 13. aprila 1995. Izvor: Savet Evrope, Kompilacija glavnih zakonskih instrumenata i analitičkih izveštaja u vezi sa trgovinom ljudima na međunarodnom, regionalnom i državnom nivou, Tom II, državni spisi 2000., str.10.

¹⁸⁰ UNMIK/REG/2001/4 (poglavlje 2. para 3.)

Austrija je kao posebno krivično delo uvela udruživanje, organizovanje i učestvovanje u kriminalnim grupama radi trgovine ljudima. Ove odredbe se mogu dodatno uvesti pod krivično delo trgovine ljudima.¹⁸¹

- **Preporuke**

- Države treba da pod krivično delo uvrste sve aktivnosti vezane za trgovinu ljudima, kao što su to na primer, podsticanje, pomaganje, podstrekivanje, pokušaj, nečinjenje, tj. neizvršavanje obaveze sprečavanja, kao i udruživanje s ciljem trgovine ljudima.
- Države treba da pod krivično delu uvedu i specifične oblike aktivnosti organizovanih grupa kriminalaca radi trgovine ljudima.
- Države treba da krivično gone i slučajeve trgovine ljudima u koje su umešani i državni službenici, a takvo krivično gonjenje treba da sadrži ne samo disciplinske kazne, već i kazne za krivičnu odgovornost počinitelaca.

4.5 OSTALA KRIVIČNA DELA KOJA SE ODOSE NA TRGOVINU LJUDIMA

Trgovina ljudima nije jedini zločin počinjen nad žrtvama takve trgovine. One su često podvrgnute pretnjama, psihičkom i fizičkom nasilju, lišavanju slobode; njima se oduzimaju pasoši; oni su prinuđeni da rade bez materijalne nadoknade; one su primoravane na abortuse. Štaviše, u velikom broju slučajeva, u zločin su umešani i državni službenici. Sve to predstavlja krivično delo u mnogim državama i može se smatrati elementima punog obima zločina. To se može iskoristiti u državama u kojima: još uvek ne postoji posebno krivično delo trgovine ljudima; kazne za trgovinu ljudima nisu u dovoljnoj meri proporcionalne težini prirode ovog zločina i nisu dovoljno odvraćajuće; postojeći dokazi nisu dovoljni za krivično gonjenje osumnjičenih za trgovinu ljudima, ali jesu dovoljni za zakonsko gonjenje krivičnih dela nanošenja telesnih povreda ili silovanja. Ipak, važno je naglasiti da postojanje zakonske regulative za takva krivična dela ne može zameniti potrebu za onom regulativom koja će se odnositi na samu trgovinu ljudima, već je treba koristiti kao dodatnu ili pomoćnu.

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

U odgovarajućim slučajevima, osim podizanja optužnice za zločin trgovine ljudima, države treba da razmotre i podizanje optužnica protiv okrivljenih, na osnovu međunarodnih standarda ljudskih prava. Na primer, za sledeća krivična dela:¹⁸²

---

¹⁸¹ Krivični zakon (227,278,278a) Savezni službeni list br.60/1974, amandman I, 112/1997 i 34/2000.

¹⁸² Spisak je preuzet iz dokumenta "Standardi ljudskih prava za postupanje prema žrtvama trgovine ljudima" Globalne alijanse protiv trgovine ženama, Fondacije protiv trgovine ženama i Međunarodne pravne grupe za ljudska prava, iz 1999.godine. www.inet.co.th/org/gaatw/.

- ropstvo ili ropски položaj, služenje, prinudni rad,¹⁸³
- dužničko ropstvo,¹⁸⁴
- prinudni brak, prisilni abortus, prisilna trudnoća,¹⁸⁵
- mučenje, okrutno, nečovečno i ponižavajuće postupanje,¹⁸⁶
- silovanje, seksualno zlostavljanje i ostali oblici nanošenja telesnih povreda (uključujući i ubistvo) i kidnapovanje.¹⁸⁷

Krivična konvencija takođe sadrži inkriminaciju korupcije.¹⁸⁸

Savet Evrope

Evropska konvencija o ljudskim pravima (ECHR) takođe zabranjuje ropstvo, ropски položaj, prinudni rad, mučenje i okrutno, nečovečno ili ponižavajuće postupanje.¹⁸⁹

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

OEBS u svom Predlogu plana za akciju takođe nabroja veliki broj krivičnih dela na osnovu kojih države treba da gone počiniocе trgovine ljudima. Osim krivičnih dela koja su nabrojana u prethodnom spisku, OEBS preporučuje državama učesnicama da trgovce ljudima krivično gone i na osnovu nezakonitog pritvaranja osoba i eksploatacija radnika.¹⁹⁰

• PRIMERI DRŽAVNE PRAKSE

Određivanje krivičnih dela

U velikom broju zemalja, postojeće odredbe krivičnog zakona koje dodatno treba koristiti radi gonjenja trgovaca ljudima, su:

- odredbe o prinudnom braku, npr. u Jermeniji,¹⁹¹
- odredbe o prinudnom radu, npr. u SAD,¹⁹²
- odredbe o zadržavanju ličnih dokumenata, npr. na Kosovu,¹⁹³ ili u SAD,¹⁹⁴
- odredbe o radnoj eksploataciji ilegalnih imigranata, npr. u Austriji.¹⁹⁵

¹⁸³ UDHR (član 4), ICCPR (član 8), Konvencija protiv ropstva (član 1, 2), Dopunska konvencija o ropstvu (član 1), Konvencija ILO protiv prinudnog rada, br. 29 (član 1,2,4), ILO Konvencija o ukidanju prinudnog rada br.105 (član 1,2), CRC (član 32), Konvencija o radnicima migrantima (član 11). Videti takođe Rezoluciju evropskog parlamenta 2000(6,8).

¹⁸⁴ Dopunska konvencija protiv ropstva (član 1 (a)).

¹⁸⁵ UDHR (član 16, para 1,2), ICESCR (član 10 para 1), ICCPR (član 23), CEDAW (član 16), Dopunska konvencija protiv ropstva (član 1).

¹⁸⁶ UDHR (član 1), ICCPR (član 7), Konvencija protiv mučenja (CAT, Član 2,4).

¹⁸⁷ UDHR (član 3), ICCPR (član 6), CEDAW (član 2), Preporuka br.16 Generalnog komiteta CEDAW.

¹⁸⁸ Krivična konvencija (član 8).

¹⁸⁹ ECHR (član 3,4).

¹⁹⁰ OESCE/ODIHR, Prelog plana za akciju 2000., str. 10.

¹⁹¹ Krivični zakon (član 118). Izvor : informacije OEBS-a.

¹⁹² Krivični zakon SAD(1591)Zakon za zaštitu žrtava trgovine ljudima (112).

¹⁹³ UNMIK/REG/2001/4 (poglavlje 3).

¹⁹⁴ Krivični zakon SAD (poglavlje 1592).

Upotreba svih primenjivih zakona protiv trgovine ljudima

U jednom slučaju pred Austrijskim okružnim sudom u Beču, trgovac ljudima je osuđen na osam godina zatvora. Sud ga je proglasio krivim ne samo za trgovinu ljudima, već i za ostala krivična dela, uključujući nanošenje telesnih povreda, silovanje, primoravanje žrtve na abortus, falsifikovanje dokumenata i nanošenje imovinske štete. Svedočenje žrtava doprinelo je rezultatu suđenja. Dve žene su isprva bile proterane, ali su se vratile u Austriju da bi svedočile tokom istrage na saslušanju. To je omogućila saradnja Suda sa nevladinom organizacijom koja je pružila pomoć žrtvama svedocima u Austriji i njihovoj matičnoj državi (Intervencioni centar za žene, žrtve trgovine ljudima).¹⁹⁶

• Preporuke

- Da bi primenjene kaznene mere bile srazmerne ozbiljnosti povrede počinjene nad žrtvom trgovine ljudima, države treba da osim krivičnog gonjenja lica koja su počinila krivično delo trgovine ljudima, primenjuju i ostale odredbe krivičnog zakona. U takva krivična dela spadaju (mada se ne treba ograničiti samo na njih): ropstvo, ropški položaj, prisilno služenje, prinudni ili obavezni rad, dužničko ropstvo, prinudni brak, prisilni abortus, prisilna trudnoća, mučenje, okrutno, nečovečno i ponižavajuće postupanje, silovanje, seksualno zlostavljanje, nanošenje telesnih povreda, ubistvo, kidnapovanje, nezakonito pritvaranje, eksploatacija tuđeg rada, oduzimanje ličnih dokumenata i korupcija.

4.6 OSNIVANJE SPECIJALIZOVANIH ISTRAŽNIH JEDINICA

Efikasnost istražnih radnji i krivičnog gonjenje slučajeva trgovine ljudima može se povećati osnivanjem specijalizovanih, specijalno opremljenih i dobro obučanih jedinica u okviru policije i tužilaštva.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ni Protokol UN-a protiv trgovine ljudima, niti Krivična konvencija, ne obavezuju države na osnivanje ovakvih jedinica. Međutim, na državnom nivou, postoji nekoliko političkih dokumenata koji sadrže relevantne preporuke.

---

¹⁹⁵ Zakon o strancima, (poglavlje 105), Savezni službeni list no.I 75/1997, dopunjen službenim listom br. I 34/2000.

¹⁹⁶ Presuda 6306/98, 25. juni 1999., citat iz knjige Angelika Kartusch/Katarina Knaus/Gabriele Reiter- "Bekämpfung des Frauenhandels nach internationalem und osterreichischem Recht", decembar 2000. str. 225-227. Ovaj slučaj se pominje i u dokumentu UN "Bringing International Human Rights Law Home".

Evropska unija

Evropski parlament je u svojoj Rezoluciji 1989. o trgovini ženama, preporučio državama članicama da formiraju specijalna odeljenja u okviru policijskih snaga, čiji bi članovi bile po mogućstvu žene, a koja bi trebalo da primaju žalbe i prijave žrtava trgovine ženama i organizuju početnu zaštitu za te žene.¹⁹⁷ U skladu sa ovom Rezolucijom, države članice treba da formiraju, ili ojačaju specijalne policijske jedinice za borbu protiv trgovine ljudima.¹⁹⁸

Organizacija za Evropsku Bezbednost I Saradnju

OEBS u predloženom Planu za akciju 2000. preporučuje državama učesnicama da razvijaju specijalne jedinice policije i tužilaštva koje će se baviti ispitivanjem slučajeva trgovine ljudima. Zbog toga je potrebno unapređivati i koristiti specijalnu obuku i tehniku za identifikaciju i ispitivanje potencijalnih žrtava trgovine ljudima, kao i za gonjenje mreže kriminalaca i oduzimanje njihove imovine.¹⁹⁹ Na Sastanku o dodatnim ljudskim dimenzijama trgovine ljudima, 2000., OEBS je naglasio značaj postojanja takvih jedinica za adekvatan tretman žrtava trgovine ljudima. Države učesnice treba da osnuju "specijalne jedinice policije i tužilaštva koje su obučene da se nose sa svim složenostima, pitanjima jednakosti polova i osetljivošću žrtava", a kao prvi korak za to treba da bude uvođenje specifičnih nastavnih planova na policijske akademije.²⁰⁰

• PRIMERI INICIJATIVA NA DRŽAVNOM NIVOU

Albanija²⁰¹ i Litvanija²⁰² su osnovale specijalna policijska odeljenja za borbu protiv trgovine ljudima.

Belgija je takođe osnovala specijalizovanu policijsku jedinicu za istragu u vezi sa prijavljenim slučajevima trgovine ljudima.²⁰³

U Bugarskoj je takođe osnovana specijalna policijska jedinica u okviru uprave Državno-granične policije (NBPS). Ova jedinica sa specijalnim zadatkom bavi se istragom, sakupljanjem dokaznih dokumenata, sprovodi združene akcije i razmenjuje informacije sa ostalim državnim i međunarodnim pravosudnim službama. NBPS je potpisala sporazum o operativnoj saradnji i razmeni informacija sa Rumunijom, Nemačkom i Bivšom jugoslovenskom republikom Makedonijom.²⁰⁴

---

¹⁹⁷ Rezolucija Evropskog parlamenta o eksploataciji u prostituciji i trgovini ljudima, 14. april 1989.

¹⁹⁸ Evropski parlament, Rezolucija 2000 (poglavlje 8).

¹⁹⁹ OSCE/ODIHR Predloženi Plan za akciju 2000., str. 10.

²⁰⁰ OSCE 2000., finalni izveštaj sa sastanka o dodatnim ljudskim dimenzijama, str. 8.

²⁰¹ Izlaganje Albanije na sastanku od 27. aprila 2001. Pakta za stabilnost o snagama sa specijalnim zadatkom protiv trgovine ljudima.

²⁰² www.un.org/womenwatch/daw/followup/session/presskit/fs4.htm.

²⁰³ Niesner/Jones-Pauly, str. 29.

²⁰⁴ Savet Evrope, zapisnika sa međunarodnog seminara "Koordinisana akcija protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi", Atina, 29. juni -1. juli 2000. EG/ATH(2000) 5, str.107f, dostupno na adresi www.humanrights.co.int/equality/eng/worddocs/document/20list.htm

U Ujedinjenom Kraljevstvu, jedinica u okviru gradske Policije u Londonu (Klub i pododeljenje, Co.14), između ostalog sprovodi istragu o prinudnoj prostituciji, trgovini ženama i organizovanom kriminalu. Osnovni zadatak ove jedinice jeste da obezbedi bezbednost žrtava. Njene aktivnosti su zasnovane na "proaktivnom" pristupu. Istraga se uglavnom sprovodi na pronalaženju podataka i dokaza i ne oslanja se na svedočenje žrtava.²⁰⁵

SAD su oformile Specijalne jedinice protiv eksploatacije radnika (WETF) radi sprečavanja eksploatacije radnika, kao i radi istrage i krivičnog gonjenja slučajeva, od kojih su mnogi posledica trgovine ljudima. WETF om predsedava pomoćnik državnog tužioca za ljudska prava i javni pravobranilac za rad. Postoji 15. regionalnih jedinica sa specijalnim zadatkom u okviru WETF širom SAD. WETF obezbeđuje besplatno podnošenje prijavi i žalbi, kao i besplatne usluge prevođenja sa i na većinu jezika.²⁰⁶

• Preporuke

- Da bi se obezbedila efikasna istraga i krivično gonjenje slučajeva trgovine ljudima, države treba da osnuju specijalno opremljenje i obučene jedinice u okviru državnih policijskih snaga tužilaštva.
- Zadaci takvih jedinica treba da budu razvoj i korišćenje efikasnih metoda istrage i krivičnog gonjenja, kao i koordinirane aktivnosti protiv trgovine ljudima u saradnji sa ostalim državnim institucijama. One takođe treba da uspostave ili ojačaju saradnju sa odgovarajućim instancama u drugim zemljama, kao i sa relevantnim regionalnim i međunarodnim organizacijama uključujući tu i EUROPOL i INTERPOL.
- Države ovim jedinicama treba da obezbede dovoljno osoblja i finansijskih sredstava, kao i adekvatnu obuku koja bi im omogućila identifikaciju žrtava trgovine ljudima i bolji tretman žrtava u pogledu njihovih posebnih potreba.

4.7 EKSTERITORIJALNA NADLEŽNOST

Trgovina ljudima često se proteže van državnih granica. Stoga je eksteritorijalna nadležnost (tj. mogućnost da država krivično goni i sudi počiniocima krivičnih dela koja se nisu odigrala na njenoj teritoriji) ključna za omogućavanje državnih vlasti da gone trgovce ljudima, kao i da onemoguće počiniocima krivičnih dela izbegavanje krivičnog gonjenja tako što svoje aktivnosti premeštaju iz jedne države u drugu.

• MEĐUNARODNI STANDARDI

Ujedinjene nacije

---

²⁰⁵ Liz Kelly, Linda Regan, " Zaustaviti trgovinu ": istraživanje o razmerama trgovine ženama za seksualnu eksploataciju u UK i odgovor na tu pojavu, Home Office Policy Research Series Paper, 125, 2000. str. 32,33,431.

²⁰⁶ Više informacija na :www.usdoj.gov/crt/crim/wetf.htm.

Krivična konvencija obavezuje sve državne strane da omoguće nadležnost kada je krivično delo počinjeno na njenoj teritoriji (teritorijalni princip). Pored toga, državne strane mogu uvesti nadležnost za krivična dela koja nisu počinjena na njihovoj teritoriji (eksteritorijalna jurisdikcija) u sledećim slučajevima:

- kada je krivično delo počinjeno nad državljaninom neke od državnih strana (princip pasivnog pojedinca),
- kada je krivično delo počinio državljanin neke od državnih strana (princip aktivnog državljanstva),
- kada je počinjeno krivično delo težak zločin²⁰⁷ koji uključuje organizovanu grupu kriminalaca, počinjen van teritorije neke državne strane povezan sa počinjenjem teškog zločina u okviru teritorije neke od državnih strana,
- kada krivično delo podrazumeva učestvovanje u, ili pokušaj u prikrivanju počinjenja zločina van teritorije državne strane, a u vezi sa počinjenim prikrivanjem krivičnog dela u okviru teritorije državne strane.²⁰⁸

Regionalne inicijative Saveta Evrope i Evropske unije

Ministarski komitet SE u svojoj Preporuci R (2000) 11, takođe preporučuje državama uvođenje eksteritorijalne jurisdikcije, bez obzira na to u kojoj je državi krivično delo trgovine ljudima počinjeno, i uključujući slučajeve u kojima se ovo krivično delo odigralo u više od jedne države.²⁰⁹ Slična obaveza članica EU sadržana je u Združenoj akciji Saveta.²¹⁰

• PRIMERI DRŽAVNOG ZAKONODAVSTVA

Po austrijskom Krivičnom zakonu, krivična dela trgovine ljudima počinjena u inostranstvu mogu biti pod sudskom nadležnošću Austrije ukoliko je to krivično delo ugrozilo interese Austrije (npr. ukoliko je žrtva državljanin Austrije), ili u slučaju da počinilac ne može biti isporučen drugoj državi, bez obzira na krivični zakon strane države gde je krivično delo počinjeno.²¹¹

Državljanin Belgije kao i građani bez belgijskog državljanstva za koje se utvrdi da su počinili krivično delo trgovine ljudima van belgijske teritorije, a zatekli su se u njoj, mogu biti sudski gonjeni u Belgiji, čak i ako belgijske vlasti nisu primile žalbu ili zvanično obaveštenje od vlasti dotične strane zemlje.²¹²

---

²⁰⁷ "težak zločin" jeste krivično delo za koje se predviđa maksimalna kazna od najmanje četiri godine zatvora (krivična konvencija), član 2. b.

²⁰⁸ Krivična konvencija, Član 15.

²⁰⁹ Preporuka R (2000) 11, poglavlje 48., Ministarski komitet SE

²¹⁰ Združena akcija Saveta 97/154/JHA (poglavlje IIA, f).

²¹¹ Krivični zakon, član 64, Službeni list

²¹² Zakon o krivičnom procesu (član 10), dopunjen zakonom od 13. aprila 1995. (član 8). Izvor: Kompilacija Saveta Evrope, Tom II, državni spisi, str. 42.

Krivični zakon Kipra određuje da sva krivična dela trgovine ljudima, počinjena od bilo kojeg lica, u bilo kojoj državi, padaju pod jurisdikciju Krivičnog suda Kipra.²¹³

- **Preporuke**

- Države treba da imaju nadležnost za krivična dela trgovine ljudima koja su počinjena na njihovoj teritoriji.
- Države treba, takođe, da imaju nadležnost za krivična dela počinjena van njihove teritorije, i to barem u slučajevima kada je krivično delo počinio njen državljanin, ili je krivično delo počinjeno nad njenim državljaninom, kao i u slučajevima transnacionalno organizovanog kriminala, kada je samo krivično delo počinjeno van njene teritorije, ali ima posledica na njenoj teritoriji.

4.8 EKSTRADICIJA

Zbog transnacionalne prirode ovog zločina, krivično gonjenje za slučajeve trgovine ljudima predstavlja teškoću u praksi ukoliko je osumnjičeni u nadležnosti neke strane zemlje. Da bi se sprečila mogućnost da trgovci ljudima izbegavaju krivično gonjenje i ostaju nekažnjeni tako što premeštaju svoje aktivnosti iz jedne države u drugu, ekstradicija predstavlja apsolutnu neophodnost.

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Države su jedino obavezne na ekstradiciju lica u svojoj nadležnosti ukoliko postoji bilateralni ili multilateralni sporazum o tome.²¹⁴ Za evropski region najvažniji sporazum je Evropska konvencija Saveta Evrope o ekstradiciji (1957).²¹⁵ Mnoge državne strane su dodatno zaključile bilateralne ili multilateralne sporazume koji mogu da dopune odredbe Konvencije, ili omoguće njenu lakšu primenu, ali koji ne mogu ograničiti niti smanjiti obaveze u okviru Konvencije.²¹⁶ U skladu sa tim, stepen obaveze države pod međunarodnim zakonom za ekstradiciju, razlikuje se od države do države ili grupa država, u zavisnosti od toga da li postoje takvi dodatni bilateralni sporazumi.

Nije moguće nabrojati i razmotriti sve bilateralne dogovore o ekstradiciji između država članica Pakta za stabilnost ili Saveta Evrope, u ovom priručnom vodiču. Vodič će stoga sadržati samo kratki pregled postojećih multilateralnih sporazuma na nivou UN, Savet Evrope, i EU. Sledeće poglavlje počinje sa Konvencijom Saveta Evrope, koja sačinjava

---

²¹³ Zakon 3 (1) 2000. (poglavljje 15). Izvor: Savet Evrope, Kompilacija, Tom II, državni spisi, str. 42.

²¹⁴ " Model sporazuma o ekstradiciji" može se pronaći na adresi mreže informacija UN o kriminalu i pravosuđu : www.uncjin.org/standards/rules/r17/html.

²¹⁵ Evropska Konvencija o ekstradiciji, ETS, No.24, 13.12.1957. (član 1,2, paragraf 1,3,4.). Ovu Konvenciju, koja je otvorena za potpis i ratifikaciju iza države koje nisu članice SE, ratifikovala je 41. država, uključujući sve države Pakta za stabilnost, izuzev BiH i SRJ.

²¹⁶ Evropska konvencija o ekstradiciji, član28.

glavnu zakonsku osnovu za obaveze država u vezi sa ekstradicijom u evropskom regionu.²¹⁷

Savet Evrope

Evropska konvencija o ekstradiciji obavezuje državne strane na ekstradiciju lica jedna drugoj, i to "svih lica koja kompetentne zvanične vlasti državnih strana traže radi krivičnog procesa, ili radi primene kazne za počinjeno krivično delo ili pritvaranja osumnjičenog lica." Ova obaveza odnosi se na krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora od najmanje jedne godine, u skladu sa zakonima obe zemlje, tj. države koja upućuje zahtev i države kojoj je upućen zahtev (princip dvojnog kriminaliteta). Ekstradicija se stoga ne ograničava na spisak krivičnih dela, već obuhvata sva krivična dela za koja predviđene kazne prelaze određeni minimum.²¹⁸

Konvencija dozvoljava i ekstradiciju svojih državljana. Državne strane mogu, međutim, da odbiju ekstradiciju svojih državljana, pod uslovom da preuzmu slučaj, na zahtev strane koja zahteva ekstradiciju , i to od kompetentnih državnih institucija (obaveza aut dedere, aut iudicare).²¹⁹

Državna strana može odbiti ekstradiciju iz sledećih razloga:

- ukoliko je krivično delo počinjeno na njenoj teritoriji,
- ukoliko je krivično delo počinjeno van njene teritorije i njeni zakoni ne dozvoljavaju ekstradiciju za pomenuto krivično delo, ili ukoliko ne dozvoljavaju ekstradiciju u slučajevima te kategorije krivičnih dela ukoliko su počinjena van njene teritorije,
- ukoliko kompetentne državne institucije povedu sudski proces protiv traženog lica,
- ukoliko kompetentne zvanične institucije odluče da ne povedu ili ne završe krivično gonjenje u vezi sa istim krivičnim delom, ukoliko pod određenim okolnostima treća država izrekne konačnu presudu protiv lica koje je u pitanju (ne bis in idem), ili
- ukoliko traženo lice stekne imunitet u odnosu na krivično gonjenje ili izricanje kazne, istekom vremena, i to u skladu sa zakonom bilo strane koja zahteva ili strane od koje se zahteva ekstradicija.²²⁰

---

²¹⁷ Radi analize pravnog okvira za ekstradiciju u Evropi, uključujući SE i EU, kao i bilateralne i ostale multilateralne sporazume, vidi : Dominique Poncet, Paul Gully-Hart, " Evropski pristup ", Međunarodni krivični zakon. Proceduralni i mehanizmi primene, 1999. (277)

²¹⁸ Evropska Konevncija o ekstradiciji, (član 1, 2, para. 1). Države čiji zakoni ne predviđaju mogućnost ekstradicije za neke od ovih krivičnih dela, mogu isključiti takva krivična dela iz primene konvencije ukoliko spisak krivičnih dela podnesu generalnom sekretaru SE (član 2., para. 3,4). Konvencija isključuje ekstradiciju za politička krivična dela i vojna krivična dela (član 3,4). Ograničenje na finansijska krivična dela ukinuto je Drugim dodatnim protokolom evropske konvencije o ekstradiciji, ETS, br.98, 17. 3.1978. (član 2). Protokol su ratifikovale sve države Pakta za stabilnost izuzev BiH I SRJ.

²¹⁹ Evropska konevncija o ekstradiciji (član 4).

²²⁰ Ibid. (član 7-10)

Ukoliko državna strana od koje se zahteva ekstradicija odbije da to učini, dužna je da iznese razloge za odbijanje.²²¹ Zahtevi za ekstradiciju moraju biti pisani i moraju biti preneseni diplomatskim kanalima ili kroz ministarstva pravde.²²²

U svojoj Preporuci R(2000)11, Ministarski komitet SE preporučuje državama članicama da isporučuju trgovce ljudima u skladu sa međunarodnim standardima, u zemlje gde su se pojavili dokazi o počinjenim krivičnim delima.²²³

Ujedinjene nacije

U skladu sa Članom 16. Krivične konvencije, krivična dela obuhvaćena Konvencijom moraju biti uključena u svaki postojeći sporazum o ekstradiciji između državnih strana, i mora takođe biti uključen u krivična dela za koja se predviđa ekstradicija u svim budućim sporazumima među državnim stranama u vezi sa ekstradicijom.²²⁴

Državne strane koje ekstradiciju uslovljavaju postojanjem sporazuma o ekstradiciji, a dobiju zahtev od države sa kojom nemaju takav sporazum, moraju uzeti u obzir Konvenciju kao zakonsku osnovu ekstradicije. Ukoliko izraze nameru da ne uzmu u obzir Konvenciju za zakonsku osnovu ekstradicije, moraće da potraže način za sklapanje sporazuma sa ostalim državnim stranama ove Konvencije u cilju implementacije ovog člana.²²⁵ Državne strane koje ne uslovljavaju ekstradiciju postojanjem sporazuma o ekstradiciji, utvrdiće među sobom koja su krivična dela koja spadaju u dela vezana za ekstradiciju.²²⁶

Konvencija, zatim, obavezuje državne strane da ubrzaju proceduru ekstradicije i pojednostave zahteve za pružanje dokaza.²²⁷

Konvencija se takođe bavi i ekstradicijom svojih državljana. Ukoliko države ne isporuče osumnjičenog počinioca krivičnog dela isključivo zbog toga što je to lice njihov državljanin, one će na zahtev države koja traži ekstradiciju, započeti smesta istragu radi daljeg krivičnog gonjenja. U ovoj situaciji, državne strane moraju da sarađuju naročito u proceduralnim aspektima i dokaznim aspektima, da bi obezbedili efikasno krivično gonjenje.²²⁸

Pre nego što državna strana odbije zahtev za ekstradiciju, ona mora da se u odgovarajućim slučajevima konsultuje sa državnom stranom koja je podnela zahtev i da joj obezbedi mogućnost da prezentuje svoje viđenje slučaja i obezbedi relevantne

---

²²¹ Ibid. član 18, paragraf 2.

²²² Ibid. član 12, dopunjena Drugim Dopunskim Protokolom, član 5.

²²³ Preporuka ministraskog komiteta R (2000)11, poglavlje 47.

²²⁴ Krivična konvencija, član 16, para. 3.

²²⁵ Ibid, član 16, para. 4, 5.

²²⁶ Ibid, član 16, para 6.

²²⁷ Ibid, član 16, para 8.

²²⁸ Ibid, član 16, para 10.

informacije o njemu. *Travaux preparatoires* naglašava da se ova odredba mora tumačiti "u duhu pune saradnje" i ne teba da utiče na obavezujuću prirodu ovog paragrafa.²²⁹

Konvencija zatim, utvrđuje da će se državne strane "potruditi da zaključe bilateralne i multilateralne sporazume da bi mogle da sprovede ekstradiciju i poboljšaju njenu efikasnost."²³⁰

Evropska unija

Države EU su 1996. usvojile Konvenciju koja se odnosi na ekstradiciju između zemalja članica EU, a koja još uvek nije stupila na snagu.²³¹ Ona dopunjuje Konvenciju SE i snižava prag za krivična dela vezana za ekstradiciju. Ekstradicija će biti obavezna za krivična dela kažnjiva zakonom države koja zahteva ekstradiciju zatvorskom kaznom od jedne godine, dok će ekstradicija biti omogućena za krivična dela za koja je u zemlji od koje se traži ekstradicija predviđena zatvorska kazna od najmanje šest meseci. Konvencija omogućava izuzimanje principa dvojnog kriminaliteta zbog toga što, ukoliko se ekstradicija zahteva za krivično delo klasifikovano kao krivično delo udruživanja, ili udruživanja radi počinjenja vrlo teškog zločina, ekstradicija ne može biti odbijena od strane zemlje kojoj je upućen zahtev, na osnovu činjenice da takva krivična dela nisu kažnjiva u skladu sa njenim domaćim zakonima. Zbog toga, "namera zločinačkog udruživanja" mora da bude počinjenje terorističkog akta ili krivičnog dela za koja se smatra da su naročito ozbiljna, kao što su to krivična dela protiv života, fizičkog integriteta ili slobode ličnosti, ili dela koja predstavljaju kolektivnu opasnost za ljude (na primer, trgovanje narkoticima i ostali oblici organizovanog kriminala, ili dela nasilja).²³² Konvencija utvrđuje da ekstradicija ne može da se odbije na osnovu činjenice da je traženo lice državljanin državne strane od koje se zahteva ekstradicija. Države, međutim, mogu da izraze rezerve u vezi sa ovim pravilom. I konačno, Konvencija obavezuje države članice da imenuju i ovlaste zvanične predstavnike odgovorne za upućivanje i prijem zahteva za ekstradiciju.²³³

Združena akcija Saveta iz 1997. obavezuje države članice da uvedu krivične kazne za trgovinu ljudima, "u šta može biti ubrojena i ekstradicija".²³⁴ Tekući nacrt Okvirne odluke Saveta o trgovini ljudima obavezuje sve države članice koje ne primenjuju ekstradiciju na svoje državljane, da uspostave jurisdikciju i krivično gone tamo gde je to moguće slučajeve trgovine ljudima koje počine njihovi državljani van teritorije njihove države.²³⁵

---

²²⁹ Ibid, član 16, para 16, *travaux preparatoires* (poglavlje 35)

²³⁰ Ibid, član 16, para 17.

²³¹ Konvencija u vezi sa ekstradicijom između zemalja članica EU, 27. 9. 1996., Službeni glasnik C 313, 23. 10. 1996. Postoji još jedna Konvencija EU, potpisana 10. 3. 1996. g. koja s eodnosi na procese ekstradicije i koja uvodi pojednostavljenu proceduru u slučaju da lice čija se ekstradicija traži daje pristanak na predaju. SCHENGEN Konvencija iz 19. 6. 1990. takođe sadrži odredbe o ekstradiciji.

²³² Poncet, Gully –Hart, str.280.

²³³ Izvor: www.europa.eu.int/scadplus/leg/n/ivb/14015b.htm

²³⁴ Združena akcija 97/154/jha.

²³⁵ Predlog okvirne odluke Saveta, 21.5.2001., član 6. para. 3.

- **Preporuke**

- Ukoliko to države još uvek nisu učinile, treba da ratifikuju Evropsku konvenciju o ekstradiciji, kao i Krivičnu konvenciju UN. Uz to, države treba da zaključe bilateralne sporazume da bi ekstradicija za slučajeve trgovine ljudima bila omogućena.
- Države treba da obezbede da njihove institucije primenjuju takve sporazume o ekstradiciji i u praksi, te da trgovci ljudima i budu isporučeni u zemlje gde postoje dokazi o navedenom krivičnom delu. Države treba da preduzmu mere ekspeditivne procedure ekstradicije, uključujući tu i osnivanje ili imenovanje zvaničnih organa odgovornih za prenos i prijem zahtava za ekstradiciju.
- Države takođe treba da uzmu u razmatranje i mogućnost ekstradicije svojih državljana. Ukoliko neka država odbije zahtev za ekstradiciju svog državljana, dužna je da odmah preuzme slučaj i da njene kompetentne institucionalne vlasti započnu istragu i krivično gonjenje u vezi sa tim slučajem.

4.9 MEĐUNARODNA SARADNJA

Zbog prirode trgovine ljudima koja se odvija preko državnih granica, krivično gonjenje trgovaca ljudima ne može se odvijati isključivo na državnom nivou i zbog toga je neophodna bilateralna i multilateralna saradnja relevantnih državnih institucija koje sprovode zakone, ali i između državnih institucija i međunarodnih organizacija kao što su EUROPOL i INTERPOL. Saradnja na pravom i zakonodavnom nivou ima nekoliko aspekata, kao npr. razmena informacija, stručna obuka zaposlenih u državnim institucijama, uzajamna pravna pomoć (sakupljanje dokaza, uzimanje izjava svedoka, ili obezbeđivanje relevantne dokumentacije) i zajednička istraga. Takve aktivnosti su predviđene bilateralnim i multilateralnim sporazumima. Pošto se ovaj priručnik fokusira na zakonsku regulativu na državnom nivou, on ne sadrži smernice za međunarodnu saradnju u vezi sa bilateralnim i multilateralnim sporazumima. Međutim, međudržavna saradnja je ključni aspekt mera protiv trgovine ljudima i zaslužuje dalju razradu.

5 ZAŠTITA I POMOĆ

Da bi bila efikasna, politika borbe protiv trgovine ljudima ne sme se ograničiti na krivično gonjenje trgovaca ljudima, već mora biti zasnovana na obuhvatnom pristupu problemu koji uključuje i zaštitu prava žrtava trgovine ljudima. Ta zaštita sastoji se od širokog spektra mera koje su međusobno povezane.

Za vreme dok borave u zemljama destinacije, žrtvama trgovine ljudima potrebna je neophodna pomoć, a to je medicinska nega, bezbedan smeštaj, psihološka i pravna savetovaništva. Takvi mehanizmi važe samo za one žrtve trgovine ljudima koje imaju dozvolu za boravak u određenoj zemlji i one protiv kojih se ne vodi krivičan postupak zbog ilegalnog boravka ili nemanja dozvole za rad. Psihička i fizička stabilnost žrtava trgovine ljudima moguća je samo ukoliko postoje i mehanizmi za pružanje pomoći i postojanje legalne dozvole za boravak. Ovaj proces, koji smanjuje rizike da žrtva trgovine ljudima ponovo to postane, neophodno je da omogući žrtvama mogućnost zapošljavanja i obrazovanja u zemlji destinacije. Stabilizacija, i fizička i psihološka, omogućila bi žrtvama trgovine ljudima da uspostave kontrolu nad svojim životom i da odluče da li će svedočiti protiv trgovaca ljudima. To je važan preduslov za njihovo obraćanje institucijama reda i zakona. Njihova spremnost da sarađuju sa zvaničnim vlastima države zavisi i od njihove fizičke bezbednosti. Adekvatna zaštita i pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima podrazumeva i njihov status u zakonskim procedurama. Žrtve trgovine ljudima treba da dobiju pomoć i da budu informisane o svojim pravima, uključujući tu i pravo da podnesu zahtev za obeštećenjem. Da bi se izbegla ponovna traumatizacija žrtvama je neophodno pružiti odgovarajući tretman i podršku. Ukoliko su i žrtve trgovine ljudima krivično gonjene u zemljama destinacije, ili u matičnim zemljama po povratku, neophodno je da postoje mehanizmi koji će zaštititi njihova prava na pravično suđenje.

I konačno, zaštita prava i pružanje pomoći žrtvama važni su ne samo dok se one nalaze u zemlji destinacije, već i u toku tranzita kroz druge države (proces repatrijacije) i po povratku u matične zemlje. Odredbe o medicinskoj nezi, psihološkom i zakonskom savetovaštvu, kao i programi za profesionalnu obuku, ne samo da olakšavaju reintegraciju žrtava trgovine ljudima, već i sprečavaju da one ponovo budu izložene riziku prilikom sledećeg pokušaja da se zaposle.

Vlade država su se obavezale da preduzimaju mere efikasne zaštite i pružanja pomoći žrtvama zločina uopšte, kao i naročito žrtvama trgovine ljudima, uključujući sve pomenute aspekte. O ovim obavezama biće reči u poglavljima 5.1. do 5.9. koji slede.

5.1 OPŠTI PRINCIPI ZA PRUŽANJE POMOĆI I ZAŠTITU ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

U skladu sa članom 2. CCPR, države su obavezne da poštuju i obezbeđuju prava svih pojedinaca na svojoj teritoriji, a koja su priznata u ovom sporazumu. Države ovu obavezu moraju poštovati bez obzira na razlike u vezi sa rasom, polom, maternjim jezikom

nacionalnim ili socijalnim poreklom, ili drugim oblicima pripadnosti. Kada je u pitanju trgovina ljudima, države su naročito obavezne da licima garantuju pravo da ne budu podvrgnute okrutnom, nečovečnom i ponižavajućem tretmanu (član 7.) i pravo da budu oslobođeni iz ropstva, trgovine robovima, prinudnog služenja i prinudnog rada (član 8. CCPR). Ova obaveza odnosi se i na kršenje ljudskih prava od strane države kao i od privatnih lica.

Od država se zatim zahteva da usvoje takvu zakonsku regulativu i ostale mere koje su neophodne za obezbeđivanje poštovanja svih prava priznatih u CCPR. Države će omogućiti "efikasni pravni lek" svim osobama čija su prava zagarantovana CCPR –om prekršena, kao i da taj pravni lek bude primenjen. Termin "efikasni pravni lek" podrazumeva krivičnu istragu i gonjenje kao i obeštećenje i ostale građanske pravne lekove.²³⁶

Zakonski obavezujuće odredbe zahtevaju od država da poštuju, obezbeđuju i štite prava žrtava trgovine ljudima da ne budu podvrgnute okrutnom, nečovečnom i ponižavajućem tretmanu, kao o da budu oslobođene od ropstva, trgovine robovima, ropskog položaja, služenja i prinudnog rada. Države su u obavezi da krivično gone trgovinu ljudskim bićima i da žrtvama takve trgovine omoguće obeštećenje.

Deklaracija o osnovnim principima pravičnosti za žrtve zločina i zloupotrebe moći sadrži ceo spisak osnovnih principa pravičnosti za žrtve zločina, i to u vezi sa pravom na pravičnost, pravičan tretman, naknadu, obeštećenje i pomoć (vidi poglavlja 5.5., 5.6, i 5.8).²³⁷ Ova Deklaracija "usvojena je konsenzusom na Generalnoj skupštini 1985., i time odražava kolektivnu volju međunarodne zajednice da povrati ravnotežu između osnovnih prava osumnjičenih i počinitelaca krivičnih dela, i prava i interesa žrtava tih krivičnih dela", a bazira se na filozofiji da žrtve treba da budu adekvatno priznate i tretirane uz poštovanjem njihovog dostojanstva.²³⁸ U Deklaraciji žrtve su definisane kao:

"Lica koja su pojedinačno ili kolektivno pretrpela nepravdu, fizičke ili mentalne povrede, emocionalnu patnju, ekonomski gubitak, ili značajno kršenje osnovnih prava, i to delima ili nedelima koja predstavljaju kršenje krivičnog zakona država članica, uključujući tu i one zakone kojima se zabranjuje krivična zloupotreba moći."

Ova definicija uključuje i žrtve trgovine ljudima koje često pretrpe sve posledice pomenute u Deklaraciji.²³⁹

---

²³⁶ Manfred Nowak, CCPR komentar, 1989. str 69.

²³⁷ Deklaracija o osnovnim principima pravičnosti za žrtve zločina i zloupotrebe moći, Generalna skupština UN, Rez. 40/34 29. 11. 1985.

²³⁸ Kancelarija UN za kontrolu narkotika i sprečavanje kriminala / Centar za sprečavanje međunarodnog kriminala, Vodič za donosiocce politike u vezi sa implementacijom Deklaracije UN o osnovnim principima pravičnosti za žrtve zločina i zloupotrebe moći, 1999. str.1.

²³⁹ Odredbe su važeće i u slučaju da neka država nije uvela trgovinu ljudima kao zasebno krivično delo (argument "kršenje krivičnog zakona") zbog toga što kršenje koje žrtve trgovine ljudima pretrpe obično jeste kažnjivo u okviru većeg broja krivičnih zakona, kao što je nanošenje telesnih povreda, nedozvoljeno lišavanje slobode druge osobe ili silovanje. (V poglavlje 4.5).

Lice koje se može smatrati žrtvom u skladu sa ovom Deklaracijom, jeste svako lice bez obzira da li je počinitelj identifikovan, uhapšen, krivično gonjen ili krivično osuđen. Termin "žrtva" može u određenim slučajevima uključivati i najbliže članove porodice ili izdržavana lica pomenute žrtve kao i "osobe koje su pretrpele štetu ili nepravdu pokušavajući da pruže pomoć žrtvi u nevolji ili da spreče prevaru i nasilje", a to mogu biti nevladine organizacije. Ove odredbe moraju biti primenjene za sva lica, bez obzira na rasu, boju kože, pol, maternji jezik, nacionalnost, porodični status, etničko ili socijalno poreklo.²⁴⁰

U skladu sa ovim međunarodno priznatim principima, odredbe o adekvatnoj podršci žrtvama ne smeju da zavise od identifikacije ili krivičnog gonjenja počinioca. To znači da žrtve trgovine ljudima treba da dobiju pomoć zbog toga što imaju status žrtve, a ne samo kao nagradu zbog učestvovanja u krivičnom gonjenju trgovaca ljudima. Žrtve trgovine ljudima treba da imaju tretman žrtava počinjenog zločina, i ne smeju biti lišene prava zbog toga što su u ilegalnom statusu. Štaviše, mehanizmi pomoći i zaštite treba da zaštite i najbliže članove porodice žrtve, kao i osoblje nevladine organizacije koja je žrtvi pružila podršku.

Savet Evrope

Kao i Sporazum o građanskim i političkim pravima, član 13 Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR), predviđa da osobe čija su prava garantovana Konvencijom prekršena, mora imati "efikasni pravni lek u državnim vlastima". Trgovina ljudima uključuje i kršenje ljudskog prava da se bude oslobođen nečovečnog ili ponižavajućeg tretmana u skladu sa članom 3 kao i prava da se bude oslobođen od ropstva, ropskog položaja i prinudnog rada u skladu sa članom 4 ECHR. U skladu sa članom 14 ECHR prava garantovana Konvencijom moraju biti garantovana bez diskriminacije u pogledu pola, rase, maternjeg jezika, nacionalnog ili socijalnog porekla, ili nekog drugog statusa.

Ministarski komitet u preporuci R (2000) 11, poziva države članice da :

"Preduzmu odgovarajuće zakonske i praktične mere radi obezbeđivanja zaštite prava i interesa žrtava trgovine ljudima, a naročito najranjivijih i najugorženijih grupa: žena, adolescenata i dece, i da apsolutni prioritet zada pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima kroz programe za rehabilitaciju tamo gde je to moguće, i kroz zaštitu žrtava od trgovaca ljudima."²⁴¹

5.2 BORAVIŠNI STATUS ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Žrtve trgovine ljudima vrlo često nemaju legalni boravišni status u zemlji destinacije, bilo zbog toga što su stigle bez dozvola za boravak, bilo zbog toga što su njihove dozvole za boravak u međuvremenu istekle. Stoga je verovatno da će takve osobe biti proterane iz

²⁴⁰ Deklaracija o osnovnim principima, (poglavlje 2,3)

²⁴¹ Preporuka Komiteta ministara R (2000) 11, član 3, 4

zemlje ukoliko prijave slučajeve trgovine ljudima policiji ili ukoliko tokom istrage policija takve osobe pronade. Posledica toga jeste da žrtve trgovine ljudima nemaju pristup pomoći i zaštiti, niti pristup pravosudnim organima u šta spada i građansko pravo na obeštećenje. Proterivanje žrtava trgovine ljudima podrazumeva i da nema svedoka za krivično gonjenje trgovaca ljudima. Legalni boravišni status žrtava trgovine ljudima ne samo da im omogućava zaštitu sopstvenih prava već predstavlja i interes države radi efikasnog krivičnog gonjenja počilaca zločina.

Boravišne dozvole za žrtve trgovine ljudima, koje se često smatraju "humanitarnim boravišnim dozvolama", mogu se izdavati na ograničeni vremenski rok ili trajno. U odgovarajućim slučajevima treba uzeti u obzir i garantovanje azila.

5.2.1 BORAVIŠNE DOZVOLE

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Članom 7 CCPR zabranjuje se proterivanje lica u zemlje u kojima će lice biti izloženo riziku da bude podvrgnuto mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem tretmanu (princip neponavljanja greške).²⁴² Ovaj član se ne odnosi samo na dela vezana sa postupke države, već i na dela, tj. postupke fizičkih i privatnih lica.²⁴³ (horizontalni efekat). Ukoliko država protera lice koje se izlaže riziku da bude podvrgnuto mučenju ili nečovečnom ili ponižavajućem tretmanu, država je ta koja krši član 7.²⁴⁴ Države su, dakle u obavezi da ne proteruju lica koja su žrtve trgovine ljudima ukoliko postoji dokaz da bi po povratku u drugu državu, život ovih lica mogao biti ugrožen nasiljem.

U članu 7. Protokola UN o trgovini ljudima, pominje se, iako ne obavezuje državne strane na obezbeđivanje legalnog boravišnog stausa žrtava trgovine ljudima u zemljama destinacije. Državne strane se jedino obavezuju da "razmotre usvajanje zakonske regulative ili drugih odgovarajućih mera" koje bi dozvolile žrtvi trgovine ljudima "da ostane na teritoriji države, trajno ili na određeno vreme, u odgovarajućim slučajevima." Uzimajući u obzir da li da obezbede zakonski status žrtvama, države treba da "uzmu u obzir humanitarne i ljudske faktore."²⁴⁵

Ova odredba odnosi se na "žrtve trgovine ljudima" i ne zahteva eksplicitno svedočenje od pomenute osobe. Međutim, "u određenim slučajevima" ostavlja diskreciju državam da zaštita žrtava trgovine ljudima zavisi od toga da li su voljne ili sposobne da svedoče, pre nego što se odnosi na potrebu žrtve za zaštitom. Odredba takođe priznaje da humanitarni faktori mogu uticati na izdavanje stalnih boravišnih dozvola žrtvama trgovine ljudima, ali ne određuje kriterijume kada države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima stalni boravišni status niti šta se podrazumeva pod "humanitarnim i ljudskim faktorima".

²⁴² Konvencija o statusu izbeglica (član 33)

²⁴³ Videti takođe CAT (član 3).

²⁴⁴ Nowak, str. 137.

²⁴⁵ Protokol UN o trgovini ljudima (član 7)

Konvencija o radnicima migrantima obavezuje državne strane da, ukoliko postoje migranti radnici bez odgovarajućih dokumenata, preduzmu odgovarajuće mere "da se takva situacija ne nastavi" (član 69, para. 1) paragraf 2 utvrđuje:

"Kada državne strane razmatraju mogućnost legalizacije položaja takvih lica u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i bilateralnim ili multilateralnim sporazumima uzeće se u obzir okolnosti pod kojima su lica ušla u zemlju, dužina boravka u zemlji zaposlenja, i ostali relevantni podaci, a naročito oni koji su u vezi sa porodičnom situacijom radnika migranta."

Obaveze iz člana 69, para. 1, uz para. 2 može se protumačiti i tako da nije jedini način za sprečavanje pojave nelegalnog statusa migranata proterivanje lica, već i obezbeđivanje legalizacije statusa ilegalnih radnika migranata davanjem boravišnih dozvola na humanitarnim osnovama. Ova odredba je stoga takođe važeća u odnosu na žrtve trgovine ljudima.

Ovi dokumenti sadrže osnovu za zabranjivanje proterivanja lica koja su žrtve trgovine ljudima, i odobravanje boravišnih dozvola. Oni ne određuju dužinu boravišnih dozvola u zemlji destinacije, niti određuju okolnosti pod kojima države treba da obezbede stalni boravišni status za žrtve trgovine ljudima. O ovom pitanju biće još više govora u sledećem pregledu politički obavezujućih dokumenata SE, EU, i OEBS.

Princip neponavljanja greške regulisan je članom 3. ECHR (pravo na slobodu od mučenja, nečovečnog ili ponižavajućeg tretmana). U slučaju "Ahmed protiv Austrije" npr., Evropski sud za ljudska prava presudio je da državne strane Konvencije jesu u obavezi da ne proteruju stranog državljanina "onda kada postoji osnovana sumnja da će dotično lice, u slučaju proterivanja, biti u položaju koji je u suprotnosti sa članom 3."²⁴⁶ Ova obaveza važi bez obzira na vladanje lica, bez obzira koliko su nepoželjne ili opasne aktivnosti lica koje je u pitanju (u slučaju Ahmed tužilac je izgubio izbeglički status u Austriji zbog krivičnih prekršaja zbog čega je trebalo da bude proteran).²⁴⁷ Sud je zatim presudio da se mora uzeti u obzir koji su sve rizici u slučaju proterivanja koje se još uvek nije dogodilo, kao i što je utvrdio postojanje takvog rizika, zbog toga što u vreme suđenja nije bilo indikacija da su opasnosti po podnosioca tužbe 1992. prestale da postoje, te zbog toga što nisu postojale državne institucije koje bi pomenuto lice mogle zaštititi od tih opasnosti.²⁴⁸

Član 7. ICCPR i član 3 ECHR obavezuju države da ne proteruju žrtve trgovine ljudima ukoliko postoji dokaz da će po povratku u matične zemlje njihov život biti ugrožen, delima nasilja koja mogu počinuti trgovci ljudima.

---

²⁴⁶ Ahmed vs. Austrija, presuda od 17. 12. 1996. g., tužba 25964/94 (paragraf 39)

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid.

U Preporuci R (2000) 11 SE preporučuje državama članicama da žrtvama odobre i dodele "boravišne dozvole na određeno vreme da bi im omogućili svedočenje u sudskim procesima protiv počinitelja krivičnih dela". SE takođe naglašava da, tokom perioda boravka, žrtve treba da imaju pristup socijalnoj i medicinskoj pomoći (videti poglavlje 5.4.).²⁴⁹ Ova odredba uspostavlja vezu između boravišnog statusa žrtve i njenom spremnošću da svedoči. Odredba se može interpretirati i tako da je boravišni status preduslov ohrabriranja žrtava trgovine ljudima da sarađuju sa vlastima, pre nego što je to "nagrada" za njihovu spremnost da to učine. To ukazuje na činjenicu da države žrtvama treba da odobre legalni boravak da bi im omogućili određeni stepen stabilnosti i bezbednosti, što tek onda može da postane osnova za odluku da svedoče, umesto da dobijanje legalnog boravka bude uslovljeno spremnošću ili voljom žrtava krivičnog dela da svedoče.

Ova odredba odnosi se na legalni boravišni status žrtava "u toku trajanja zakonske procedure".²⁵⁰ Time žrtve trgovine ljudima dolaze u situaciju da gube ovaj vid zaštite onda kada je proces završen. Termin "zakonska procedura" ne ograničava se, međutim, na krivični proces protiv trgovca ljudima, već može obuhvatiti administrativnu ili građansku proceduru u vezi sa celim slučajem trgovine ljudima.

Države članice treba da razmotre i obezbeđivanje "dodatnog zaštitnog statusa" u vezi sa humanitarnim pitanjem, ukoliko je to neophodno:

"To može biti neophodno, npr. u slučajevima kada počinioci krivičnog dela upućuju pretnje žrtvi (pre, za vreme i posle krivičnog procesa) i kada je život žrtave, kao i članova njene/njegove porodice dovedeni u opasnost u slučaju povratka u matičnu zemlju."²⁵¹

Ovakva humanitarna boravišna dozvola ne zavisi od svedočenja lica, već odražava potrebu zaštite žrtve koju treba uzeti u obzir nezavisno od volje i spremnosti da se svedoči.

Evropska unija

Združena akcija Saveta iz 1997. obavezuje države članice da, u cilju obezbeđivanja zaštite svedoka i pomoći žrtvama, "tamo gde je pravosudnom sistemu država članica neophodno svedočenje žrtve, u odgovarajućim slučajevima, obezbede status legalnog boravka za žrtve."²⁵² Ovom odredbom se ograničava boravišni status i zaštita žrtve na svedočenju u sudskom procesu protiv počinitelja krivičnih dela. Ona takođe daje

---

²⁴⁹ Ova Preporuka je nejasno formulisana i ograničava se preporukom da se dozvole izdaju "ukoliko je to potrebno i u skladu sa državnim zakonskom regulativom". Jasno je da je status legalnog boravka u suštini neophodan da bi se žrtvama krivičnih dela obezbedila pomoć i pravičnost. Ipak, drugi deo pomenute rečenice, koji se odnosi na državu zakonsku regulativu, ostavlja državama diskreciju da zakone eventualno promene ili ne promene, što se može smatrati pružanjem mogućnosti državama da ne deluju u skladu sa neophodnim zakonskim amandmanima.

²⁵⁰ Preporuka Ministarskog komiteta R (2000) 11, Memorandum preporuka, str. 19

²⁵¹ Ibid

²⁵² Združena Akcija 97/154 JHA

diskreciju državama za izbor načina na koji će obezbediti svedoke. Davanje dozvole za legalni boravak može, ali ne mora biti način za kojim će država posegnuti. Države na primer, mogu da odlože deportaciju, što predstavlja niži oblik zaštite žrtava trgovine ljudima.

Nekoliko odluka Evropskog parlamenta takođe se odnose na boravišni status žrtava trgovine ljudima u zemljama destinacije. U svojoj rezoluciji iz 1989. Evropski parlament preporučuje državama članicama da legalizuju boravišni status žrtava na svojoj teritoriji, naročito ukoliko one nemaju rođake, ili ukoliko ima dokaza da bi repatrijacija mogla ugroziti njihovu ličnu bezbednost, ili bi zbog toga mogle ponovo postati žrtvama trgovine ljudima.²⁵³ Rezolucija iz 1993. odobrava svedocima pravo na zaštitu i boravak, kao i ostanak na teritoriji zemlje destinacije, naročito ukoliko bi repatrijacija predstavljala pretnju ličnoj bezbednosti i mogućnost ponovne eksploatacije.²⁵⁴ U rezoluciji iz 1996., Parlament zahteva od država članica izdavanje boravišnih dozvola na određeno vreme iz humanitarnih razloga u slučajevima kada žrtve prijave policiji trgovce ljudima. Ukoliko bi repatrijacija mogla ozbiljno ugroziti živote žrtava i učiniti ih ranjivim za dalju eksploataciju, države članice su dužne da žrtvama dozvole ostanak na svojoj teritoriji.²⁵⁵ U skladu sa Rezolucijom iz 2000., države članice treba da odobravaju boravišne dozvole na određeno vreme, bez obzira na to da li žrtve žele da svedoče, kao i specijalne boravišne dozvole na neograničeno vreme, iz humanitarnih razloga. Nevladine organizacije koje pružaju pomoć žrtvama trgovine ljudima treba da budu ovlašćene da daju svoje mišljenje o tome da li boravišne dozvole treba da budu izdate.²⁵⁶

Suprotno od Združene akcije Saveta, većina rezolucija EP preporučuje odobravanje zakonskih boravišnih dozvola žrtvama trgovine ljudima nezavisno od njihove spremnosti da svedoče. Štaviše, boravišni status treba odobriti dodatno žrtvama koje bi se mogle suočiti sa rizicima po ličnu bezbednost prilikom povratka u matičnu zemlju. Važan element u pomenutim rezolucijama u skorije vreme jeste uključivanje nevladinih organizacija u procese odlučivanja u vezi sa izdavanjem boravišnih dozvola.

Haška ministarska deklaracija takođe preporučuje uvođenje boravišnog statusa na određeno vreme žrtvama za vreme trajanja krivičnih procesa. Sve to vreme žrtvama treba omogućiti socijalnu, medicinsku, finansijsku i pravnu pomoć. Ova odredba nalazi se u poglavlju " Mere za ohrabrivanje i pomoć žrtvama radi prijavljivanja slučajeva policiji i svedočenja." Iz ovog naslova može se zaključiti da Deklaracija boravišni status smatra neophodnim preduslovom za ohrabrivanje žrtava na saradnju sa državnim vlastima, a ne kao vrstu nagrade za spremnost da se svedoči. To znači da će žrtvama trgovine ljudima biti obezbeđen legalni boravišni status, da bi im se omogućilo da razmisle o tome da li će svedočiti, a ne da svedoče da bi dobili zakonski boravišni status.²⁵⁷ Države članice EU

---

²⁵³ Rezolucija EP 1989.

²⁵⁴ Rezolucija o trgovini ženama, EP, 16. 9. 1993. (poglavlje 10)

²⁵⁵ Rezolucija iz 1996. EP, (član 25, 27).

²⁵⁶ Rezolucija iz 2000. EP, (poglavlje 21).

²⁵⁷ Istovremeno, međutim Preporuka je oslabljena frazom " ukoliko je kompatibilno sa državnim zakonima". Haška ministarska deklaracija (poglavlje III. 2. 1.).

takođe su se obavezale da legalni boravišni status obezbeđuju i na humanitarnim osnovama.²⁵⁸

Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju

Ministarski Savet OEBS-a u svojoj Odluci od 28.10.2000. obavezao se da će " uzeti u obzir usvajanje zakonske regulative i ostalih mera , kao što je obezbeđivanje skloništa, koje će žrtvama omogućiti ostanak na njihovoj teritoriji, na trajno ili određeno vreme u odgovarajućim slučajevima."²⁵⁹ Ova odredba odnosi se na boravišni status žrtava trgovine ljudima zbog njihovog statusa žrtava i ne zahteva od žrtava da daju izjavu svedočenja.

Ostali OEBS-ovi dokumenti sadrže detaljnije preporuke za odobravanje boravišnog statusa žrtava trgovine ljudima. Predloženi Plan za akciju ODIHR 2000 preporučuje državama OEBS-a koje su države tranzita ili destinacije, da obezbede boravišne dozvole ili odlože deportaciju za sve žrtve trgovine ljudima, da bi im se time omogućila adekvatna zaštita i pomoć. "Dozvole treba produžavati i u slučajevima kada žrtve trgovine ljudima saraduju sa pravnim institucijama ili ukoliko bi takve osobe bile ugrožene u slučaju repatrijacije."²⁶⁰ Ova preporuka predlaže osnovni nivo zaštite za sve žrtve trgovine ljudima , bez obzira na njihovu spremnost da svedoče. Gde god ova preporuka ističe potrebu žrtve za zaštitom kao glavnim faktorom u vezi sa žrtvinim boravišnim statusom ona takođe garantuje posebne beneficije za osobe koje saraduju sa zvaničnim organima (to ne znači neophodno svedočenje) ili za osobe koje bi se mogle suočiti sa rizicima bezbednosti prilikom povratka u matičnu zemlju.

• PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU

Neke države uvele su boravišne dozvole za žrtve trgovine ljudima koristeći različite pristupe. Izabrani pristupi biće predstavljeni sledećim primerima iz državne prakse.

Međutim, nisu sve zemlje koje su uvele izdavanje boravišnih dozvola, obezbedile i adekvatnu zaštitu za sve žrtve trgovine ljudima. U zemljama u kojima definicija trgovine ljudima obuhvata samo trgovinu radi prinudne prostitucije, ili zločin koji se odnosi samo na žene, žene koje su žrtve trgovine radi drugih ciljeva, ili muškarci žrtve trgovine, isključeni su iz odredbe o boravišnim dozvolama, kao i iz odredbe o zakonskoj zaštiti i pomoći. Ovaj primer pokazuje praktični značaj obima definicije trgovine ljudima (vidi poglavlje 3.1.).

---

²⁵⁸ Ibid. (poglavlje III. 3. 3.)

²⁵⁹ Ministarska odluka od 28. 10. 2000. član 10.

²⁶⁰ Slična preporuka državama članicama postoji u dokumentu sa sastanka o dotdenim ljudskim dimenzijama, iz 2000. g. bez obzira na to da li je žrtva spremna da svedoči, države su dužne da obezbede boravišne dozvole na određeno vreme ili za stalno, barem tokom prve faze krivičnog procesa. Žrtvama treba omogućiti pristup tržištu rada tokom boravka u zemlji destinacije (Konačni izveštaj, str.8). Vidi takođe poglavlje 5. 4.

U Nemačkoj, žrtve trgovine ljudima²⁶¹ imaju četiri nedelje vremena da razmisle da li da podnesu tužbu protiv trgovaca ljudima. Ukoliko se odluče na to garantuje im se odlaganje deportacije na period trajanja krivičnog procesa protiv trgovca ljudima i mogućnost učestvovanja u programima zaštite i pomoći. Ovakve žrtve takođe imaju pristup tržištu rada. Ukoliko državni organi posumnjaju da su ove osobe žrtve trgovine ljudima, dužni su da ih upute na specijalizovane organizacije za pomoć žrtvama. Svedoci koji učestvuju u takvim programima dobijaju policijsku zaštitu. Nevladine organizacije za zaštitu žrtava obezbeđuju im smeštaj i psihološko savetovalište, organizuju medicinsku negu i programe za profesionalnu obuku. Nevladine organizacije mogu biti u pratnji žrtve tokom istrage. Odluku o upućivanju lica u ove programe donosi policija koja mora da se konsultuje sa relevantnim nevladinim organizacijama.²⁶²

U Holandiji osobe za koje se sumnja da su žrtve trgovine ljudima imaju tri meseca vremena da razmisle da li da podignu optužnicu protiv trgovca ljudima.²⁶³ Ukoliko to učine, dobijaju dozvolu da ostanu u Holandiji sve vreme trajanja krivičnog procesa. U suprotnom, obavezne su da napuste zemlju. Za vreme boravka u Holandiji, socijalne državne službe nude im finansijsku, pravnu i psihološku pomoć. Po završetku krivičnog procesa, žrtve moraju da napuste teritoriju Holandije. U teoriji bi bilo moguće dobiti dozvolu za boravak na duži vremenski period, ali se u praksi to vrlo retko događa.²⁶⁴

Belgijski zakon predviđa izdavanje boravišnih dozvola žrtvama trgovine ljudima koje su voljne da sarađuju sa belgijskim vlastima.²⁶⁵ Procedura se sastoji od tri etape. Ukoliko policija ili inspekcija socijalnih službi imaju dobar razlog da veruju da je u pitanju žrtva trgovine ljudima, biće preuzete mere da određena osoba bude preuzeta od strane Centra za pomoć žrtvama. Ukoliko državne službe nisu sigurne da je dotična osoba žrtva trgovine ljudima, dužne su da se konsultuju sa Centrom za pomoć žrtvama i omoguće zaposlenima u Centru da uspostave kontakt sa dotičnom osobom. Državne vlasti su u obavezi da osobi za koju se sumnja da je žrtva trgovine ljudima, uruče informativnu brošuru o centrima za pomoć žrtvama.

U prvoj fazi, osobi se garantuje zakonski boravišni status od 45 dana za razmišljanje da li će podneti tužbu protiv trgovca ljudima. U ovom periodu osobi će biti omogućeno da dobije savete iz Centra za pomoć žrtvama i da povрати psihičku stabilnost. Ukoliko osoba odbije da sarađuje sa vlastima, dužna je da napusti zemlju po isteku 45 dana. Ukoliko prijavi slučaj vlastima, osoba dobija dozvolu boravka za još tri meseca i ta dozvola se

---

²⁶¹ Nemački zakon ograničava definiciju trgovine ljudima na ciljnu prostituciju (Krivični zakon, poglavlje 180. f.)

²⁶² Zakon o strancima, član 55. para. 3.; 29. 5. 2001., Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung.

²⁶³ Pošto holandski krivični zakon ograničava definiciju trgovine ljudima na ciljnu prostituciju, osobe kojima se trguje sa drugim ciljevima, nemaju mogućnost dobijanja boravišne dozvole (član 250. Krivičnog zakona).

²⁶⁴ Hanka Mongard, Zakonska regulativa u Holandiji u vezi sa prostitucijom i trgovinom ženama. "Evropske strategije" str. 31 ff, "razvoj profesionalne strategije za borbu protiv trgovine ženama".

²⁶⁵ Belgijski zakon ima vrlo široku definiciju trgovine ljudima, i ne ograničava se na specifični cilj takve trgovine. Informacije o Belgiji u ovom poglavlju dobijene su od Ministarstva pravde, unutrašnjih poslova, Ministarstva za rad, socijalna pitanja, Ministarstva zdravlja i okoline, zatim iz instrukcija Odeljenja za strane državljane, pravosudnim organima, policiji, inspekcijским službama za socijalna pitanja itd. a sve u vezi sa pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima. Januar 1997.

može obnoviti (faza br. 2). U koliko državni tužilac u toku faze broj 2 odluči da prihvati tužbu, pomenuta osoba dobija dozvolu na još šest meseci boravka, a i ta dozvola se može produžiti (faza 3).²⁶⁶ Žrtve trgovine ljudima mogu dobiti i dozvolu o stalnom boravku ukoliko su obezbedile informacije koje su vlastima bile značajne u sudskom procesu određenog slučaja.²⁶⁷

Žrtve trgovine ljudima mogu dobiti boravišnu dozvolu samo ukoliko su u nadležnosti ovlašćene organizacije za pomoć žrtvama trgovine ljudima. U Belgiji postoje tri ovlašćene nevladine organizacije koje finansira vlada.(Pag-asa, Payoke i Surya) i njihive aktivnosti koordinira Cenatr za jednake mogućnosti i akciju protiv rasizma. Ove organizacije su ovlašćene da zahtevaju izdavanje boravišnih dozvola. Payoke je ovlašćena da plaća socijalnu pomoć ženama žrtvama trgovine, a nadoknadu troškova vrši Ministarstvo zdravlja.²⁶⁸

Od faze 1 pa nadalje, žrtve trgovine ljudima imaju pravo na socijalnu pomoć. U toku faze 2 i 3, može im se odobriti i radna dozvola.²⁶⁹

U Italiji, boravišna dozvola radi socijalne zaštite može se izdati žrtvama trgovine ljudima ukoliko se, tokom policijskih operacija, krivičnog procesa ili pružanja pomoći od strane državnih socijalnih servisa, pokaže da navedena osoba živi u uslovima nasilja ili ozbiljne eksploatacije i ako je njen život ugrožen zbog toga što je pokušala da iz takvih uslova pobegne, ili zato što je dala izjave tokom saslušanja ili istražnog postupka. Javni tužilac, državne socijalne službe i/ili nevladine organizacije mogu podneti zahtev za izdavanje boravišne dozvole u ime žrtve trgovine ljudima. Dozvola se izdaje na period od 6 meseci i može se produžiti za još godinu dana ili duže ukoliko je to potrebo iz opravdanih razloga. U toku tog perioda žrtvama je omogućen pristup socijalnim programima za reintegraciju (kursevi italijanskog jezika, psihološka pomoć, profesionalna obuka), odobreno zdravstveno osiguranje, pomoć za nezaposlene, kao i pristup tržištu rada. Italijanski zakon predviđa i mogućnost za dobijanje dugoročnih dozvola za boravak i rad. Ukoliko osoba ima posao u vreme kada joj boravišna dozvola ističe, ista će biti produžena u skladu sa trajanjem radne dozvole. Dozvola se oduzima ukoliko osoba

---

²⁶⁶ Dozvola koja se izdaje u fazi tri, zavisi od odluke državnog tužioca u vezi sa žalbom. U praksi je ovaj proces vrlo spor i žrtve trgovine ljudima moraju da obnavljaju dozvole iz faze dva svaka dva meseca. Posledica toga je nestabilnost žrtve, ali i nesigurnost organizacije koja obezbeđuju pomoć žrtvi (Veronique Grossi, Mere prevencije i brobe protiv trgovine ljudima u Belgiji, str. 108). Videti takođe Niesner/Jones- Pauly str. 38

²⁶⁷ U praksi , trajna boravišna dozvola izdaje se samo u slučaju da se suđenje završi osuđivanjem optuženih. Ukoliko do toga ne dođe, trajna boravišna dozvola se izdaje samo u izuzetnim slučajevima (Niesne/Jones- Pauly, str. 47, f)

²⁶⁸ Takva socijalna pomoć se upućuje žrtvama trgovine ljudima koje nemaju sredstava za život i koje ne dobijaju finansijsku pomoć sa drugog mesta. Payoke se obraća u takvim slučajevima Ministarstvu zdravlja i isplaćuje sredstva direktno žrtvama. Iskustvo Payoke ukazuje da Ministarstvo uglavnom odobrava zahteve. Međutim, 1996. godine, proces nadoknade troškova je bio toliko spor da je Payoke zapala u finansijske teškoće. (Grossi)

²⁶⁹ Payoke navodi da zakonski režim izdavanja boravišnih dozvola negativno utiče na mogućnost da žrtve trgovine ljudima rade. Faza 2 omogućava izdavanje boravišnih dozvola na period od 2 meseca. Posledično tome i radne dozvole imaju važnost samo dva meseca. Iako se dozvole mogu produžavati, poslodavce odbija kratkoročnost ovih dozvola. (Grossi).

prekine da pohađa programe socijalne integracije.²⁷⁰ Za razliku od belgijskog i holandskog zakona, italijanski zakon davanja boravišnih dozvola ne uslovljava pristanak žrtve na svedočenje, već je u pitanju potreba zaštite žrtava. Još jedna od prednosti italijanskog zakona je i mogućnost da se boravišna dozvola produži ukoliko osoba pronađe odgovarajuće zaposlenje.

Zakon protiv trgovine ljudima SAD predviđa mogućnost da žrtve trgovine ljudima²⁷¹ dobiju takozvanu T vizu, ukoliko (1) pristanu na bilo koji zahtev da pomognu istrazi i krivičnom gonjenju trgovaca ljudima (što se ne zahteva od žrtava mlađih od 15 godina) i (2) odlaskom iz SAD mogu pretrpeti ekstremnu štetu, uključujući neuobičajenu i ozbiljnu nepravdu. Vremensko trajanje vize će se odrediti u skladu sa zakonom, ali će verovatno iznositi oko 3 godine, u kom slučaju će nosioci dozvole imati pravo da zatraže stalnu dozvolu za boravak. Ukoliko javni tužilac tako odluči, T viza će biti dodeljena i deci i supružniku žrtve, a ukoliko je osoba mlađa od 21 godine i njenim roditeljima. Nosioci T vize mogu podneti zahtev za stalni boravak u slučaju: 1) da se nalaze u SAD neprekidno tokom poslednje tri godine, u slučaju 2) da su osobe "dobrog moralnog karaktera" za to vreme i 3) da su pristale da se odazovu na zahtev da pomognu istrazi i krivičnom gonjenju, ili da bi odlaskom iz SAD doživele ekstremnu štetu, uključujući neuobičajenu i ozbiljnu nepravdu.²⁷² Broj moguće odobrenih viza u toku 1 godine je 5000 (ovaj broj nije ograničen kada su u pitanju članovi uže porodice).

Kao što se iz izloženog vidi, svrha T vize nije samo podsticanje osoba da pomognu istragu i krivično gonjenje počinioca krivičnog dela trgovine ljudima, već i zaštita žrtava trgovine ljudima. Naravno da upućivanje zahteva žrtvi od strane države, da pomogne istrazi i krivičnom gonjenju počinioca, ne bi bilo opravdano ukoliko država ne bi pre toga zaštitila fizičku bezbednost žrtve.²⁷³

Zakon obavezuje državne organe da žrtve trgovine ljudima upućuje nevladinim organizacijama koje će ih posavetovati u vezi sa mogućnostima i dostupnim izvorima pomoći u SAD. Žrtve trgovine ljudima moraju biti smeštene u odgovarajućim ustanovama za žrtve zločina i mora im se pružiti neophodna medicinska nega i druga

---

²⁷⁰ Zakon o strancima (član 18), dopunjen zakonom br. 40, marta 1998 (član 16). Memorandum o trgovini ljudima, Savet Evrope, Kompilacija, tom II. Italijanski zakon ne sadrži zasebno krivično delo trgovine (slučajevi trgovine ljudima se mogu obuhvatiti odredbama o ropstvu i svodništvu) Shodno tome, boravišne dozvole nisu predviđene za "žrtve trgovine ljudima", već za žrtve: 1) krivičnog dela eksploatacije drugih u prostituciji ili određenih krivičnih dela u krivičnom zakonu, i to ukoliko se u toku policijske istrage ili sudskog procesa utvrdi da je strani državljanin podvrgnut nasilju ili eksploataciji i, ili da je njegov/njen život ugrožen, ili 2) u slučaju kada socijalne službe otkriju stranog državljanina koji živi u takvim uslovima. Stoga humanitarne boravišne dozvole obuhvataju, ali nisu ograničene na slučajeve trgovine ljudima u skladu sa Protokolom UN o trgovini ljudima. Osobe koje su žrtve trgovine za ostale oblike prinudnog rada, a ne samo prostituciju, takođe mogu dobiti takve boravišne dozvole (to bi bile osobe iz pomenute druge kategorije).

²⁷¹ SAD zakon sadrži široku definiciju trgovine ljudima i ne ograničava se na cilj takve trgovine.

²⁷² Zakon o imigraciji i državljanstvu (član 101), dopunjen zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudskom bićima (član 107).

²⁷³ "Inicijativa u borbi protiv trgovine ljudima", Međunarodna grupa za ljudska prava, nevladina organizacija sa sedištem u SAD.

pomoć. Nosioци T vize dobijaju dozvolu za rad i pomoć na istim osnovama kao i izbeglice.²⁷⁴

Kosovski zakon o trgovini ljudima ne predviđa dozvole za boravak za žrtve trgovine ljudima. Međutim ovaj zakon predviđa da "krivično delo prostitucije, ilegalnog ulaska u zemlju, ilegalnog boravka ili rada na Kosovu neće biti osnova za deportaciju ukoliko je osoba kojoj preči deportacija žrtva trgovine ljudima."²⁷⁵

Pravo na privremeni boravak je presudno za svaku efikasnu strategiju zaštite žrtava i svedoka trgovine ljudima. Neke zemlje uslovljavaju dobijanje takvih boravišnih dozvola pristankom žrtve da sudski svedoči, kao što je to slučaj sa Nemačkom i Holandijom, Belgijom i SAD, dok Italija obezbeđuje zaštitu žrtvama bez obzira na njihovu spremnost da svedoče. Ove prve države uslovljavaju pomoć i zaštitu od strane države, kao i pravo na obeštećenje žrtava, time da li su spremne da svedoče, a Italija ima pristup koji je baziran na potrebama žrtava da budu zaštićene, a ne na tome koliki je doprinos žrtava naporima krivičnog gonjenja počilaca od strane države. Iz perspektive ljudskih prava, u koja spadaju prava žrtava na rad i reintegraciju u društvo, takav pristup je najefikasniji i najhumaniji moguć.

Ukoliko je pravo na boravak vezano za pristanak na svedočenje, "period za oporavak" je suštinski značajan za žrtve trgovine ljudima, jer im to omogućava da postignu nivo stabilnosti, a stoga i da odluče da li da svedoče na sudu i da razmisle o svojoj budućnosti. Ta stabilnost ne može se postići isključivo imanjem legalne dozvole za boravak. Njima je potreban i bezbedan smeštaj, medicinska i socijalna pomoć, psihološka i pravna savetovašta, zaposlenje i profesionalna obuka. Svi ovi uslovi moraju se pružiti žrtvama trgovine ljudima dok borave u zemljama destinacije.(Vidi poglavlje 5. 3).

I konačno, pravo na ostanak u zemlji destinacije ne treba da se ograničava trajanjem sudske procedure, već treba da ima dužu perspektivu, kao što je slučaj u Belgiji (kada je trgovac ljudima osuđen), Italiji (kada se žrtva trgovine ljudima integriše u tržište rada) ili u SAD (kada postoji opasnost ukoliko se osoba vrati u matičnu zemlju).

• Preporuke

- Države treba da se uzdrže od trenutnog proterivanja žrtava trgovine ljudima zbog toga što nemaju legalne dozvole za boravak ili rad.
- Žrtve trgovine ljudima koje odluče da svedoče u krivičnom postupku treba da dobiju dozvolu boravka od najmanje onoliko vremena koliko će krivični proces trajati. Bilo da žrtva trgovine ljudima odluči da svedoči, ili ne, treba joj omogućiti ostanak u zemlji na odgovarajući period vremena koji će joj omogućiti da se oporavi i dobije obeštećenje od trgovaca ljudima. Ovaj period trebada traje najmanje 6 meseci. Dozvoljavanje boravka treba da prati i pravo na medicinsku pomoć, socijalno, psihološko i pravno savetovašte, fizičku zaštitu, kao i pravo pristupa na tržište rada.

²⁷⁴ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 107).

²⁷⁵ UNMIK/REG/2001/4 (član 11).

- Ukoliko to zahtevaju humanitarni razlozi, kao što je opasnost po ličnu bezbednost, ili nemanje sredstava za život u slučaju povratka u matičnu zemlju, države treba da izdaju trajne dozvole za boravak, bez obzira da li je žrtva odlučila da se pojavi na suđenju kao svedok ili nije.

5.2.2 AZIL

Pružanje zakonskog azila predstavlja još jedan vid obezbeđivanja pravnog boravišnog statusa za lica koja su žrtve trgovine ljudima. Evropski parlament je nedavno preporučio državama članicama EU da žrtvama trgovine ljudima obezbede izbeglički status.²⁷⁶

U nedavno sačinjenom radnom dokumentu UNHCR formulisano je da, iako je veća verovatnoća da izbeglice budu meta krijumčarenja nego trgovine ljudima, postoje tri moguća vida povezanosti problema trgovine ljudima sa davanjem azila.²⁷⁷

- Lica koja su izložena progonu moguće je da nemaju drugog izbora za bekstvo do da angažuju trgovce ljudima, bilo da su toga svesna ili ne.
- Trgovci ljudima saleću izbeglice u izbegličkim kampovima, a većinu izbeglica predstavljaju žene i deca. Takvi slučajevi su prijavljivani iz izbegličkih kampova u Albaniji za vreme sukoba na Kosovu.
- Osobe koje su izložene progonu nerazdvojivo povezanim sa trgovinom ljudima. Kako UNICEF tvrdi, postoje slučajevi u kojima ljudi po povratku u matične zemlje dolaze pravo u ruke organizovanog kriminala zbog toga što nisu efikasno zaštićeni od strane države.²⁷⁸

Isto tako je moguće da se pomenuta kategorija ljudi, po povratku u matične zemlje, suoči sa krivičnim gonjenjem, npr. zbog toga što su napustili teritoriju bez dozvole, ili zbog toga što su bili odvedeni u prostituciju, koja je krivično kažnjiva zakonima matične zemlje.

Za slučajeve iz prve dve kategorije, predviđeno je zakonsko gonjenje odvojeno od trgovine ljudima i stoga neće biti razmatrani u ovom priručniku. Sledeće poglavlje se odnosi na slučajeve u kojima se pojedincima pruža azil zbog toga što su žrtve trgovine ljudima.

²⁷⁶ Odluka Evropskog parlamenta 2000. (član 23).

²⁷⁷ John Morrison, Beth Crosland, Trgovina i krijumčarenje izbeglicama; kraj evropske politike davanja azila, UNHCR, Radni dokument br.39, 2001. str 54.

²⁷⁸ Autori u ovom slučaju navode primer odluke kanadskog ministarstva za izbeglice i raseljena lica da jednoj Ukrajinki pruži azil na osnovu pretpostavke da bi se ona prilikom povratka u matičnu zemlju suočila sa grupama organizovanog kriminala, a država Ukrajina ne bi mogla da je efikasno zaštititi.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Lice koje traži izbeglički status mora da tvrdi da beži od progona u smislu koji podrazumeva Ženevska konvencija o statusu izbeglica. Konvencija definiše "izbeglice" kao lica koja:

"imaju osnovani strah da će biti progonjena iz rasnih, verskih, ili nacionalnih razloga, pripadnosti određenoj socijalnoj grupi ili političkom ubeđenju, nalaze se van zemlje čije državljanstvo imaju, ili nisu u mogućnosti, ili zbog pomenutog strahovanja ne žele da potraže zaštitu u matičnoj zemlji; ili lica koja nemaju državljanstvo i nalaze se van države ranijeg boravišta zbog pomenutih razloga i koja nisu u mogućnosti, ili zbog pomenutog strahovanja ne žele da se vrate u pomenutu državu."²⁷⁹

Zahtevi za azilom lica koja su žrtve trgovine ljudima biće određivani u odnosu na "pripadnost određenoj socijalnoj grupi". Neke države su započele da odobravaju zahteve žena žrtava trgovine za azilom zbog njihove pripadnosti određenoj socijalnoj grupi.

Protokol protiv trgovine ljudima eksplicitno se odnosi na Konvenciju o izbeglicama, jer ne utiče na prava, obaveze i odgovornosti država i pojedinaca u odnosu na Konvenciju o izbeglicama.²⁸⁰

• PRIMERI IZ SUDSKE PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU

Kanada je odobrila azil jednoj Ukrajinki, žrtvi trgovine ljudima i prinudne prostitucije. Odeljenje ministarstva za izbeglice je ustanovilo da ova žena pripada određenoj socijalnoj grupi ("osiromašena mlada žena iz bivšeg SSSRa, regrutovana sa ciljem eksploatacije u okviru međunarodne seks-trgovine"). Odeljenje za izbeglice je, zatim, utvrdilo da bi u slučaju povratka u Ukrajinu "postojala opravdana mogućnost da ova žena doživi takvo zlostavljanje koje bi je prognalo u ruke organizovanog kriminala. "Opravdana je pretpostavka da žena ne bi potražila zaštitu države "koja predstavlja neefikasne pokušaje Ukrajine da se bori sa organizovanim kriminalom i njegove sprege sa državnim vlastima."²⁸¹

Ujedinjeno Kraljevstvo odobrilo je azil Ukrajinki kojoj je u Mađarskoj obećan posao medicinske sestre. Kada je stiga u Britaniju, silovana je, seksualno zlostavljana i primorana da radi kao prostitutka. Pobegla je nazad u Ukrajinu, a odatle ponovo za Britaniju zbog toga što je saznala da je ljudi povezani sa mafijom traže i prete njenoj porodici. Strahovala je da će je ubiti. Imigracioni apelacioni sud je utvrdio da ova žena pripada "određenoj socijalnoj grupi koju čine Ukrajinke prisiljene na prostituciju." Sud se zakode pozvao na Izveštaj državne administracije SAD-a u kojem se navodi da ukrajinske vlasti "retko preduzimaju krivično gonjenje protiv muškaraca koji angažuju žene za sektor seksualne eksploatacije rada koji je u značajnom porastu." Pošto država ne

²⁷⁹ Konvencija o statusu izbeglica, 28. juli 1951. (član 1 paragraf 2).

²⁸⁰ Protokol protiv trgovine ljudima (član 14, paragraf 1).

²⁸¹ Siže odluke CRDD, Neuenfeldt, 26. novembar 1997. www.cisr.gc.ca/cgi-bin/foliocgi.exe/Reflex

bi mogla da pruži ovoj ženi dovoljno zaštite, sud je usvojio da je njen opravni strah od progona u skladu sa Konvencijom o izbeglicama.²⁸²

U SAD je odobren azil Kineskinji koja je bila prisiljena na prostituciju u Kini. Sud je utvrdio da ona pripada "određenoj socijalnoj grupi žena u Kini koja je ugrožena prisilama vezanim za sankcionisanje prostitucije" i da ima opravdani strah od progona. Osim na njenom svedočenju, sud je svoju odluku bazirao i na izveštaju administracije SAD o ljudskim pravima iz 2000.²⁸³ U izveštaju se tvrdi da je došlo do porasta "komercijalizacije seksa i samim tim trgovine ženama čime su hiljade žena uvučene u zatvoreni krug kriminala i eksploatacije". Štaviše, "postoji veliki broj pouzdanih izveštaja u medijima u vezi sa spregom lokalne vlasti i prostitucije". Zbog toga su, do sada, akcije za suzbijanje obog unosnog biznisa, koji uključuje organizovani kriminal i biznis, kao i policiju i vojsku, uglavnom neefikasne. Sudija je takođe utvrdio da podnosilac zahteva za azil nije "u mogućnosti da zatraži zaštitu države".²⁸⁴

• Preporuke

- Države treba da primenjuju postojeće zakone o azilu i na žrtve trgovine ljudima, ili ukoliko je to neophodno, da uvide novu zakonsku regulativu da bi, u smislu Ženevske konvencije o izbeglicama, žrtve trgovine ljudima podvrgnute progону dobile azil.
- S tim ciljem, državne vlasti treba žrtve trgovine ljudima da smatraju "pripadnicima određene socijalne grupacije" u skladu sa Ženevskom konvencijom o izbeglicama. Ukoliko postoji dokaz da će žrtve trgovine ljudima, koje treba da budu proterane u matične zemlje zbog toga što nemaju legalni boravišni status, prilikom povratka u matične zemlje biti u opasnosti da ne dobiju dovoljno zaštite od strane države, a u odnosu na organizovanu trgovinu ljudima, vlasti države u kojoj pomenute osobe borave, takvu situaciju treba da smatraju "postojanjem opravdanog straha od gonjenja" u značenju Ženevske konvencije o izbeglicama.
- Države treba da obuče sudije i sve zaposlene u pravosuđu i policiji, koji se bave slučajevima odobravanja azila, u cilju primenjivanja postojećih zakona o azilu na žrtve trgovine ljudima, kao i da bi državni organi bili senzibilisani za posebne potrebe žrtava trgovine ljudima i da bi se prema njima odnosili sa poštovanjem.

5.3 PRUŽANJE POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA U ZEMLJAMA DESTINACIJE

Pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u zemljama destinacije sadrži nekoliko komponenti, kao što je obezbeđivanje smeštaja u sigurnim skloništim, zdravstvene nege, pravnog i psihološkog savetovaništva. U većini slučajeva, ove usluge pružaju specijalizovane nevladine organizacije.

²⁸² Imigracioni apelacioni sud, CC-50627-99(00TH00728), 17. maj 2000.

²⁸³ Izveštaj dostupan na www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/.

²⁸⁴ Board of Immigration Appeals, A74296787, 30. mart 2001.

Da li će žrtve trgovine ljudima dobiti takve usluge zavisi od sposobnosti pojedinaca i organizacija za koje je verovatno da će doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima i koje će moći da ih identifikuju kao takve. Drugi neophodni uslov da žrtve trgovine ljudima mogu da iskoriste ove usluge i mehanizme jeste njihova zakonski boravak u zemljama destinacije (vidi poglavlje 5. 2).

5.3.1 IDENTIFIKACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Identifikacija trafikovanih osoba jeste preduslov da one budu priznate za žrtve trgovine ljudima, a shodno tome i da dobiju pomoć i zaštitu.

• MEĐUNARODNI STANDARDI

U skladu sa Deklaracijom o osnovnim principima, svo osoblje za koje se veruje da će biti u kontaktu sa žrtvama (kao što je policija, pravosudni organi i zaposleni u zdravstvenim i socijalnim službama) treba da budu posebno obučeni da bi mogli identifikovati žrtve trgovine ljudima i prepoznati njihove potrebe.²⁸⁵

• Preporuke

- Države treba da preduzmu napore u cilju identifikacije svih pojedinaca i grupa koji će verovatno doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima, kao što je služba graničara, policija, imigraciona služba, lekari, medicinski i socijalni radnici, stambena inspekcija, poljoprivredna inspekcija, organizacije za prava imigranata, ženske organizacije, izbegličke organizacije itd.
- Države svom ovom osoblju treba da obezbede obuku da bi mogli identifikovati žrtve trgovine ljudima i upućivati ih specijalizovanim organizacijama za pomoć žrtvama trgovine ljudima. Takva obuka treba da se obavlja u saradnji sa specijalizovanim nevladinim organizacijama.
- Države treba da uvedu standardizovane upitnike kako bi identifikacija žrtava trgovine ljudima bila lakša i da ih podeli svim pomenutim činionicima, koji takva pitanja treba da upotrebe u slučaju da posumnjaju na slučaj trgovine ljudima. Imigracione i pogranične službe treba da postavljaju ova pitanja uvek pre deportacije ilegalnih imigranata. Policija treba da koristi ove upitnike kad god vrši racije u bordelima i ostalim klubovima za koje se sumnja da su povezani sa trgovinom ljudima. Kada god policija naiđe na slučaj trgovine ljudima, uz pristanak žrtve takve trgovine, treba da bude pozvan predstavnik nevladine organizacije koji treba da prisustvuje ispitivanju potencijalne žrtve trgovine ljudima.
- Države treba da uzmu u obzir da su klijenti žrtava trgovine ljudima u prinudnoj prostituciji, potencijalni izvor informacija o slučajevima trgovine ljudima. Stoga države treba da organizuju kampanje podizanja svesti javnosti radi senzibilisanja klijenata za problem trgovine ljudima, te da bi ih informisali o tome kako da prepoznaju slučajeve ovakve trgovine i obrate se određenim organizacijama za pomoć.

---

²⁸⁵ Deklaracije o osnovnim principima (član 16).

5.3.2 SMEŠTAJ, ZDRAVSTVENA NEGA I SAVETOVALIŠTE

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima obavezuje državne strane da priznaju i garantuju sva prava koja su od naročite važnosti za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima:

- Pravo svakog pojedinca na rad, uključujući pravo na mogućnost izdržavanja na osnovu rada koji on/ona slobodno izavere ili prihvati (da bi realizovali ovo pravo, državne strane moraju, između ostalog, uvesti programe za tehničku i profesionalnu obuku).
- Pravo na socijalnu sigurnost, uključujući socijalno osiguranje.
- Pravo na odgovarajući životni standard, uključujući odgovarajuću ishranu i smeštaj.
- Pravo na uživanje najvišeg mogućeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja.
- Pravo na obrazovanje²⁸⁶.

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena obavezuje države da preduzmu efikasne mere protiv nasilja baziranog na razlici u polovima i trgovine ženama, kao i da pruže zaštitu i pomoć žrtvama kršenja ovih ljudskih prava. U svojoj Generalnoj preporuci br.19, Komitet CEDAW preporučuje državnim stranama veći broj mera koje su značajne radi zaštite žena žrtava trgovine ljudima, kao što je osnivanje pomoćnih službi, uključujući skloništa, specijalno obučene zdravstvene radnike, program rehabilitacije i savetovališta.²⁸⁷

Protokol UN protiv trgovine ljudima obavezuje zemlje polaska i destinacije da uzmu u obzir implementaciju mera kojima se obezbeđuje fizički, psihički i socijalni oporavak žrtava trgovine ljudima. Države treba da, u saradnji sa nevladinim organizacijama obezbede odgovarajući smeštaj, savetovališta i informacije, a naročito u vezi sa zakonskim pravima žrtava, na jezicima koje pomenuta lica razumeju, kao i medicinsku, psihološku i materijalnu pomoć. Države treba takođe da uzmu u obzir odredbe o zapošljavanju, obrazovanju i mogućnostima profesionalne obuke.²⁸⁸

Ovaj član je važan zbog toga što obavezuje države da obezbede neophodnu pomoć žrtvama trgovine ljudima. Međutim, tekst je neodređen i ostavlja diskreciju državam, pošto nisu obavezne da preduzimaju, već samo da uzimaju u obzir određene mere.²⁸⁹ Ova

²⁸⁶ CESCR (članovi 6, 7, 9, 11, 12, 13).

²⁸⁷ CEDAW komitet, Preporuka br.19 (član 24, k,t,iii).

²⁸⁸ Trafficking Protocol (član 6, paragraf 3), travaux preparatoires (član 71). U vezi sa obavezom država polaska da obezbede zaštitu i pomoć žrtvama, pogledati poglavlje 5.9.

²⁸⁹ Sličan tekst koristi Ministarski savet OEBS, gde države treba da uzmu u obzir usvajanje zakonskih i ostalih odgovarajućih mera, kao što su skloništa, što dozvoljava žrtvama da ostanu na teritoriji države na određen vreme ili trajno, kao i u vezi sa odredbom o ekonomskim i socijalnim povlasticama (OSCE

odredba, međutim, može biti dopunjena drugim pravno i politički obavezujućim međunarodnim i regionalnim dokumentima.

Konvencija o radnicima migrantima garantuje radnicima migrantima pravo na dobijanje svih vrsta medicinske pomoći koja je hitno potrebna radi očuvanja zdravlja i života, ili radi izbegavanja trajnih zdravstvenih oštećenja. Takva hitna medicinska pomoć mora se obezbediti na osnovu principa jednakog odnosa prema državljanima i ne sme biti odbijena iz bilo kog razloga u vezi sa nelegalnošću njihovog boravka ili zaposlenja.²⁹⁰

U skladu sa Deklaracijom o osnovnim principima, žrtve treba da dobiju neophodnu materijalnu, medicinsku, psihološku i socijalnu pomoć putem mera od strane vlade, volonterskih organizacija i društvenih zajednica. Stoga treba obratiti pažnju na one osobe koje imaju specifične potrebe zbog prirode nanesenih povreda, ili zbog faktora kao što su godine starosti, pol, materni jezik, vera, kulturne razlike, etničko ili socijalno poreklo.²⁹¹ Žrtve treba da dobiju obaveštenje o mogućnosti dobijanja zdravstvenih i socijalnih usluga i ostale relevantne pomoći.²⁹²

Evropska unija

Haška ministarska deklaracija preporučuje državama članicama da žrtvama obezbede adekvatnu pomoć, uključujući i finansijsku.²⁹³ U skladu sa Rezolucijom Evropskog parlamenta 2000., države treba da obezbede, besplatno i u saradnji sa lokalnim/regionalnim vlastima i nevladinim organizacijama, sledeće usluge žrtvama trgovine ljudima: odgovarajući i siguran smeštaj, medicinsku i psihološku negu, mogućnost dobijanja socijalnih i zdravstvenih usluga, pravna savetovaništva i prevođenje u slučaju administrativne i zakonske procedure, finansijsku pomoć, kao i pomoć pri pronalaženju zaposlenja i profesionalnu obuku.²⁹⁴ U Rezoluciji iz 1996, Parlament preporučuje državama članicama da uvedu SOS telefone za pomoć žrtvama trgovine ljudima gde će one dobijati savete na maternjem jeziku.²⁹⁵

Združena akcija Saveta iz 1997. obavezuje države članice da obezbede "odgovarajuću pomoć žrtvama i njihovim porodicama", ne dajući međutim, detaljno objašnjenje ove obaveze.²⁹⁶ Okvirna odluka Saveta 2001. o položaju žrtava u krivičnom procesu, zahteva od država članica da promovišu učešće sistemске pomoći žrtvama u vezi sa pravnom procedurom, bilo odredbama o specijalno obučenom osoblju državnih službi ili priznavanjem i finansiranjem organizacija koje se bave podrškom žrtvama.²⁹⁷

2000., Odluka Ministarskog saveta od 28. novembra 2000, član 10). Vidi i Hašku ministarsku deklaraciju EU (poglavlje 3. 2. 1).

²⁹⁰ Konvencija o radnicima migrantima, član 28.

²⁹¹ Deklaracija o osnovnim principima (članovi 14, 17).

²⁹² Ibid (član 15)

²⁹³ Haška ministarska deklaracija (poglavlje 2.2.1).

²⁹⁴ Evropski parlament, Rezolucija 2000 (član 17).

²⁹⁵ Evropski parlament, Rezolucija 1996 (član 26).

²⁹⁶ Council Joint Action 97/154/JHA

²⁹⁷ Okvirna odluka Saveta od 15.marta 2001. o položaju žrtava u krivično procesu (2001/220/JHA, član 13)

Savet Evrope

Preporuka Ministarskog komiteta R(2000)11 preporučuje državama da oforme centre za prijem, gde će žrtvama trgovine ljudima biti pružene "informacije o njihovim pravima, kao i psihološka, medicinska, socijalna i administrativna pomoć u vezi sa njihovom reintegracijom u matične zemlje ili u zemlju u kojoj borave".²⁹⁸ Ova odredba pokazuje da reintegracija žrtava trgovine ljudima u društvo ne treba da se postigne samo za žrtve koje se vraćaju u matičnu zemlju, već i za žrtve trgovine ljudima koje ostaju u zemlji destinacije.

U skladu sa Elementima regionalnog plana za akciju, države treba da oglašavaju na nivou cele države, ali i na nivou regija sredstva kojima se žrtvama pruža pomoć, a to mogu biti SOS telefoni ili skloništa u okviru državnih institucija, konzularnih odeljenja, nevladinih organizacija, policije i međunarodnih organizacija.²⁹⁹

Na sastanku OEBS-a o dodatnim ljudskim dimenzijama iz 2000. mere koje se preporučuju državama učesnicama sadrže osnovne kurseve jezika, specijalne kurseve i pristup tržištu rada.³⁰⁰

• **PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU**

Državni mehanizmi pružanja pomoći i zaštite žrtava trgovine ljudima postoje, na primer, u Belgiji, Nemačkoj, Italiji, Holandiji i SAD. O tim primerima blo je reči u poglavlju 5.2.1 u vezi sa dozvolom za boravak u okviru zakonskog sistema.

Na Kosovu, licima za koja se veruje da su žrtve trgovine ljudima, mora se obezbediti "besplatno prevođenje na jezik koji pomenute osobe izaberu, besplatno pravno savetovanje u vezi sa pitanjem trgovine ljudima (građanska i krivična procedura), bezbedan smeštaj na određeno vreme, psiholološka, medicinska i socijalna pomoć koja može biti neophodna za njihove potrebe..., bez obzira na to da li su protiv njih podignute optužnice zbog prostitucije, ilegalnog ulaska ili boravka i rada na Kosovu". Odredba o pružanju takvih usluga jeste "predmet postojanja dostupnih mogućnosti države". Pravosudne vlasti dužne su da posavetuju osobe za koje se sumnja da su žrtve trgovine ljudima o najbržoj i najdostupnijoj mogućnosti prava da zahtevaju ovakve usluge i da "kontaktiraju odgovarajuća lica radi organizovanja pružanja tražene pomoći".

Zakon određuje postavljanje koordinatora za pomoć žrtvama kojem žrtve trgovine ljudima moraju da upute zahtev da bi dobile pomenute usluge.³⁰¹ Kiparski zakon protiv trgovine ljudima predviđa pravo žrtvama trgovine ljudima, za vreme dok borave na teritoriji Kipra, da dobiju "odgovarajuću zaštitu i pomoć" od države. Država ima "obavezu da im obezvedu odgovarajuću zaštitu i pomoć, uključujući tu i izdržavanje,

²⁹⁸ Preporuka Ministarskog komiteta (član 26).

²⁹⁹ Elementi regionalnog plana za akciju (član 26)

³⁰⁰ OSCE 2000 HDIM, finalni izveštaj, str. 8.

³⁰¹ UNMIK/REG/2001/4 (član 9f).

privremeno sklonište, medicinsku negu i psihijatrijsku pomoć, sve dok se za žrtve ne ustanovi da su se oporavile od traumatičnog iskustva". Sudovi mogu naložiti da osuđeni trgovci ljudima moraju da isplate u celini ili delimično troškove državi nastale za to vreme.

Zakon dalje predviđa imenovanje "pravobranioca žrtava" čiji se zadaci sastoje od : savetovanja žrtava, predstavljanja prvih žalbi žrtava, obezbeđivanja kompetentnih organa koji će vršiti istragu u određenom slučaju, preduzimanja mera za "rehabilitaciju, ponovno zapošljavanje ili repatrijaciju" žrtava, identifikovanja nedostataka zakona protiv trgovine ljudima i predlaganje amandmana ministrima.³⁰²

• Preporuke

- Države treba da uvode i oglašavaju SOS telefone za žrtve trgovine ljudima, i to na jeziku koji one razumeju.
- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima, u saradnji sa nevladinim organizacijama, besplatne usluge: adekvatan sigurni smeštaj, medicinski pregled koji sadrži i poverljivo testiranje na AIDS, psihološku pomoć, pristup zdravstvenim i socijalnim službama, pravnu pomoć na maternjem jeziku, finansijsku podršku, mogućnost zapošljavanja, obrazovanja i treninga. Ove usluge treba da budu obezbeđene žrtvama trgovine ljudima u toku njihovog boravka u zemlji tranzita ili destinacije, a bez obzira na to da li one odluče da svedoče ili ne. Štaviše, žrtve trgovine ljudima treba da dobiju takvu pomoć bez obzira na to da li se protiv njih vodi zakonski postupak zbog ilegalnog ulaska, boravka ili rada u dotičnoj državi.
- Da bi žrtve trgovine ljudima zaista mogle da koriste postojeće mehanizme za dobijanje pomoći, države treba da osiguraju da državni organi, tj. pravosudni organi i ostali koji se bave žrtvama trgovine ljudima obavezno informišu žrtve o postojanju pomenutih mogućnosti.

5.3.3 ULOGA NEVLADINIH ORGANIZACIJA

Nevladine organizacije specijalizovane za pružanje podrške i pomoći žrtvama trgovine ljudima, igraju ključnu ulogu u obezbeđivanju odgovarajućih usluga i zaštite žrtava trgovine ljudima. One su važni izvori informacija o trgovini ljudima i čine ogromne napore da bi izašli u susret osnovnim potrebama žrtava trgovine ljudima sa kojima se sreću. Ovaj aspekt do sada nije bio tema obavezujućih dokumenata vezano za ljudska prava, već je bio sadržan u većem broju regionalnih političkih dokumenata nekolicine regionalnih organizacija. Efikasno i trajno pružanje pomoći i zaštite žrtvama zahteva od

---

³⁰² Zakon 3 iz 2000. obezbeđuje specijalnu zaštitu osobama koje su žrtve seksualne eksploatacije i ostalog u vezi sa tim (član 7, paragraf 1, član 10 i 11). Zakon ograničava definiciju trgovina ljudima na "seksualnu eksploataciju" bez da definiše ovaj termin (član 2). Njime se žrtvama garantuje pravo i obavezuje država na "odgovarajuću zaštitu i pomoć". Ovaj oštri tekst je, međutim, oslabljen izrazom "u onoj meri koja je primenljiva i odgovarajuća". Zakon se bavi velikim brojem relevantnih aspekata akcije protiv trgovine ljudima, uključujući tu i uvođenje krivičnog dela i pravobranioca žrtava, ali ne reguliše boravišni status žrtava trgovine ljudima na Kipru. Tokom ovog istraživanja nije ispitano da li postoji neki drugi zakon Kipra koji se bavi ovim pitanjem.

država da obezbede relevantnim nevladinim organizacijama dovoljno podrške i mogućnosti za obučavanje.³⁰³ Efikasna pomoć i zaštita žrtava takođe zahteva efikasnu saradnju između nevladinih organizacija i državnih vlasti. Pre svega, nevladine organizacije koje pružaju pomoć žrtvama trgovine ljudima, moraju imati informacije o mogućim slučajevima trgovine ljudima, a te informacije treba da prosleđuje policija da bi nevladine organizacije mogle spremno da dočekaju žrtve takve trgovine. Kao drugo, adekvatna pomoć i savetovalište prilikom smeštanja žrtava doprinosi njihovom oporavku i stabilizaciji i može povećati verovatnoću da žrtve trgovine ljudima prihvate da svedoče na sudu.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

U skladu sa Protokolom protiv trgovine ljudima, države strane treba da asarađuju sa nevladinim organizacijama kada se obezbeđuje pomoć žrtvama trgovine ljudima.³⁰⁴

Evropska unija

Okvir odluke Saveta o položaju žrtava u krivičnom procesu, 2001., obavezuje države članice da žrtvama obezbede pomoćne usluge, bilo tako što će obezbediti specijalno obučeno osoblje zaposleno u državnim institucijama, ili zvaničnim finansiranjem i priznavanjem i uključivanjem organizacija koje se bave pružanjem podrške žrtvama. Ovaj dokument definiše "organizacije za pružanje podrške žrtvama" kao nevladine organizacije, "koje su legalno osnovane u državi članici čija pomoć žrtvama zločina jeste besplatna i sprovodi se u odgovarajućim uslovima, a sve to doprinosi samim naporima države na ovom polju."³⁰⁵

Haškom ministraskom deklaracijom države članice su se obavezale da će ohrabrivati i podržavati razvoj saradnje između žrtava trgovine ljudima, pravosudnih organa i nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvama.³⁰⁶

Savet Evrope

Da bi ove organizacije mogle da deluju efikasno i neprekidno, neophodno je obezbediti im adekvatne izvore finansiranja i ostalih mogućnosti. Kao odgovor na ovu neophodnost, SE u svojim elementima regionalnog plana za akciju, preporučuje državama članicama da izgrađuju i podržavaju kapacitete nevladinih organizacija radi izlaženja u susret potrebama žrtava, pružaju podršku stvaranju mreža nevladinih organizacija koje se bore protiv trgovine ljudima, na državnom, podregionalnom i regionalnom nivou, kao i da

³⁰³ Za više informacija o obučavanju, vidi poglavlje 6.2

³⁰⁴ Trafficking Protocol, član 6. paragraf 3. O sadržaju obaveza pod ovom odredbom vidi poglavlje 5.5.1.

³⁰⁵ Okvir odluke Saveta, 15. 3. 2001., 2001/220/JHA (član 13., paragraf 1.b).

³⁰⁶ Haška ministarska deklaracija (poglavlje III 2.1.).

obezbede dugoročne, konstantne izvore finansiranja koji su neophodni za preduzimanje mera pružanja pomoći i podrške žrtvama trgovine ljudima.³⁰⁷

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

OEBS u svom dokumentu sa Sastanka o dodatnim ljudskim dimenzijama 2000. preporučuje državama učesnicama da obezbede finansiranje programa za zaštitu žrtava, uključujući tu njihov smeštaj, kao i da koriste konfiskovana sredstva i imovinu radi finansiranja programa vlade koji se odnose na potrebe žrtava trgovine ljudima.³⁰⁸

• PRIMERI INICIJATIVA NA DRŽAVNOM NIVOU

Američki zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima omogućava vladi da garantuje državnim organima, lokalnim vlastima, i nevladinim organizacijama koje pružaju pomoć žrtvama, mogućnost razvoja proširenja i ojačanja programa za žrtve trgovine ljudima.³⁰⁹

Nekoliko država, kao što su Austrija, Belgija, Nemačka, Italija i Holandija, obezbeđuju finansiranje nevladinih organizacija koje vode Centre za prihvatanje i ostalu pomoć i zaštitu žrtvama trgovine ljudima.

• Preporuke

- Države treba da obezbede adekvatno i trajno finansiranje specijalizovanih nevladinih organizacija radi obezbeđivanja službi pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima. Radi postizanja tog cilja države treba da koriste konfiskovana sredstva i imovinu iz slučajeva trgovine ljudima.
- Države treba da ohrabruju i promovišu saradnju između državnih i pravosudnih organa i relevantnih nevladinih organizacija.
- Države treba da pomognu i podrže stvaranje državnih, podregionalnih i regionalnih mreža nevladinih organizacija radi poboljšanja i osnaženja mehanizama za zaštitu žrtava trgovine ljudima.

5.4 DEKRIMINALIZACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Žrtve trgovine ljudima su vrlo često u položaju u kojem se prema njima odnosi kao prema kriminalcima, pre nego kao prema žrtvama u zemljama destinacije i u matičnim zemljama. U zemljama destinacije žrtve trgovine ljudima se krivično gone i pritvaraju zbog ilegalnog imigracionog i/ili radnog statusa. Žrtve trgovine ljudima, pri povratku u matične zemlje, mogu takođe biti podvrgnute krivičnom gonjenju zbog upotrebe falsifikovanih dokumenata, ilegalnog odlaska iz zemlje,³¹⁰ ili rada u seks industriji.

³⁰⁷ Elementi Regionalnog plana za akciju (poglavljje 28-31).

³⁰⁸ OSCE 2000, Sastanak o dodatnim ljudskim dimenzijama, finalni izveštaj, str .6,8

³⁰⁹ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 107., b, 2).

³¹⁰ OSCE/ODIHR, osnovni dokument, str. 50.

U zakonskim sistemima koji zabranjuju prostituciju, (Albanija, BiH, Rumunija) žene koje su žrtve trgovine ljudima radi rada u seks industriji mogu biti krivično gonjene u okviru zakona protiv prostitucije. Takva vrsta prohibicione politike u odnosu na seks industriju, koja kriminalizuje prostituciju, sprečava žrtve trgovine ljudima da slučajeve trgovine ljudima prijavljuju policiji i pozadinu seks industrije gura u ruke organizovanog kriminala. Štaviše, može se pretpostaviti da su klijenti jedan od mogućih izvora informacija u vezi sa slučajevima trgovine ljudima, u kojima su žrtve takve trgovine prinuđene da rade u seks industrtriji. Imajući to na umu, podvođenje pod krivičnu odgovornost klijenata (što je praksa u Švedskoj), virtuelno eliminiše mogućnost da klijenti prijave slučajeve prinudne prostitucije, ili maloletničke prostitucije policiji, zbog toga što bi u tom slučaju rizikovali da i sami budu krivično gonjeni.

Podvođenje pod krivičnu odgovornost ne samo da sprečava žrtve trgovine ljudima da posegnu za zakonskom pravdom i da ostvare svoja osnovna ljudska prava, već sprečava i krivično gonjenje počinitelaca trgovine ljudima zbog toga što se žrtve plaše da prijave slučajeve takve trgovine policiji.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Ni Protokol UN protiv trgovine ljudima, niti Krivična konvencija ne sadrže eksplicitnu obavezu države da ne kriminalizuju žrtve trgovine ljudima.

Rezolucija Generalne skupštine iz Pekinga+5 preporučuje državama da razmotre mogućnost zabrane krivičnog gonjenja žrtava trgovine ljudima zbog ilegalnog ulaska ili boravka u državi.³¹¹

Evropska unija

Ovo pitanje postavljeno je u velikom broju regionalnih, neobavezujućih dokumenata. Haška ministarska deklaracija poziva države članice da ne preduzimaju akcije, niti zatvorske mere, zbog razloga imigracije koje bi mogle umanjiti značaj prisustva žrtava trgovine ljudima u krivičnim procesima.³¹² Suprotno od Haške deklaracije koja predviđa ne preduzimanje krivičnog gonjenja žrtava trgovine ljudima isključivo zbog njihovog mogućeg doprinosa u krivičnom gonjenju trgovaca ljudima, Rezolucija EP 2000 prema ovom pitanju ima pristup sa osnova ljudskih prava. Bez obzira na mogućnost svedočenja žrtava, rezolucija poziva Evropsku komisiju da obezbedi okvir za usklađivanje državnih zakona, uključujući tu princip dekriminalizacije žrtava trgovine ljudima, "uključujući nepreduzimanje krivičnog gonjenja lica zbog upotrebe falsifikovanih viza ili dokumenata nastale iz očajanja, uz zabranu zadržavanja žrtava u zatvorskim centrima."³¹³

---

³¹¹ Rezolucija Genrealne skupštine A/RES/S- 23/3 (paragraf 70)

³¹² Haška ministarska deklaracija.

³¹³ Rezolucija Evropskog parlamenta 2000 (član 9).

• PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU

Kosovski zakon omogućava žrtvama trgovine ljudima da slučaj trgovine ljudima upotrebe u vidu odbrane : "lice nije krivično odgovorno za prostituciju ili ilegalan ulazak, boravak i rad na Kosovu, ukoliko obezbedi dokaz za opravdano verovanje da je pomenuto lice žrtva trgovine ljudima."³¹⁴

Iako je postojeći zakon bez odredbi o ovoj temi, preambula zakona SAD protiv trgovine ljudima sadrži element o tome da lica koja su žrtve trgovine ljudima mogu biti zadržana u zatvoru na neodgovarajući način. Ovaj kriterijum primenjen je u evaluaciji vlade SAD o napretku koji je postignut u drugim državama na ovu temu.³¹⁵ U praksi, SAD ne podižu optužbe za delo falsifikovanja dokumenata, prostitucije, ili ilegalnog rada protiv onih lica koja su identifikovana kao žrtve trgovine ljudima.³¹⁶

• Preporuke

- Države ne treba krivično da gone žrtve trgovine ljudima za prekršaje i dela u vezi sa trgovinom ljudima, kao što je posedovanje lažnih dokumenata ili rad bez dozvole, čak iako su se te osobe svesno upustile u takve prekršaje i dela. Bilo da je prostitucija legalizovana, ili ne, države ne treba krivično da gone lica koja su žrtve trgovine ljudima radi rada u seks industriji, čak i u slučaju kada su ta lica ispočetka svesno prihvatila da rade u seks industriji.
- Ukoliko su žrtve trgovine ljudima krivično gonjene zbog dela počinjenih tokom perioda kada su bile žrtve trgovine ljudima, one moraju imati mogućnost odbrane s polazištem da su bile podvrgnute psihičkoj prinudi, fizičkoj sili ili pretnji silom u vreme kada je krivično delo počinjeno.

5.5 STANDARDI ZA TRETMAN ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA KOJE SU U PRITVORU I/ILI KOJE SU KRIVIČNO GONJENE

Žrtve trgovine ljudima ne treba da budu krivično gonjene za bilo koji prekršaj u vezi sa trgovinom ljudima. Mnoge države, međutim, ipak krivično gone žrtve trgovine ljudima zbog ilegalnog boravka i/ili rada, uključujući tu i ilegalni rad u seks industriji. Stoga je naročito važno da države poštuju sledeći minimum garancija koji se odnosi na pritvaranje i krivično gonjenje žrtava trgovine ljudima. Mogućnost da žrtve trgovine ljudima odbranu zasnuju na činjenici da su bile podvrgnute prinudi pomenuta je u poglavlju 5.4.

---

³¹⁴ UNMIK/REG/2001/4 (član 8)

³¹⁵ Zakon o zaštiti žrtava nasilja i trgovine ljudima (poglavlje 19. preambule), poglavlje 108, predviđa minimum standarda za eliminaciju trgovine ljudima. Ukoliko druge države ne usvoje ove standarde i ne učine značajne napore pomeranja sa status quo, SAD mogu da zadrže stranu pomoć obećanu ovim zemljama (poglavlje 110).

³¹⁶ Informacija Međunarodne pravne grupe za ljudska prava : "Inicijativa protiv trgovine ljudima"

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

U skladu sa članom 10. Sporazuma o građanskim i političkim pravima, prema svim licima lišenim slobode mora se postupati humano i s poštovanjem dostojanstva ljudskog bića.

Član 17. Konvencije o radnicima migrantima takođe specifično nalaže da radnici migranti koji su lišeni slobode moraju biti tretirani sa poštovanjem njihovog kulturnog identiteta.

Pravila minimuma standarda tretmana zatvorenika sadrži spisak standarda koji se odnose na žrtve trgovine ljudima koje su u pritvoru zbog ilegalnog statusa boravka ili zaposlenja.³¹⁷ Spisak sadrži, između ostalog:

- postojanje adekvatnih sanitarnih instalacija, vode, i toaleta, što je neophodno iz razloga zdravlja i higijene,
- adekvatnu ishranu i pijaću vodu,
- adekvatnu medicinsku uslugu,
- mogućnost komunikacije sa diplomatskim i konzularnim predstavništvima države čiji su državljani za zatvorenike koji su strani državljani,
- obuka zatvorskog osoblja kako bi adekvatno ispunjavali dužnosti,
- dovoljan broj psihologa i socijalnih radnika kao deo zatvorskog osoblja,
- žene zatvorenici treba da budu u odeljenju u kome rade i koje je nadgledano od strane isključivo žena službenika.

U skladu sa Osnovnim principima ponašanja prema zatvorenicima, zatvorenici moraju imati mogućnost dobijanja zdravstvene nege bez diskriminacije u skladu sa njihovim zakonskim pravom.³¹⁸

Član 14. CCPR garantuje pravo na jednakost pred sudom i pretpostavku da niko nije kriv dok se krivica ne utvrdi u skladu sa zakonom.³¹⁹ Odredba sadrži, između ostalog sledeći minimum garancija da je svako lice jednako u odnosu na određivanje krivične optužbe i da ima:

- pravo da bude detaljno i ažurno informisano na jeziku koji razume, o prirodi i razlozima zbog podizanja optužbe,³²⁰
- pravo na dobijanje odgovarajućeg vremena i mogućnosti za pripremu odbrane kao i pravo komunikacije sa savetnikom kojeg lice samo odabere,

---

³¹⁷ ECOSOC Rezolucija 663 C(XXIV) 13.7.1957. i 2076 (LXII) 13. 5. 1977. (član 12, 15, 20, 38, 47, 49, 53).

³¹⁸ Osnovni principi postupanja sa zatvorenicima, Genrelan skupština UN, REZ. 45/111, 14. 12. 1990. (Član 9.)

³¹⁹ Vidi Konvenciju o radnicima-migrantima (član 18) paragraf 1, 2

³²⁰ Ibid. Član16.

- pravo na suđenje bez nepotrebnog odlaganja,
- pravo da se brani lično, ili putem zakonskog posrednika kojeg lice samo izabere; pravo na informisanje, ukoliko lice nema pravnu pomoć ; pravo na pravnu pomoć koja se licu dodeljuje, u svim slučajevima u kojima interesi pravičnosti to zahtevaju, i ta pomoć treba da bude besplatna u svim slučajevima u kojima lice nema dovoljno sredstava da je plati,
- pravo na besplatnu pomoć pevodioaca ukoliko lice ne razume ili ne govori zvanična jezik kojise koristi na sudu.

Savet Evrope

Član 5. i 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama predviđa iste standarde koji su navedeni u odredbama Sporazuma o građanskim i političkim pravima.

• Preporuke

Ukoliko države krivično gone žrtve trgovine ljudima zbog bilo kog prekršaja ili dela vezanog za trgovinu ljudima, uključujući tu ilegalan boravak ili ilegalno zaposlenje, dužne su da poštuju sledeći minimum garantovanih prava:

- Države treba da žrtvama trgovine ljudima koje su u pritvoru obezbede pristup adekvatnim sanitarnim prostorijama, pravilnu ishranu, pijaću vodu, zdravstvene i medicinske usluge. Žrtvama trgovine ljudima mora se omogućiti komunikacija sa diplomatskim i konzularnim predstavništvima matičnih zemalja. Države se moraju postarati da zatvorsko osoblje prođe regularnu obuku da bi se prema žrtvama trgovine ljudima ponašalo s poštovanjem za njihov kulturni identitet i dostojanstvo.
- Države žrtvama trgovine ljudima u slučaju podizanja krivične optužbe moraju obezbediti informacije u vezi sa pravima ovih lica i savetovalištima na jeziku koji lica razumeju, vremenski rok i mogućnosti da žrtve trgovine ljudima pripreme svoju odbranu, besplatnu pravnu pomoć ukoliko je to neophodno, kao i besplatnu pomoć prevođenja.

5.6 POLOŽAJ ŽRTAVA I SVEDOKA U ZAKONSKOJ PROCEDURI

Adekvatna pomoć i zaštita žrtve takođe je u vezi sa položajem žrtve trgovine ljudima u zakonskoj proceduri, kako u krivičnom procesu protiv optuženog, tako i u građanskoj parnici za obeštećenje. Neophodna sredstva za podršku žrtvama trgovine ljudima u zakonskoj proceduri sadrže sledeće mehanizme: pružanje informacija, saveta, prevođenja, i besplatnog pravnog zastupanja; metode pažljivog ispitivanja i saslušanja žrtve; mere za zaštitu privatnosti i psihičke sigurnosti; ³²¹ mogućnost građanske

³²¹ Potreba žrtava i svedoka za fizičkom zaštitom nije neophodno vezana za postojanje ili dužinu zakonske procedure. Trgovci ljudima često upućuju pretnje svojim žrtvama čak i u slučajevima kada one nisu svedoci, da bi ih sprečili da to postanu. Zbog toga, zaštita fizičke sigurnosti žrtava i svedoka neće dalje biti tema u vezi sa zakonskom procedurom, već u posebnom poglavlju (5.7.)

kompenzacije, osnivanje specijalizovanih službi. Ovom aspektu biće više reči u poglavljima 5.6.1.-5.6.6.

5.6.1. PRISTUP INFORMACIJAMA I PRAVNIM SAVETIMA

• MEĐUNARODNI I REGIONALNI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Protokol UN protiv trgovine ljudima zahteva od državnih strana da žrtvama trgovine ljudima obezbede informacije o relevantnim sudskim i administrativnim procedurama, kao i pomoć da svoje stavove i zabrinutosti predstave tako da budu uzeti u obzir tokom krivičnog procesa. Ova odredba odnosi se na "žrtve" i zbog toga lica koja su u pitanju nisu obavezna da svedoče.³²²

Evropska unija

Okvir odluke Saveta o položaju žrtava u krivičnom procesu obavezuje države članice EU da žrtvama omoguće prvi kontakt sa predstavnicima pravosuđa i da imaju pristup informacijama koje su značajne radi zaštite njihovih interesa. Ova obaveza, iako zakonski obavezujuća, ograničena je izrazima "ukoliko postoje načini", "ukoliko država smatra odgovarajućim" i "ukoliko je moguće na jezicima koje svi razumeju". Minimalno, takve informacije treba da sadrže podatke: o tipu organizacija, kojima se žrtve mogu obratiti za pomoć, kakvu vrstu pomoći mogu dobiti, gde i kako mogu prijaviti krivično delo, kakve su procedure u pitanju, njihovu ulogu u vezi sa procedurama, kako da dobiju zaštitu, pristup pravnoj pomoći i pravnim savetima, kao i kakve zahteve za obeštećenje mogu podneti.³²³ Žrtve treba konstanto da budu informisane o toku postupka u vezi sa njihovim žalbama, faktorima koji im mogu pomoći da saznaju kako se vodi krivični postupak i kako se donosi sudska presuda. Obaveza da se žrtva obavesti o oslobađanju ili puštanju optuženog lica, ili o izricanju kazne okrivljenom licu, formulisana je relativno slabo u ovom dokumentu. U njoj se kaže da države članice treba da preduzmu neophodne mere, barem u slučajevima kada žrtve mogu biti izložene opasnosti, radi donošenja odluke da se žrtve o tome obaveste "ukoliko je to neophodno".³²⁴

Ova okvirna odluka zatim obavezuje države da se žrtvama obezbede pravni saveti u vezi sa njihovom ulogom u krivičnom procesu, i to besplatno, kao i pravna pomoć kada su uključene u krivični proces. Troškovi "legitimnog učešća u krivičnom procesu" treba da budu isplaćeni žrtvama koje učestvuju u procesu ili svedoče u njemu.³²⁵

---

³²² Trafficking Protocol, Član 6, Paragraf 2, Deklaracija UN o osnovnim principima, Članovi 4 i 6.

³²³ Preporuka Saveta ministara državama članicama o položaju žrtava u okviru krivičnog zakona i procedure, 28. 6. 1985.

³²⁴ Odluka Saveta 2001/220/JHA (član 4)

³²⁵ Ibid. Član 6.

Savet Evrope

Preporuka Ministarskog komiteta o položaju žrtve u okviru krivičnog zakona i procedure (R 85 11) preporučuje da žrtvama zločina treba omogućiti pristup informacijama o toku policijske istrage.³²⁶ U toku krivičnog procesa, žrtve treba da budu informisane o datumu i mestu saslušanja protiv i u vezi sa optuženim, mogućnostima dobijanja odštete ili obeštećenja u okviru zakonskih mogućnosti, pravne pomoći i pravnih saveta, kao i o tome kako da saznaju ishod procesa.³²⁷

• **PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU**

Po zakonu SAD-a protiv trgovine ljudima, žrtve trgovine ljudima moraju imati pristup informacijama o svojim pravima, kao i usluga prevođenja.³²⁸

• **Preporuke**

- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima pristup informacijama i pomoć da svoje stavove i zabrinutosti iznesu tako da to bude uzeto u obzir od strane suda tokom krivičnog procesa. Žrtve trgovine ljudima treba da dobiju sledeće informacije: informacije o mogućnosti kontakta sa organizacijama za podršku žrtvama, kao i informacije o vidovima pomoći koju mogu dobiti; informaciju o tome kakva je njihova uloga u vezi sa krivičnim procesom, a naročito o pravima i obavezama; informacije o datumu i mestu saslušanja; informacije o zahtevima za dobijanje zaštite, pravne pomoći i mogućnosti obeštećenja; informacije o rezultatima istrage i eventualnom oslobađanju trgovca ljudima.
- Države treba da obeštete, tj. da isplate troškove žrtvama trgovine ljudima koje su svedoci ili učesnici u sudskom procesu protiv trgovaca ljudima.

5.6.1 OBEZBEDIVANJE BESPLATNOG PREVOĐENJA I PRAVNE POMOĆI

• **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Savet Evrope

Član 6 Evropske Konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama garantuje pravo na besplatno prevođenje i pravnu pomoć osobama optuženim za krivično delo, ali ne i žrtvama tog krivičnog dela. Pod ovakvim okolnostima, strane u građanskom postupku imaju pravo na pravnu pomoć.

Evropski sud za ljudska prava u slučaju presude "AIREY", u odnosu na "građanska prava" po članu 6, paragraf 1, odlučio je da ova odredba može ponekad prisiliti državu da

³²⁶ Ova odredba je slaba zbog toga što nije jasno ko to treba da učini, već se koristi preširoka fraza da bi "žrtva trebalo da može da dobije informaciju".

³²⁷ Preporuka ministraskog Komiteta r (85 11), 28. 6. 1985. Član 9

³²⁸ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 107)

obezbedi besplatnu pomoć advokata onda kada takva pomoć predstavlja neophodnost za efikasni sudski rad, bilo zbog toga što je njegovo prisustvo obavezno, kao što je to slučaj domaćih zakona određenih država potpisnica u parnicama, bilo iz razloga složenosti procedure ili samog slučaja".³²⁹ Ova argumentacija je relevantna za slučajeve u kojima žrtve trgovine ljudima jesu strane u postupcima koji se odnose na građanska prava, npr. u postupcima za nadoknadu za pretrpljenu štetu nastalu trgovinom ljudima.

Ujedinjene nacije

Krivična Konvencija, kao ni Protokol protiv trgovine ljudima, ne obavezuju države da žrtvama trgovine ljudima obezbede besplatno prevođenje i pravno zastupanje tokom krivičnog postupka protiv trgovca ljudima. Međutim, član 6, paragraf 2 Protokola, koji obavezuje državne strane da žrtvama trgovine ljudima pruže "pomoć u predstavljanju stavova i zabrinutosti koje će biti uzete u obzir tokom krivičnog postupka", može se protumačiti kao način kojim će se uključiti odredba o besplatnom prevođenju i pravnom zastupanju ukoliko bez takve pomoći žrtva nije u mogućnosti da iznese svoje stavove i zabrinutosti.

Evropska unija

Okvir odluke Saveta o položaju žrtava u krivičnom procesu obavezuje države da žrtvama obezbede pravnu pomoć onda kada one predstavljaju strane u krivičnom postupku.³³⁰

• **PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU**

Kosovska zakonska regulativa vezano za trgovinu ljudima garantuje "osobi za koju se opravdano smatra da je žrtva trgovine ljudima, besplatno prevođenje na jezik koji ovo lice izabere i besplatnu pravnu pomoć po pitanju trgovine ljudima (bilo u krivičnoj ili građanskoj parnici)".³³¹

U Nemačkoj se može dodeliti advokat svedocima koji se ispituju u vezi sa optužbom za trgovinu ljudima, ukoliko je očigledno da lica koja svedoče mogu iskoristiti svoja prava za vreme ispitivanja i čiji interesi garantovane zaštite inače neće biti uzeti u obzir. Ovo je pretpostavke za slučajeve kada svedoče lica koja su krivično gonjena zbog kršenja Zakona o strancima.³³²

Po zakonu Albanije, žrtve trgovine ljudima koje ne znaju albanski jezik moraju dobiti prevodioca za vreme krivičnog postupka, a troškove snosi država.³³³

---

³²⁹ Airey versus Ireland (paragraf 26)

³³⁰ Okvir Odluke Saveta (član 6).

³³¹ UNMIK/REG/2001/4, član 10.1

³³² Izvor: Claudia Burgsmuller, Evropske strategije, str.183.

³³³ Zakon o krivičnom postupku (član 8).

- **Preporuke**

- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima besplatno pravno zastupanje i usluge prevođenja tokom krivičnog postupka protiv trgovaca ljudima, kao i tokom građanske parnice.

5.6.2 ISTRAGA I ISPITIVANJE

- **MEĐUNARODNI I REGIONALNI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

Krivična konvencija obavezuje države da se žrtvama omogući iznošenje stavova i zabrinutosti i da to bude uzeto u obzir na odgovarajućem stupnju krivičnog postupka.³³⁴ Ona, takođe, sadrži odredbu da svedočenje treba da bude putem video snimka da bi svedoci bili zaštićeni od zastrašivanja ili odmazde od strane optuženih.³³⁵

Evropska unija

Okvir odluke Saveta o položaju žrtava u krivičnom postupku zahteva od država članica da žrtvama obezbede mogućnost saslušanja tokom postupka i prednošenja dokaza.³³⁶ Države se moraju postarati da se prema žrtvama ophodi s dužnim poštovanjem dostojanstva ličnosti u toku postupka i da se prema posebno ranjivim žrtvama ophodi na najprikladniji način za njihov položaj.³³⁷ Države treba da preduzmu odgovarajuće mere da zvanični organi ispituju žrtve ukoliko je to neophodno zbog krivičnog postupka.³³⁸ Države su takođe obavezne da, ukoliko postoji potreba zaštite žrtve zbog iznošenja dokaza na sudu, žrtvama omoguće, u okviru diskrecije suda, svedočenje koje će biti u skladu sa interesima žrtve i ciljem koji treba postići na odgovarajući način, a koji je u skladu sa zakonskim principima.³³⁹ Odluka ne navodi koje mere treba uzeti u obzir. Od države se zahteva da kontakt između žrtve i počinioca krivičnog dela na sudu bude izbegnut, izuzev ukoliko to krivični postupak zahteva, i tamo gde je to moguće, treba obezbediti odvojenu čekaonicu za žrtve.³⁴⁰

Članice države EU takođe su obavezne da preduzmu odgovarajuće mere radi otklanjanja teškoća prilikom svedočenja žrtava koje borave u inostranstvu, naročito u pogledu organizacije sudskog postupka. Države su dužne da u što većoj meri sprovedu odredbe o svedočenju preko video snimaka i telefonskih linija u skladu sa Konvencijom o

---

³³⁴ Krivična konvencija UN (član 25).

³³⁵ Ibid

³³⁶ Okvirna odluka Saveta (član 2), Krivična konvencija UN (član 25), Deklaracija o osnovnim principima (član 6), ICC Statut (član 68)

³³⁷ Ibid

³³⁸ Ibid

³³⁹ Ibid (član 8). Ova odredba ne navodi konkretne mere koje treba preduzeti. Rezolucija Saveta Evrope 2000., 11, nabraja neke od tih mera u članu 28.

³⁴⁰ Ibid

obostranoj pomoći vezano za krivična pitanja između zemalja članica Evropske unije. Žrtve koje žive u inostranstvu treba da imaju mogućnost da podnose tužbe i žalbe kompetentnim institucijama svojih matičnih država u onim okolnostima kada pomenuta lica nisu u mogućnosti da to učine u državi u kojoj je krivično delo počinjeno, ili u slučajevima teških krivičnih dela, kada žrtve nisu želele da podnesu tužbu ili žalbu u stranoj zemlji. Takve tužbe i žalbe biće prenesene bez odlaganja kompetentnim institucijama na teritoriji države u kojoj je krivično delo počinjeno.³⁴¹

Haška ministarska deklaracija preporučila je državama članicama da razvijaju one metode istrage, otkrivanja i sakupljanja dokaza koje nisu zasnovane na pristupu razlike u polovima i koje ne opterećuju žrtve. Štaviše, životna priča žrtve, njen karakter, prethodni ili tekući način života, ne smeju biti korišćeni protiv nje/njega, niti služiti kao razlog odbijanja njene/njegove žalbe ili tužbe.³⁴²

Savet Evrope

Ministarski savet u svojoj Preporuci R(2000)11 ohrabruje države članice da žrtvama trgovine ljudima, naročito deci i svedocima, obezbedi mogućnost "podnošenja prijave, žalbi i tužbi putem audio ili video snimaka, a što bi značilo zaštitu njihovih života i dostojanstva, a smanjilo broj zvaničnih postupaka i njihove traumatične posledice".³⁴³

Statut Međunarodnog krivičnog suda

ICC Statut predviđa formiranje Odeljenja za žrtve i svedoke u okviru ICC, koje treba da ima osoblje sa iskustvom u radu sa slučajevima traumatizovanih osoba, uključujući traume nastale kao posledice seksualnog nasilja.³⁴⁴

• PRIMERI INICIJATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU

Neke države kao što su Austrija i Nemačka, dozvoljavaju ispitivanje svedoka video vezom, ukoliko je svedok preživeo seksualno nasilje koje je počinio optuženi, ili ukoliko bi opšte stanje svedoka bilo ozbiljno ugroženo suočavanjem sa optuženim. Kada se svedok nalazi u odvojenoj prostoriji, proces ispitivanja se simultano prenosi slikom i tonom u sudnici. Optuženo lice ima mogućnost da prekida ispitivanje i postavlja pitanja svedoku.³⁴⁵ Slična odredba postoji u zakonu protiv trgovine ljudima na Kosovu.³⁴⁶

---

³⁴¹ Ibid (član 11)

³⁴² Haška ministarska deklaracija. Deklaracija se odnosi samo na trgovinu ženama.

³⁴³ Preporuka Saveta ministara. Ovakve mogućnosti uvode se u sistem krivičnog postupka u mnogim državama poslednjih godina, a naročito za žrtve seksualnog nasilja. Međutim, to ne važi za sve države Saveta Evrope, a čak i onim zemljama u kojima su ovakve metode prihvaćene u pravosudnom sistemu, daleko od toga da žrtve trgovina ljudima koriste takve zaštitne mere.

³⁴⁴ ICC Statut (član 75)

³⁴⁵ Austrijski zakon o krivičnom postupku; Nemački zakon o krivičnom postupku. Izvor: Claudia Burgsmuller, Evropske strategije, str. 195. Ovaj metod ispitivanja omogućava žrtvama da izbegnu prisustvo trgovaca ljudima, ali u isto vreme vrši pritisak na njih zbog toga što ne mogu videti optuženog dok su posmatrane sa ekrana u sudnici.

³⁴⁶ UNMIK/REG/2001/4 (član 7.4).

- **Preporuke**

- Države treba da garantuju da će se sudsko osoblje ponašati prema žrtvama trgovine ljudima sa poštovanjem i sa posebnim osećajem za njihov ranjivi položaj. Države zbog toga treba da uvedu obavezni program obuke sudija čime bi oni na odgovarajući način postupali u slučajevima trgovine ljudima ili drugog nasilja.
- Države treba da garantuju da će sudije ispitivati žrtve trgovine ljudima samo u onoj meri koliko je to neophodno za krivični postupak i da će uzimati u obzir ostale oblike dokazivanja, npr. identifikaciju i ispitivanje ostalih svedoka, uključujući klijente ili očevice.
- Države treba da omoguće žrtvama trgovine ljudima da svedoče putem audio i video snimaka bez ličnog prisustva i suočavanja sa optuženim licima.

5.7 ZAŠTITA PRIVATNOSTI I FIZIČKE BEZBEDNOSTI ŽRTAVA I SVEDOKA

Mere za zaštitu privatnosti i fizičke bezbednosti žrtava trgovine ljudima pre, za vreme i posle krivičnog postupka imaju suštinski značaj. Žrtve i svedoci mogu biti izloženi riziku zastrašivanja i pretnji odmazdom od strane trgovaca ljudima. Zbog toga mere, kojima se garantuje njihova fizička bezbednost, bezbednost osoblja nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvama, kao i mere za zaštitu njihovih članova porodice u matičnim zemljama, predstavljaju glavni prioritet.³⁴⁷

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

Protokol protiv trgovine ljudima obavezuje državne strane da štite privatnost i identitet žrtava trgovine ljudima, između ostalog čineći poverljivim postupke vezane za trgovinu ljudima.³⁴⁸ Odredba ograničava obaveze države na "odgovarajuće slučajeve" i "stepen koji je moguć u okviru domaćih zakona". Nije objašnjeno šta znači "poverljiv" postupak. To može da se odnosi, recimo, na isključivanje javnosti sa suđenja ili na ograničenja objavljivanja informacija koje se tiču žrtava trgovine ljudima.

Države se obavezuju da "nastoje" da obezbede fizičku bezbednost žrtava trgovine ljudima dok one borave na njihovoj teritoriji.³⁴⁹ Obaveza je i matične zemlje i zemlje destinacije

---

³⁴⁷ Ove dve kategorije – žrtve i svedoci – mogu se i preklapati, ukoliko žrtva trgovine ljudima svedoči u postupku protiv trgovca ljudima. Međutim, to ne mora biti slučaj jer nekada osoba može biti svedok i ukoliko nije žrtva, ili osoba može biti žrtva a da ne svedoči na sudu. Neke odredbe odnose se na zaštitu i žrtava i svedoka, dok u drugim odredbama postoji razlika između ove dve kategorije. Ukoliko žrtva trgovine ljudima svedoči, sve odredbe koje se odnose na svedoke odnose se i na žrtvu. U Krivičnoj konvenciji UN to se naglašava u članu 24, paragraf 4.

³⁴⁸ Trafficking Protocol (član 6, paragraf 1).

³⁴⁹ Ibid

da obezbede zaštitu žrtava trgovine ljudima dok su one na njihovoj teritoriji. Protokol ne predviđa zaštitu članova porodica žrtava.

Član 24 Krivične konvencije obavezuje državne strane da zaštite svedoke i njihove rođake i bliske osobe od mogućih pretnji i zastrašivanja. Ove mere uključuju uvođenje postupaka za zaštitu fizičke bezbednosti žrtve, kao što je premeštanje žrtve ili odobravanje informacija zatvorenih za javnost ili delimično otvorenih za javnost u vezi sa identitetom žrtve, kao i dozvoljavanje svedočenja upotrebom komunikacione tehnologije kao što je video snimak ili audio snimak. Da bi se obezbedilo premeštanje svedoka, državne strane treba da "razmotre" zaključivanja međudržavnih sporazuma.³⁵⁰

Krivična Konvencija ne ograničava obavezu zaštite svedoka na vreme trajanja krivičnog postupka, pa se time može zaključiti da žrtve moraju biti zaštićene pre, za vreme i posle krivičnog postupka. Ipak, obaveze država se oslabljuju izrazima "preduzeti korake u skladu sa mogućnostima" ili "zaštititi svedoke i članove porodice na odgovarajući način". U slučajevima da osobe kojima je potrebna zaštita borave u nekoj drugoj zemlji od one gde se krivični postupak odvija, glavnu ulogu igra međunarodna saradnja.³⁵¹ Krivična konvencija odnosi se na međunarodnu saradnju u pogledu zaštite svedoka, koja se, međutim ograničava na premeštanje svedoka. Ona ne pominje saradnju radi zaštite članova porodice svedoka.

Ni Protokol UN niti Krivična konvencija ne obavezuju državne strane na zaštitu predstavnika nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvama.

Deklaracija o osnovnim principima ističe da države treba da garantuju bezbednost žrtvama i njihovim porodicama od mogućih pretnji odmazdom i zastrašivanja.³⁵²

Evropska unija

Okvir odluke Saveta o položaju žrtava u krivičnom postupku obavezuje države na "odgovarajući nivo zaštite" žrtava (a gde je to moguće i članovima porodice u sličnoj situaciji) i to u pogledu zaštite njihove bezbednosti ili privatnosti, tamo gde države razmatraju "postojanje ozbiljnog rizika ponavljanja dela ili čvrstih dokaza ozbiljne namere narušavanja njihove privatnosti". Stoga države moraju "da garantuju mogućnost usvajanja i preduzimanja, ukoliko je to potrebno, odgovarajućih mera za zaštitu privatnosti žrtava i njihovih porodica."³⁵³

Združena akcija Saveta 1997 obavezuje države članice EU da zaštite svedoke koji obezbeđuju informacije o krivičnom delu.³⁵⁴

---

³⁵⁰ Krivična konvencija (član 24, paragraf 1,2)

³⁵¹ Savet Evrope R (2000) 11.

³⁵² Deklaracija o osnovnim principima (član 6)

³⁵³ Okvir odluke Saveta 2000/220/JHA (član 8, paragraf 2)

³⁵⁴ CJA 97/154/JHA (poglavlje 2f).

U Haškoj ministarskoj deklaraciji države članice EU obevezale su se na garantovanje "odgovarajuće i efikasne zaštite" žrtvama i najbližima članovima porodice pre, za vreme i posle krivičnog postupka.³⁵⁵ Osim toga, žrtvama treba pomoći u dobijanju novih ličnih dokumenata i obavestiti ih o oslobađanju trgovaca ljudima iz pritvoru.³⁵⁶

Savet Evrope

Preporukom Ministarskog komiteta R 2000 11 pozivaju se države članice da prošire mehanizme zaštite na članove nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvama tokom krivičnih i građanskih postupaka.³⁵⁷

Savet Evrope bavi se zaštitom članova porodice žrtava u dvema neobavezujućim preporukama. Države članice treba da zaštite žrtve trgovine ljudima i njihove porodice od zastrašivanja i pretnji po fizičku bezbednost aktiviranjem sistema za zaštitu žrtava kako u matičnim zemljama tako i u zemljama destinacije.³⁵⁸

Međunarodna saradnja smatra se takođe važnim delom dokumenta "Elementi regionalnog plana za akciju " radi pružanja veće bezbednosti žrtvama koje sarađuju sa pravosudnim organima kao svedoci.³⁵⁹ U skladu sa Preporukom Komiteta ministara o položaju žrtava, pod Okvirom krivičnog zakona i postupka, države članice moraju uzeti u obzir potrebu zaštite žrtve od publiciteta koji bi mogao uticati na njen privatni život i dostojanstvo, a u vezi sa informacijama i politikom odnosa sa javnošću vezano za istragu i suđenje. U slučaju da vrsta krivičnog dela ili položaj žrtve zahtevaju specijalni vid zaštite žrtve, lični podaci žrtve mogu biti objavljeni, ili ne smeju biti objavljeni "onako kako to slučaj zahteva".³⁶⁰

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

Dokument OEBS-a sa sastanka o dodatnim ljudskim dimenzijama preporučuje državama učesnicama bilateralnu saradnju u zaštiti porodice žrtve u matičnim zemljama.³⁶¹

• PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU

Slovenački krivični zakon dozvoljava anonimno svedočenje putem elektronske opreme u određenim slučajevima (onda kada bi otkrivanje identiteta svedoka moglo ozbiljno da ugrozi njegov/njen život ili život njegovih/njenih srodnika).³⁶²

---

³⁵⁵ Haška ministarska deklaracija (poglavlje 3.3.2)

³⁵⁶ Ibid

³⁵⁷ Preporuka Ministarskog saveta (član 32)

³⁵⁸ Ibid (član 29)

³⁵⁹ Elementi regionalnog plana za akciju (poglavlje 27)

³⁶⁰ Preporuka Ministarskog komiteta R (85) 11 (poglavlje 15)

³⁶¹ OEBS 2000, Konačan izveštaj, str. 9

³⁶² Ovu informaciju obezbedila je slovenačka vlada u upitniku Saveta Evrope na Seminaru o trgovini ljudima u jugoistočnoj Evropi, juna 2000. u Atini.

Po zakonu SAD, žrtve trgovine ljudima i njihove porodice moraju biti zaštićene od zastrašivanja, upućivanja pretnji o ponavljanju nasilja, i njihova imena ne smeju biti objavljena javnosti ukoliko im je bezbednost ugrožena, ili ukoliko postoji rizik da žrtve ponovo postanu plen trgovaca ljudima.³⁶³ Zaštita svedoka u okviru programa SAD koja omogućava žrtvama dobijanja novog identiteta, premeštanje u novi grad, obuku i pomoć pri zapošljavanju, može se primeniti na neke od slučajevne trgovine ljudima.³⁶⁴

• Preporuke

- Države treba da preduzmu adekvatne mere radi zaštite privatnosti i fizičke bezbednosti žrtava trgovine ljudima dok se one nalaze na njihovoj teritoriji. Žrtve trgovine ljudima treba zaštititi od ponavljanja situacije u kojoj su se našle i od zastrašivanja, bez obzira na to da li su odlučile da svedoče. Ukoliko žrtva odluči da svedoči, zaštita se mora garantovati pre, za vreme i posle krivičnog postupka.
- Države treba da obezbede mogućnost isključivanja javnosti sa suđenja i ne objavljivanja ličnih podataka žrtve, ili da objavljivanje takvih informacija bude ograničeno samo na neophodnu meru.
- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima policijsku zaštitu. Mere zaštite mogu se proširiti i na žrtvine članove porodice i osobe koje rade u nevladinoj organizaciji koja pruža pomoć žrtvi trgovine ljudima.
- Države treba da uvedu pravila za iznošenje dokaza kojima će se obezbediti sigurnost žrtava, na primer, mogućnošću da se svedoči video signalom.
- Države treba da obezbede žrtvama nova lična dokumenta i premeštaj u druge gradove ukoliko je njihov život ili njihova bezbednost ugrožena.
- Države treba da obaveste žrtve trgovine ljudima o slučajevima oslobađanja trgovaca ljudima iz pritvora
- Države treba da sarađuju bilateralno i multilateralno radi poboljšanja mera zaštite žrtava trgovine ljudima i njihovih porodica kao i ostalih svedoka.

5.8 GRAĐANSKA PRAVA I ZAHTEVI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

Još jedan od važnih aspekata zaštite i pomoći žrtvama trgovina ljudima jeste omogućavanje licima koja su žrtve trgovine ljudima da podnose građanske zahteve za obeštećenje u vezi sa pretrpljenim fizičkim, psihičkim ili materijalnim oštećenjem (uključujući gubitak prihoda), kao posledica trgovine ljudima. U mnogim slučajevima žrtve trgovine ljudima ne dobijaju nikakva materijalna sredstva za uloženi rad ili pružanje usluga. U takvim slučajevima one moraju imati pravo da podnesu zahtev za isplatu dohotka koji im je obećao poslodavac. Neke zemlje omogućavaju podnošenje zahteva za obeštećenja u okviru građanskog prava i ti zahtevi mogu se podnositi u toku krivičnog postupka protiv optuženog, i o njima odlučuje krivični sud. U ostalim zemljama, građanski sud mora odlučiti o takvim zahtevima u odvojenom sudskom postupku. Prva mogućnost u kojoj jedan sud odlučuje i o krivičnoj i o građanskoj odgovornosti optuženog, efikasnija je i stoga bolja za žrtve trgovine ljudima. Žrtve često nemaju

³⁶³ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 107, c, 1, C)

³⁶⁴ Ibid (član 112)

finansijskih sredstava niti mogućnost ostanka za odvojeno vođenje parnice, tako da bi za njih ovaj prvi slučaj donošenja odluka bio bolji. Štaviše, pošto većina zemalja destinacije ne dozvoljava žrtvama trgovine ljudima ostatak na svojoj teritoriji po završetku krivičnog postupka protiv trgovaca ljudima, mogućnost da žrtva dobije obeštećenje u toku ove procedure je jedini način da žrtva uopšte dobije obeštećenje.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

U Članu 14 CCPR se kaže: "određujući prava i obaveze u skladu sa zakonom, sva lica imaju pravo na pravično i javno saslušanje od strane kompetentnog, nezavisnog i nepristrasnog suda." Termin "prava i obaveze u skladu sa zakonom" podrazumeva prava i obaveze koji su izvedeni iz građanskog prava i obuhvata zahteve za obeštećenje.³⁶⁵

U skladu sa članom 2 CCPR, države su dužne da svakom licu, čija su prava po CCPR prekršena, omogući "efikasni pravni lek" i korišćenje tog pravnog leka. Pravo na isplatu obeštećenja sadržano je u pravu na "efikasni pravni lek".³⁶⁶

Iz ovih odredbi može se zaključiti da su države obavezne da žrtvama trgovine ljudima omoguće građansko obeštećenje za štetu i trpljenje nastale kao posledice trgovine ljudima.

Protokol UN-a protiv trgovine ljudima obavezuje države da domaće zakonodavstvo sadrži mere kojima se žrtvama trgovine ljudima omogućava dobijanje obeštećenja. Ova odredba ne garantuje zakonsko pravo, već samo mogućnost dobijanja obeštećenja.³⁶⁷ Protokol takođe obavezuje države da pruže žrtvama trgovine ljudima sve informacije u vezi sa sudskim i administrativnim postupkom. U to spada i informacija o mogućnosti dobijanja obeštećenja.³⁶⁸ Ni Protokol, niti Krivična konvencija ne navode odakle treba da budu nabavljena finansijska sredstva za obeštećenje, da li od konfiskovane imovine trgovaca ljudima, ili državnog budžeta. Krivična konvencija predviđa da država konfiskuje imovinu trgovcima ljudima, ali ne navodi da tu imovinu treba koristiti za obeštećivanje žrtava trgovine ljudima.

Konvencija o radnicima migrantima ističe pravo radnika migranata na dobijanje obeštećenja čak i u slučaju da budu proterani. Proterivanje ne sme da utiče na oduzimanje prava radnika migranta zagarantovanih domaćim zakonima o zapošljavanju, u koja spada i pravo na dobijanje plate i ostala prava. Pre ili posle odlaska iz zemlje, radnik migrant mora imati mogućnost da podnese "svaku vrstu zahteva za dobijanje plate i ostalih prava koja mu se duguju." Mere za zabranu ili prestanak zaposlenja migranata radnika neće

---

³⁶⁵ Nowak, str. 69.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Trafficking Protocol, član 6 paragraf 6

³⁶⁸ Ibid.

ugroziti njihova prava u pogledu podnošenja zahteva, ili građanskih tužbi protiv poslodavaca.³⁶⁹

U skladu sa Deklaracijom o osnovnim principima, obeštećenje podrazumeva povratak imovine i odštetu za pretrpljeno, isplatu troškova nastalih za vreme dok je trajala viktimizacija i dok je lice bilo lišeno garantovanih prava.³⁷⁰ Deklaracija dalje preporučuje državama da osnivaju, jačaju i šire fondove iz kojih se isplaćuje obeštećenje žrtvama krivičnih dela.³⁷¹

Savet Evrope

Član 6, paragraf 1, ECHR garantuje svim licima pravo da u određenom vremenskom roku imaju mogućnost ostvarivanja svojih građanskih prava i obaveza na sudu.³⁷² Član 13 ECHR garantuje osobama čija su prava ECHR prekršena, "efikasni pravni lek pred državnim pravosuđem".

Evropska Konvencija o obeštećenju žrtava krivičnog dela nasilja obavezuje države da obezbede finansijsku pomoć radi obeštećivanja žrtava koje su pretrpele telesna oštećenja ili narušavanje zdravstvenog stanja kao posledicu međunarodnog krivičnog dela nasilja, čak i u slučajevima kada počiniac krivičnog dela ne može biti krivično gonjen, niti kažnjen. Ova obaveza predstavlja samo pomoćno sredstvo. Države će reagovati samo u slučaju da sredstva za obeštećenje žrtava nisu dostupna iz drugih izvora, npr. ukoliko se ne može ući u trag imovini trgovaca ljudima. Minimum sredstava za obeštećenje treba da uključuje odštetu za neprimljene zarade i troškove zdravstvenih usluga i hospitalizacije. Odštetu će isplatiti država na čijoj teritoriji je krivično delo počinjeno, pod uslovom da je žrtva državljanin neke od država potpisnica Konvencije, ili državljanin neke od zemalja članica Saveta Evrope, ili ukoliko žrtva poseduje dozvolu za boravak u državi u kojoj je krivično delo počinjeno.³⁷³

Ministarski komitet Saveta Evrope se bavio pitanjem da li postupak za obeštećivanje žrtava treba da bude u okviru krivičnog postupka ili u odvojenom, građanskom postupku u dve neobavezujuće preporuke: Preporuka R(2000) 11 predlaže državama da relevantni sudovi narede počiniocima krivičnih dela isplatu odštete žrtvama. U slučajevima da krivični sud koji vodi krivični postupak protiv trgovaca ljudima nema ovlašćenje da donese odluku o građanskoj odgovornosti optuženog, države moraju obezbediti mogućnost žrtvama da podnesu građanske tužbe kompetentnim građanskim sudovima radi obeštećenja.³⁷⁴ U prethodnoj Preporuci R(85) 11, Ministarski komitet je pozvao države članice da omoguće krivičnim sudovima da donose odluke i naredbe po kojima su

---

³⁶⁹ Konvencija o radnicima migrantima, član 22 i 68.

³⁷⁰ Deklaracija o osnovnim principima, član 8.

³⁷¹ Deklaracija o osnovnim principima, član 13.

³⁷² Videti presudu u slučaju Golder versus UK, Žalba 4451/70, Evropski Sud za ljudska prava, 21. 2. 1975.

³⁷³ Evropska konvencija o obeštećivanju žrtava krivičnog dela nasilja, ETS 116, 24.11.1983. (član 2-4) Konvenciju je potpisala i Turska. U većini slučajeva žrtve trgovine ljudima ne potpadaju pod "stalne dozvole za boravak" u smislu Člana 3. U takvim slučajevima, obaveza države na obeštećenje postoji samo za državljane zemalja potpisnica Konvencije.

³⁷⁴ Preporuka ministarskog komiteta R 2000, 11, (poglavlje 33).

počinioci krivičnog dela dužni da obeštete žrtve tih dela. Zakonska regulativa treba da odredi da obeštećenje može biti kazneno, ili da može biti dodatni element kazne. Ukoliko je kompenzacija u okviru kazne, sredstva za obeštećenje treba da budu prioritet u kazni koja je dosuđena počiniocu krivičnog dela. U svim ostalim slučajevima žrtvama treba pružiti pomoć da novac za obeštećenje uspeju da dobiju na najbrži mogući način. Države članice treba da obezbede odgovarajuću pomoć i da pruže informacije žrtvama tako da one to obeštećenje dobiju na sudu time što će kompetentni pravosudni organi dobiti sve neophodne podatke koji utiču na donošenje odluke ili presude o obeštećenju.³⁷⁵

Evropska unija

Okvirna odluka Saveta o položaju žrtava u krivičnom postupku obavezuje države članice da žrtvama krivičnih dela omogući pristup informacijama o "mogućnosti i načinu podnošenja zahteva za dobijanje obeštećenja".³⁷⁶ Odlukom se takođe zahteva od država članica da žrtvama krivičnih dela omoguće podnošenje zahteva za obeštećenje u "prikladnom zakonskom roku".³⁷⁷ Ova odredba može se koristiti kao argument za određivanje skraćenog zakonskog roka za postupak zahteva za obeštećenje, kao što je mogućnost da se zahtevi za obeštećenje podnose u toku krivičnog postupka protiv trgovaca ljudima.

Haška ministarska Deklaracija ohrabruje države članice da mobilišu državne i privatne izvore, uključujući tu "osnivanje novih izvora finansiranja" koji mogu biti neophodni za isplatu obeštećenja žrtvama trgovine ljudima.³⁷⁸

• PRIMERI INICIJATIVA NA DRŽAVNOM NIVOU

Zakon SAD omogućava krivičnim sudovima da donose odluke kojima se osuđenim trgovcima ljudima nalaže plaćanje odštete žrtvama krivičnih dela. Trgovac ljudima dužan je da plati pun iznos obeštećenja žrtvama. U to spada novac koji je žrtva zaradila, u skladu sa Zakonom o pravičnim standardima u oblasti rada, ili novac u vrednosti zarade koju je trgovac ljudima zaradio na uslugama i radu svoje žrtve.³⁷⁹ Ova odredba omogućava licima prisiljenim na prostituciju da podnesu zahtev za isplatu sredstava nastalih u toku pružanja usluga. Pošto prostitucija nije zakonski priznata profesija, ne postoji zagarantovana zarada ili "tržišna cena rada" koja bi se mogla zahtevati od trgovca ljudima. U tim slučajevima žrtve trgovine ljudima imaju pravo da dobiju obeštećenje u onoj vrednosti kolika je bila zarada trgovca ljudima eksploatacijom žrtve.³⁸⁰

---

³⁷⁵ Preporuka Saveta ministara R (85) 11 (poglavljja 2, 9-11.14).

³⁷⁶ Okvirna odluka Saveta 2001/220/JHA, Član 4. Videti i Hašku ministarsku deklaraciju (poglavljje 3.3.1).

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Haška ministarska deklaracija

³⁷⁹ Krivični zakon SAD (član 1593), dopunjen zakonom o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 112).

³⁸⁰ Izvor : Međunarodna pravna grupa za zaštitu ljudskih prava, JUN 2001.

U Nemačkoj, žrtve trgovine ljudima koje imaju status odložene deportacije, imaju pravo na obeštećenje u skladu sa Zakonom o obeštećenju žrtava krivičnih dela nasilja, čak iako su ušle na nemačku teritoriju ilegalno.³⁸¹

Kosovski zakon protiv trgovine ljudima predviđa postojanje fonda za odštetu za isplatu obeštećenja žrtvama, između ostalog i konfiskacijom imovine trgovaca ljudima.³⁸²

U skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Austrije, građanski zahtevi žrtava krivičnih dela moraju biti razmatrani pred krivičnim sudom, izuzev u slučajevima da se o njima može odlučivati samo pred građanskim sudom. U takvim slučajevima, žrtve krivičnog dela protiv optuženih lica mogu podneti privatne žalbe ili tužbe pozivajući se na krivični postupak protiv optuženih ("privatbeteiligumng"). U tim slučajevima na osnovu ovih žalbi može se tražiti uvid u dokumenta i mogu se podnositi dodatni dokazi sudu.³⁸³

U Belgiji se tužbe za obeštećenje žrtava trgovine ljudima obično podižu u okviru krivičnog postupka, a samo u izuzetnim slučajevima pred građanskim sudovima.³⁸⁴

• Preporuke

- Države treba da omoguće žrtvama trgovine ljudima podnošenje građanskih tužbi protiv trgovaca ljudima. Takva mogućnost treba da postoji bez obzira na to kakav boraviši ili radni status žrtva trgovine ljudima ima. Ove tužbe treba da uključuju zahtev za odštetu za fizičku, psihičku i materijalnu štetu, kao i za neisplaćene zarade. Države treba da informišu žrtve trgovine ljudima o tome koja su njihova prava za podnošenje građanskih tužbi protiv optuženih, kao i o tome šta zakonski postupak zahteva od njih.
- Države treba, pre svega, da koriste konfiskovanu imovinu trgovaca ljudima radi plaćanja obeštećenja i neisplaćenih zarada žrtvama. Kao pomoćni mehanizam za isplatu obeštećenja, države treba da koriste i osnivaju državne fondove, u slučaju da imovina trgovaca ljudima nije dovoljna, ili ukoliko takva imovina nije pronađena.
- Naređivanje isplate na osnovu tužbi i zahteva treba da bude ili u toku krivičnog postupka ili u odvojenoj građanskoj parnici.

---

³⁸¹ Ovaj Zakon u stvari, isključuje mogućnost da lica bez boravišne dozvole zatraže obeštećenje. Shodno tome interpretiran je u praksi tako da su žrtve trgovine ljudima isključivane iz mogućnosti da dobiju obeštećenje čak i u slučajevima kada su imali status odložene deportacije. Ministarskim dekretom Saveznog ministarstva za rad i socijalna pitanja međutim, pojašnjeno je da osobe koje u vreme podnošenja zahteva za obeštećenje imaju boravišnu dozvolu, imaju i pravo na zahtev za obeštećenjem .

³⁸² UNMIK / REG /2001 /4 (poglavlje 6.3)

³⁸³ Zakon o krivičnom postupku, (član 7,47), Službeni glasnik 631 /1975.

³⁸⁴ 1998. godine Centar za jednake mogućnosti u izveštaju je naveo da je u osam od petnaest presuda naložena isplata obeštećenja žrtvama. U praksi međutim, žrtve često ne dobijaju isplatu od izvršilaca krivičnih dela zbog toga što im novac nije dostupan. U takvim slučajevima žrtva može zatražiti novac iz državnog fonda za žrtve krivičnih dela nasilja, ukoliko žrtva ima legalnu dozvolu za boravak, bez obzira da li je krivično delo počinjeno u Belgiji ili u nekoj drugoj zemlji. Niesner, Jones- Pauly, str. 43.

5.9 POMOĆ PRI POVRATKU I REINTEGRACIJI

Većina zemalja destinacije ne obezbeđuju žrtvama trgovine ljudima legalni boravišni status. Posledica toga je da se žrtve trgovine ljudima deportuju ili dobrovoljno vraćaju u matičnu zemlju. Na putu i po povratku kući, žrtve trgovine ljudima mogu se suočiti sa ozbiljnim problemima. One često nemaju putna ili lična dokumenta i stoga se suočavaju sa problemima u tranzitu, a mogu imati problem i sa ponovnim ulaskom u matičnu zemlju. Ukoliko putuju bez pratnje, ove osobe mogu se ponovo naći u rukama trgovaca ljudima. Mnoge žrtve trgovine ljudima su teško traumatizovane zbog toga što su bile podvrgnute psihičkom, fizičkom ili seksualnom nasilju i potrebna im je medicinska i psihološka pomoć. Žene koje su radile u seks industriji naročito se plaše stigmatizacije i odbijanja od strane porodice i društva. One nemaju gde da borave, potreban im je smeštaj i finansijska pomoć. Zbog toga, da bi se žrtvama trgovine ljudima omogućila integracija ili reintegracija na tržište rada, programi za profesionalno obučavanje i dodatno obrazovanje, kao i pomoć pri pronalaženju zaposlenja predstavljaju suštinsku potrebu.

5.9.1 PRAVO NA POVRATAK

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

Međunarodni sporazum o građanskim i političkim pravima zabranjuje državnim stranama da proteruju žrtve trgovine ljudima ukoliko postoji dokaz da bi njihov život mogao biti ugrožen nasiljem trgovaca ljudima pri povratku u matične zemlje.

U skladu sa Protokolom protiv trgovine ljudima matične zemlje su u obavezi da olakšaju i odobre povratak žrtava trgovine ljudima, uz obezbeđivanje njihove bezbednosti i bez nepotrebnog ili neopravdanog odlaganja.³⁸⁵ Zemlje tranzita i destinacije ("zemlje primanja") koje vraćaju žrtve trgovine ljudima u matičnu zemlju moraju se postarati da taj povratak bude "uz obezbeđivanje bezbednosti žrtava trgovine ljudima i davanjem svih prava koja se stiču činjenicom da je osoba žrtva trgovine ljudima. "Protokol protiv trgovine ljudima naglašava da taj povratak "treba da bude dobrovoljan" ali ne sadrži odredbe u vezi sa slučajem kada se žrtva trgovine ljudima proteruje iz zemlje destinacije.

Protokol takođe obavezuje državne strane da sarađuju tokom procesa povratka žrtava trgovine ljudima. Na zahtev zemlje primanja, matične zemlje su dužne da potvrde da li je žrtva trgovine ljudima njihov državljanin ili ima pravo stalnog boravka u vreme kada je ušla u zemlju primanja i, ukoliko osoba nema neophodnu dokumentaciju, matične zemlje

---

³⁸⁵ Trafficking Protocol član 8. paragraf 1. Ova odredba ne odnosi se samo na matične zemlje, već i na one čiju dozvolu za boravak žrtva trgovine ljudima poseduje u vreme ulaska na teritoriju države tranzita ili destinacije. "Trajna boravišna dozvola" znači dozvola na duži period vremena, a ne na neograničeni vremenski rok.

su dužne da izdaju potrebna putna i ostala dokumenta da bi se žrtvi trgovine ljudima omogućio put i ponovni ulazak na njenu teritoriju.³⁸⁶

U skladu sa Konvencijom o radnicima migrantima, radnici migranti mogu biti proterani iz države samo ukoliko je takva odluka donesena od strane kompetentnih državnih organa i u skladu sa zakonom. Ta odluka mora se radniku migrantu pročitati na jeziku koji razume, i dodeliti u pisanom obliku, uključujući i navođenje razloga zbog kojih se proteruje. Države su obavezne da radnike migrante informišu o postojanju ovih prava pre ili najkasnije u vreme kada se odluka donosi. Lice na koje se odluka odnosi ima pravo da iznese razloge zbog koji smatra da ne treba da bude proterano i da te razloge razmotre kompetentni državni organi (izuzev u slučaju da je odluka o proterivanju pravosnažna). Podnoseći razloge za ostanak lice ima pravo da zatraži odlaganje proterivanja. I konačno, države su obavezne da radnicima migrantima omoguće (pre ili posle odlaska) podnošenje zahteva ili tužbi radi isplata neplaćenih plata ili druge vrste zarade.³⁸⁷

Savet Evrope

Kao i Sporazum o građanskim i političkim pravima, član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima postavlja princip neponavljanja položaja žrtava krivičnih dela nasilja.

Preporuka ministarskog saveta R (2000)11 ohrabruje države porekla, kao i države destinacije da zaključuju sporazume o saradnji radi obezbeđivanja prava žrtava trgovine ljudima na povratak. Preporuka sadrži i finansijske aspekte prava na povratak i preporučuje državama članicama da kroz bilateralne sporazume uvedu sistem finansiranja povratka žrtava trgovine ljudima.³⁸⁸

Dokument Elementi regionalnog plana za akciju predviđa međudržavne sporazume kojima bi žrtvama trgovine ljudima bilo omogućeno pravo na bezbedne repatrijaciju u matičnim zemljama i pravo na dobijanje neophodne pomoći pre, za vreme, i posle repatrijacije. Države treba da organizuju proces deportacije uz poštovanje standarda osnovnih ljudskih prava i da obezbede minimum bezbedonosnih uslova.³⁸⁹

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

U Ministarskoj deklaraciji OEBS-a od 28. 11. 2000. države učesnice su se obavezale da uvedu "odgovarajući proces repatrijacije žrtava trgovine ljudima, u kome će se poštovati njihovo pravo na bezbednost, uključujući tu i izdavanje neophodnih dokumenata."³⁹⁰

---

³⁸⁶ Ibid. Vidi Konvenciju o radnicima migrantima (član 67, paragraf 1)

³⁸⁷ Konvencija o radnicima emigrantima (član 22)

³⁸⁸ Preporuka R (2000) 11 (poglavlje 38 f).

³⁸⁹ Elementi regionalnog plana za akciju (poglavlje 32f).

³⁹⁰ Ministarska deklaracija OEBS, 28.11.2000. član 10.

- **Preporuke**

- Države treba da zaustave deportaciju žrtava trgovine ljudima ukoliko postoji dokaz o mogućoj pretnji odmazdom od strane trgovaca ljudima. U takvim slučajevima države treba žrtvama trgovine ljudima da daju legalni boravišni status.
- Države treba da uvedu odgovarajuće mehanizme za proces deportacije i dobrovoljnog povratka u matičnu zemlju žrtava trgovine ljudima, uzimajući u obzir bezbednost pomenutih osoba.
- Troškove repatrijacije treba da snose države. Zbog toga, države treba da sarađuju u postavljanju sistema za finansiranje repatrijacija.
- Matične zemlje treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima neophodna putna i lična dokumenta radi putovanja i ponovnog ulaska na teritoriju matične države. Kada je to neophodno, i države tranzita treba da odgovore na odgovarajući način i u razumnom vremenskom roku na zahteve za pomoć u toku procesa repatrijacije.
- Države polaska, tranzita i destinacije treba da sarađuju u cilju lakšeg i bezbednijeg procesa repatrijacije žrtava trgovine ljudima. Ovakvu saradnju treba da koordiniraju i specijalizovane nevladine organizacije za pružanje pomoći i podrške žrtvama trgovine ljudima.

5.9.2 POMOĆ U REINTEGRACIJI

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

Državne strane Sporazuma o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i Konvencije o eliminisanja svih oblika diskriminacije žena obavezne su da žrtvama trgovine ljudima prilikom povratka u matične zemlje, pruže pomoć i podršku kroz programe reintegracije, uključujući tu i savetovališta, medicinsku negu, obrazovanje, profesionalnu obuku i socijalnu zaštitu.

Protokol protiv trgovine ljudima obavezuje matične zemlje da žrtvama trgovine ljudima pruže socijalnu pomoć i podršku po povratku, kao što je obezbeđivanje smeštaja, informacija, medicinska, psihološka i finansijska pomoć, zapošljavanje i mogućnost profesionalne obuke. Ova obaveza izvedena je iz člana 6, paragrafa 3 koji govori o pružanju pomoći žrtvama. Odredba je primenjiva na države destinacije, sve dok se žrtva trgovine ljudima ne vrati u matičnu zemlju, a na države porekla od momenta povratka.³⁹¹

Savet Evrope

Preporuka R (2000) 11 sadrži finansijske aspekte prava na povratak i preporučuje državama članicama da uvedu sistem finansiranja povratka žrtava trgovine ljudima, kao i da finansijski doprinesu procesu reintegracije tako što će zaključivati bilateralne

---

³⁹¹ Travaux preparatoires, poglavlje 71.

sporazume.³⁹² Žrtve trgovine ljudima koje se privatno zaduže da bi isplatile putne troškove povratka treba da dobiju mogućnost vraćanja dugova i to putem sistema za dobijanje obeštećenja, ili drugih odgovarajućih sistema, koji mogu biti bazirani na konfiskaciji imovine i sredstava nastalih u trgovini ljudima.³⁹³

Države članice treba da "organizuju sistem socijalne pomoći i podrške povratnika da bi se tako žrtvama obezbedile medicinske i socijalne usluge, kao i njihovim porodicama" i "da uvedu specijalne mere vezano za profesionalnu reintegraciju žrtava".³⁹⁴

Preporuka ističe jedinstvenu ulogu koju nevladine organizacije igraju na polju reintegracije. Države članice treba da podržavaju osnivanje nevladinih organizacija koje pružaju pomoć žrtvama trgovine ljudima u matičnim zemljama. Štaviše, države treba da promoviraju saradnju između prihvatnih centara i nevladinih organizacija u matičnim zemljama da bi se pružila pomoć žrtvama trgovine ljudima u procesu povratka i reintegracije.³⁹⁵

Evropska unija

Haška ministarska deklaracija preporučuje državama članicama da razvijaju saradnju u pružanju pomoći matičnim zemljama radi organizovanja pružanja pomoći i podrške žrtvama trgovine ljudima koji se vraćaju kućama. Ta podrška i pomoć treba da budu poverljive i da sadrže obrazovne programe i profesionalnu obuku da bi se žrtve osposobile za socijalnu reintegraciju i kako bi postale ekonomski nezavisne.³⁹⁶

• PRIMERI ZAKONSKE REGULATIVE NA DRŽAVNOM NIVOU

U skladu sa zakonom SAD, vlada će osnivati, uvoditi i sprovoditi, uz konsultaciju sa odgovarajućim nevladinim organizacijama u zemljama porekla, programe za pružanje pomoći radi bezbedne integracije, reintegracije ili premeštanja žrtava trgovine ljudima, a i preduzeće odgovarajuće korake radi unapređenja saradnje između stranih zemalja, uključujući, u vezi sa tim, i matične zemlje.³⁹⁷

• Preporuke

- Prilikom povratka u matične zemlje, države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima sklonište, savetovaništvo, medicinsku i psihološku negu, materijalnu pomoć kao i profesionalnu obuku i pomoć pri zapošljavanju.
- Radi postizanja ovih ciljeva, zemlje porekla, tranzita i destinacije treba da zaključuju sporazume o međusobnoj saradnji. Države destinacije treba da potpomognu napore matičnih zemalja za pružanje pomoći u reintegraciji žrtava

---

³⁹² Komitet ministara, Preporuka R (2000) 11, poglavlje 39.

³⁹³ Ibid, str. 20.

³⁹⁴ Ibid, poglavlje 40f.

³⁹⁵ Ibid, poglavlje 36f.

³⁹⁶ Haška ministarska deklaracija. Vidi i rezoluciju EP 1996, poglavlje 8.

³⁹⁷ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 107).

trgovine ljudima razvojem saradnje. Države takođe treba da pojačaju saradnju sa specijalizovanim nevladinih organizacija koje pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima u zemljama porekla i zemljama destinacije.

6 OPŠTE MERE

Sveobuhvatna strategija protiv trgovine ljudima treba da sadrži veći broj mera koje su važne u prevenciji trgovine ljudima, krivičnom gonjenju trgovaca ljudima i zaštiti žrtava trgovine ljudima, a u to spadaju aktivnosti na polju istraživanja, specijalnih programa za obuku i mehanizmi saradnje.

6.1 ISTRAŽIVANJE

Istraživanje i sakupljanje podataka o fenomenu trgovine ljudima predstavlja neophodnu osnovu i preduslov uspešne strategije, politike i aktivnosti na polju prevencije trgovine ljudima, krivičnog gonjenja trgovaca ljudima, kao i zaštite i pružanja pomoći žrtvama takve trgovine. Sveobuhvatni pristup zahteva istraživanje uzroka trgovine ljudima, obima problema, puteva i metoda koje trgovci ljudima koriste, potreba žrtava trgovine ljudima, kao i efikasnosti mera u borbi protiv trgovine ljudima koje preduzimaju države sa svoje strane.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Protokol protiv trgovine ljudima obavezuje državne strane da se "zalažu" za preduzimanje istraživanja koje za cilj ima sprečavanje trgovine ljudima. Ovakve mere "treba da se ogledaju u saradnji sa nevladinim organizacijama i ostalim elementima građanskog društva".³⁹⁸

Savet Evrope

Preporuka ministraskog komiteta R (2000) 11, predlaže državama članicama da ohrabruju istraživanja na državnom i međunarodnom nivou u vezi sa uticajem medija, a naročito novih informacionih i komunikacionih tehnologija na problem trgovine ljudima, uzroke ovog problema i metode koje koriste trgovci ljudima. Države treba da uzmu u razmatranje osnivanje specijalizovanih odeljenja koja će se baviti istraživanjem na ovom planu. Ona treba da i na državnom i na međunarodnom nivou sakupljaju podatke i prave statistiku o trgovini ljudima i upoređuju razvoj ovog fenomena u zemljama članicama Saveta Evrope.³⁹⁹

Evropska unija

Nekoliko preporuka na nivou EU odnosi se na pitanja istraživanja.⁴⁰⁰ Rezolucija EP 2000 poziva na saradnju zemlje članice i zemlje kandidate, da se pozabave osnovnim uzrocima ove pojave u zemljama polaska, od kojih su najvidljiviji siromaštvo, socio-ekonomski

³⁹⁸ Trafficking Protocol, član 9, paragraf 2, 3.

³⁹⁹ Preporuka R (2000) 11, poglavlje 8-10

⁴⁰⁰ Npr. Rezolucija EP 1996 (član 12.), Haška ministarska deklaracija (poglavlje 3.1.5)

uslovi, nejednak položaj žena, profili i motivi učesnika, a naročito žrtava ovog problema.⁴⁰¹

- **Preporuke**

- Države treba da ulože napore i podršku procesu istraživanja na planu prevencije, krivičnog gonjenja i zaštite. Istraživanje treba da se fokusira na faktičku situaciju u pogledu trgovine ljudima, kao i da proceni efikasnost postojećeg odgovora na problem od strane države, bilo pravne prirode ili nevezano za pravo. Države treba da finansiraju nevladine organizacije koje sprovode istraživanja o fenomenu trgovine ljudima i treba da razmotre osnivanje specijalizovanih odeljenja za istraživanje u okviru državnih ministarstava.
- Države treba da se postaraju da pravosudni i policijski organi počnu da sakupljaju: podatke o slučajevima vezanim za trgovinu ljudima; informacije o tim slučajevima, prijavljenim slučajevima trgovine ljudima i postignutim presudama; o broju žrtava trgovine ljudima kao i broju zemalja porekla žrtava trgovine ljudima; o meri u kojoj se žrtve trgovine ljudima obraćaju organizacijama za pomoć žrtvama; o broju dobrovoljnih povrataka i deportacije žrtava trgovine ljudima. Sve ove informacije i relevantna statistika treba da se razmenjuju i upoređuju među državama na multilateralnoj osnovi.

6.2 OBUČAVANJE I PODIZANJE NIVOA SVESTI

Obučavanje i podizanje svesti svih lica koja mogu doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima je ključna komponenta efikasne strategije protiv trgovine ljudima. Žrtve trgovine ljudima su vrlo često u ranjivom položaju zbog toga što su pretrpele fizičko, psihičko ili seksualno nasilje. Sudije i službenike pravosuđa treba senzibilisati da bi se prema žrtvama ponašali na odgovarajući način i izbegli dalju traumatizaciju žrtava. Pristup žrtava trgovine ljudima mogućnosti za dobijanje pomoći i podrške zavisi od sposobnosti lica koja su sa njima u kontaktu i koja ih mogu identifikovati kao žrtve. Na primer, policajac treba da bude obučan da identifikuje žrtvu trgovine ljudima da bi mogao da je uputi u sklonište ili drugo mesto gde bi joj se moglo pomoći. Sposobnost zaposlenih u pravosuđu, policiji i nevladinim organizacijama da identifikuju slučaj trgovine ljudima, doprinosi i uspešnom krivičnom gonjenju trgovaca ljudima.

- **MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI**

Ujedinjene nacije

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena obavezuje državne strane da eliminišu nasilje nad ženama koje je bazirano na razlici u polovima, uključujući i trgovinu ženama. U Generalnoj preporuci br. 19, Komitet CEDAW preporučuje državnim stranama radi ispunjavanja obaveza preuzetih Konvencijom za zaštitu žena od nasilja baziranog na razlici u polovima, obezbeđivanje specijalne obuke zaposlenih u

---

⁴⁰¹ Rezolucija EP 2000. (član 9)

pravosuđu i policiji u vezi sa jednakošću polova. Države treba da uvode i podržavaju pružanje usluga i pomoći žrtvama trgovine ljudima tako što će u tim službama biti zaposleni specijalno obučeni zdravstveni radnici.⁴⁰²

Pekiška platforma za akciju preporučuje državama da:

“stvaraju, poboljšavaju, razvijaju i finansiraju programe za obuku osoblja zaposlenog u pravosuđu, zdravstvu, socijalnim službama, obrazovanju, policiji i imigracionim službama, da bi se izbegla zloropotreba moći i položaja koja dovodi do nasilja nad ženama, kao i da senzibilizuju pomenuto osoblje za prirodu dela nasilja i pretnji nasiljem baziranim na razlici u polovima, tako da bi se ženama žrtvama obezbedio pravičan tretman.”⁴⁰³

Savet Evrope

Preporuka R (2000) 11 poziva države članice da organizuju "specijalnu obuku za socijalne radnike, kao i za osoblje zdravstvenih, obrazovnih, diplomatskih, konzularnih, pravosudnih, carinskih i policijskih službi, kako bi slučajevi trgovine ljudima bili pravovremeno identifikovani i kako bi se preduzele odgovarajuće akcije u tim slučajevima". Države članice treba da usvoje programe za specijalnu obuku da bi se poboljšala saradnja između nevladinog sektora i državnih organa i da bi se omogućila razmena iskustava. Države treba da obezbede i odgovarajuću informisanost o trgovini ljudima diplomatskim predstavnicima, javnim službama, medijima, humanitarnim nevladinim organizacijama i ostalim državnim i privatnim telima u potencijalnim zemljama polaska.⁴⁰⁴

Evropska unija

Okvirna odluka Saveta EU 2001 obavezuje države članice da ohrabre inicijativu za osposobljavanje osoblja koje je u kontaktu sa žrtvama (naročito policije i pravosuđa), tako što će omogućiti odgovarajuću obuku kroz javne servise ili finansirati organizacije za pružanje pomoći žrtvama. Takvi programi za obuku treba da budu dostupni i nevladinim organizacijama.⁴⁰⁵

Preporuke

- Države treba da organizuju i finansiraju programe specijalne obuke za sva lica za koja je verovatno da će biti u kontaktu sa žrtvama trgovine ljudima. Ta lica mogu biti socijalni radnici, zaposleni u medicinskim, obrazovnim, diplomatskim, konzularnim, pravosudnim, carinskim i policijskim službama. Svi oni treba da budu osposobljeni da identifikuju slučajeve trgovine ljudima, da pravovremeno odreaguju

⁴⁰² Platforma za akciju naglašava da je trgovina ženama oblik nasilja baziran na nejednakosti polova.

⁴⁰³ Ibid.

⁴⁰⁴ Preporuka Ministarskog Komiteta R (2000) 11, član 13,19,21.

⁴⁰⁵ Okvirna odluka Saveta 2001/220/JHA (član 14).

- i da se prema žrtvama trgovine ljudima ophode na odgovarajući način. Programi za specijalnu obuku treba da budu dostupni i nevladinim organizacijama.
- Države treba da uvedu specifične programe za obuku radi poboljšanja saradnje između nevladinih organizacija i državnih organa, kao i radi razmene iskustava.

6.3 OSNIVANJE KOORDINACIONIH TELA

Osnivanje koordinacionih tela za problem trgovine ljudima, na visokom državnom nivou, kao što su intragencijske radne grupe i ministarski koordinatori, od suštinskog su značaja za razvoj državne i regionalne politike protiv trgovine ljudima, kao i saradnje svih relevantnih faktora, kako na državnom tako i na međunarodnom nivou.

• MEĐUNARODNI I EVROPSKI STANDARDI

Ujedinjene nacije

Rezolucija generalne skupštine Peking +5, preporučuje državama da imenuju državnog izvestioca ili da postave interagencijsko telo u kome će učestvovati i građanski faktori društva uključujući i nevladine organizacije. Takvi mehanizmi treba da sakupljaju i razmenjuju informacije, kao i da izveštavaju o podacima, uzrocima, faktorima i trendovima postojećeg nasilja nad ženama, a naročito trgovine ljudima.⁴⁰⁶

Savet Evrope

Savet Evrope, preporukom R (2000)11, poziva države članice da uvedu koordinacione mehanizme koji će biti odgovorni za razvoj multidisciplinarnе politike protiv trgovine ljudima. Ovaj mehanizam treba koristiti radi "razmene informacija, sakupljanja statističkih podataka i otkrića u praksi na ovom polju, trendova u trgovini ljudima i rezultata koja državna politika daje". Ovaj mehanizam treba da bude povezan sa mehanizmima ostalih zemalja i međunarodnih organizacija radi usklađivanja politike protiv trgovine ljudima.⁴⁰⁷

Koordinaciona tela moraju imati odgovarajuće izvore. Ovaj aspekt je obuhvaćen u dokumentu Elementi za regionalni plan akcije, koji preporučuje državama da povećaju izvore državnim telima i pravosudnim organima, kao i da im obezbede tehničku pomoć i opremu.⁴⁰⁸ Ovo ne važi samo za države polaska i tranzita, već i za države destinacije.

Pakt za stabilnost Jugoistočne Evrope

Ministarska deklaracija Jugoistočne Evrope protiv trgovine ljudima obavezuje ministre i predstavnike država regiona Pakta za stabilnost da imenuju državne koordinate na visokom političkom nivou koji će biti kompetentni da koordiniraju unutardržavne

---

⁴⁰⁶ Rezolucija A/RES/S- 23/2 (paragraf 70).

⁴⁰⁷ Preporuka R (2000) 11 (poglavlje 50-52).

⁴⁰⁸ Elementi regionalnog plana za akciju (43).

aktivnosti i da obezbede regionalnu i međunarodnu saradnju. Ovi koordinatori treba, između ostalog, "da usklađuju akciju i napore države u rešavanju ovog problema, redovno razmenjuju informacije sa ostalim državama učesnicama akcije Jugoistočne Evrope borbe protiv trgovine ljudima, te da sprovedu ministarske odluke. Oni treba da pripreme izveštaje o sprovođenju i novim inicijativama za dalje akcije na ovom polju."

Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju

U Ministarskoj odluci od 28. novembra 2000., države OEBS-a su se obavezale da podrže imenovanje predstavnika vlada koji će koordinisati aktivnosti protiv trgovine ljudima, na državnom, regionalnom i međunarodnom nivou.⁴⁰⁹

Osnovni dokument OSCE/ODIHR preporučuje državama učesnicama da postave državni koordinacioni mehanizam kojim će se obezbediti efikasna koordinacija ne samo između različitih državnih organa, već i između vladinih tela i nevladinih organizacija.⁴¹⁰

Evropska unija

U Haškoj ministarskoj deklaracije, države članice EU obavezale su se da imenuju državne izvestioce o trgovini ljudima "koji izveštavaju vlade o obimu, prevenciji i borbi protiv trgovine ženama", i da ohrabre međusobnu i redovnu saradnju ovih Izvestilaca.⁴¹¹ Ovakvu preporuku ponovio je i Evropski parlament u svojoj Rezoluciji 2000 o trgovini ljudima, gde se pozivaju sve države članice da bez odlaganja imenuju državnog izvestioca za pitanje trgovine ženama.⁴¹²

• PRIMERI IZ PRAKSE NA DRŽAVNOM NIVOU

Nekoliko zemalja Pakta za stabilnost osnovale su koordinaciona tela za problem trgovine ljudima, a sačinjena su od predstavnika vladinih organa i nevladinih organizacija. To su SR Jugoslavija (Crna Gora), SR Jugoslavija (Srbija), bivša jugoslovenska Republika Makedonija i Rumunija.

Ukrajina je osnovala "Državni koordinacioni Savet za sprečavanje trgovine ljudima" pod ombudsmanom ukrajinskog Parlamenta.⁴¹³

Uz to, njihova vlada je razvila i odobrila⁴¹⁴ državni "Program za prevenciju trgovine ženama i decom". Program predstavlja državni plan za borbu protiv trgovine ljudima, kojim se predviđaju neophodne aktivnosti i određuju obaveze i odgovornost raznih

---

⁴⁰⁹ Ministarska odluka od 28. 11. 2000. (član 11).

⁴¹⁰ OSCE/ODIHR, Osnovni dokument, str. 67.

⁴¹¹ Haška ministarska deklaracija (poglavlje 3.1.4)

⁴¹² Rezolucija 2000. (član 14).

⁴¹³ Minesota, borci za ljudska prava, "Trgovina ljudima", str. 30.

⁴¹⁴ Program je odobren dekretom 1768., 25. 9. 1999.

ministarstava i državnih organa koji svoje zadatke treba da ostvaruju u saradnji sa nevladinim organizacijama.

Holandija je imenovala državnog izvestioca o problemu trgovine ljudima, čiji je zadatak da izveštava vladu o podacima u vezi sa trgovinom ljudima i metodima prevencije takve trgovine.⁴¹⁵

U Belgiji je u Ministarstvu pravde imenovan javni tužilac radi koordinisanja državne i međudržavne politike Belgije protiv trgovine ljudima.⁴¹⁶

U Italiji je 1998. osnovan "Međuministarski komitet za koordinaciju državne borbe protiv trgovine ženama i decom". Komitet koordinira vladinu akciju protiv trgovine ljudima i na državnom i na međudržavnom nivou. On sakuplja podatke o problemu trgovine ljudima i organizuje saradnju i razmenu informacija među relevantnim organima vlasti.⁴¹⁷

SAD su osnovale Interagencijsko telo sa specijalnim zadatkom monitoringa i borbe protiv trgovine ljudima. Zadaci ovog tela su: koordinacija sprovođenja nedavno usvojenog Zakona o zaštiti žrtava trgovine ljudima; procenjivanje stepena napretka SAD i ostalih zemalja na polju politike protiv trgovine ljudima; sakupljanje podataka i organizovanje istraživanja; omogućavanje saradnje zemalja polaska, tranzita i destinacije, jačanjem lokalnih i regionalnih kapaciteta radi prevencije, krivičnog gonjenja trgovaca ljudima i pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima; konsultovanje i saradnja vladinih i nevladinih organizacija.⁴¹⁸

Kosovski zakon protiv trgovine ljudima uvodi Koordinatora za pomoć žrtvama trgovine ljudima koji je odgovoran za koordinaciju sprovođenja zakona, posebno na planu pružanja pomoći žrtvama. Koordinator treba da saraduje sa svim relevantnim organima pravosuđa i policije, međunarodnim organizacijama i nevladinim organizacijama.⁴¹⁹

• Preporuke

- Države treba da osnuju interagencijske radne grupe i koordinate na visokom političkom nivou, koji će se baviti problemom trgovine ljudima. Države ovim telima treba da obezbede dovoljno sredstava i stručnog osoblja, kao i odgovarajuću obuku. Države treba da obezbede u ovim telima i prisustvo nevladinih organizacija.
- Ove radne grupe i koordinatori treba da budu kompetentni da bi razvijali i sprovodili politiku protiv trgovine ljudima, da bi pratili kako se ta politika sprovodi, da bi koordinirali sve relevantne činioce na državnom nivou i da bi saradivali sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. Njihovi zadaci ne smeju se ograničiti na krivično gonjenje počinitelja trgovine ljudima, već treba da

---

⁴¹⁵ <http://www.un.org/womenmatch/daw/followup/session/presskit/fs4.htm>.

⁴¹⁶ Jones-Pauly, str. 29.

⁴¹⁷ Podatke je dala vlada Italije na seminaru o trgovini ljudima u Jugoistočnoj Evropi, održanom u Atini, juna 2000.

⁴¹⁸ Zakon o zaštiti žrtava trgovine ljudima (član 105)

⁴¹⁹ UNMIK/REG/2001/4 (član 9.)

obuhvataju razvoj i koordinaciju mera za pružanje pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima.

BIBLIOGRAFIJA (ostavljena u originalu)

- Byrnes Andrew*, Women, Feminism and International Human Rights Law - Methodological Myopia, Fundamental Flaws or Meaningful Marginalization, in: Australian Yearbook of International Law, 1992 (205).
- Council of Europe*, Proceedings of the International Seminar "Co-ordinated Action Against Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, Athens, 29 June-1 July 2000, EG/ATH (2000) 5, available at <http://www.humanrights.coe.int/equality/Eng/WordDocs/Document%20list.htm>.
- Economic Commission for Europe*, Report on National Mechanisms for Gender Equality and the Advancement of Women in Transition Countries (Central and Eastern Europe and the CIS), E/ECE/RW.2/2000/BP.1, 22 December 1999, available at <http://www.unece.org/women/beijing+5/meetdoc/doclist.htm>.
- Economic Commission for Europe*, Women in Power and Decision-making, E/ECE/RW.2/2000/5, 17.1.2000, available at <http://www.unece.org/women/beijing+5/meetdoc/doclist.htm>.
- Global Alliance Against Traffic in Women, International Human Rights Law Group and Foundation Against Trafficking in Women*, Human Rights Standards for the Treatment of Trafficked Persons, available at <http://www.inet.co.th/org/gaatw/HRSIndex.html> or <http://www.hrlawgroup.org/site/-programs.html>.
- ILO*, Stopping Forced Labour. Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Rights and Principles at Work, 2001, available at <http://www.ilo.org/declaration>.
- International Helsinki Federation of Human Rights*, A Form of Slavery: Trafficking in Women in the OSCE members states. report to the OSCE Supplementary Human Dimension Meeting on Trafficking in Human Beings, Vienna, 19 June 2000;
- International Helsinki Federation for Human Rights*, Women 2000, An investigation into the status of women in Central and South Eastern Europe and the Newly Independent States, 2000, available at <http://www.ihf-hr.org/publicat.htm>.
- Kartusch Angelika, Katharina Knaus, Gabriele Reiter*, Bekämpfung des Frauenhandels nach internationalem und österreichischem Recht, December 2000.
- Kelly Liz, Linda Regan*, Stopping Traffic: Exploring the extent of, and responses to, trafficking in women for sexual exploitation in the UK, Home Office Policy Research Series Paper 125, 2000.
- Minnesota Advocates for Human Rights*, Domestic Violence in Moldova, December 2000, available at <http://www.mnadvocates.org>.
- Minnesota Advocates for Human Rights*, Domestic Violence in Ukraine, December 2000, available at <http://www.mnadvocates.org>.
- Minnesota Advocates of Human Rights*, Trafficking in Women: Moldova and Ukraine, December 2000, available at <http://www.mnadvocates.org>.

- Morrison John, Beth Crosland*, The trafficking and smuggling of refugees: the end game in European asylum policy?, *UNHCR Working Paper No. 39*, 2001, available at <http://www.unhcr.ch/refworld/refworld/refpub/refpub.htm>.
- Niesner Elvira, Christina Jones-Pauly*, Strafverfolgung und Opferschutz bei Menschenhandel, Eine vergleichende Studie der rechtlichen, sozialpolitischen und administrativen Bedingungen bei der Bekämpfung des Menschenhandels in sechs europäischen Staaten, March 2000.
- Nowak Manfred*, UNO-Pakt über bürgerliche und politische Rechte. CCPR Kommentar, 1989.
- Office for Drug Control and Crime Prevention/Centre for International Crime Prevention*, Guide for Policy Makers on the Implementation of the United Nations Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power, 1999, available at <http://www.uncjin.org/Standards/standards.html>.
- OSCE Presence in Albania*, Review of Albanian Legislation on Trafficking, 2 March 2001.
- Poncet Dominique, Paul Gully-Hart*, The European Approach, in: *M. Cherif Bassiouni* (ed.), *International Criminal Law. Procedural and Enforcement Mechanisms*, 1999 (277)
- Richard Amy O'Neill* International Trafficking in Women to the United States: A Contemporary Manifestation of Slavery and Organized Crime, 1999, available at <http://www.cia.gov/csi/monograph/women/trafficking.pdf>.
- Ruminska-Zimny Ewa*, Women in the world of work. Notes on trade, sustainable development and gender, Pre-UNCTAD Expert Workshop 1999.
- Save the Children*, Report on Trafficking in Children in Albania, 2001.
- Senatsverwaltung für Arbeit, Berufliche Bildung und Frauen* (ed.), European Strategies to Prevent and Combat Trafficking in Women, Proceedings of the International Conference on 25 and 26 November 1998 in Berlin.
- Special Rapporteur on Violence Against Women*, Economic and social policy and its impact on violence against women, E/CN.4/2000/68/Add.5, 24 February 2000, available at <http://www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/mwom.htm>.
- Special Rapporteur on violence against women*, Report on trafficking in women, women's migration and violence against women, E/CN.4/2000/68, 29 February 2000, available at <http://www.unhchr.ch/html/menu2/7/b/mwom.htm>.
- Stability Pact Task Force on Trafficking in Human Beings*, NGO Questionnaire on Trafficking in Human Beings, July 2001.
- UNICEF*, Women in Transition, The MONEE Report, Regional Monitoring Report No. 6, 1999, available at <http://www.unicef-icdc.org/pulications/index.html>.
- United Nations*, Bringing International Human Rights Law Home. Judicial Colloquium on the Domestic Application of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women and the Convention on the Rights of the Child, 2000.

SPISAK DOKUMENATA

Spisak sadrži hronološku listu svih dokumenata pomenutih u priručniku.

- **Ujedinjene nacije**

- ***Zakonski obavezujući dokumenti***

Konvencija protiv ropstva, 26. 9. 1926.g.

ILO, Konvencija (Međunarodna organizacija za rad) br. 29, u vezi sa prinudnim radom, 28. 9. 1930.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDHR), UN, Generalna skupština, Rezolucija 217 A (III), 10.12.1948.g.

Konvencija o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije drugih u prostituciji, UN, Generalna skupština, Rezolucija 17, (IV), 2.12.1949. g.

ILO, Konvencija br. 100 o jednakosti muškaraca i žena radnika i jednakoj vrednosti njihovog rada, 29.6.1951.g.

Konvencija o statusu izbeglica, 28.7.1951.g.

Dodatna konvencija o ukidanju ropstva, trgovine robovima, ropkih institucija i položaja sličnog ropstvu, 7.12.1956.g.

ILO, Konvencija br. 111, o diskriminaciji na planu zapošljavanja i profesionalne delatnosti, 25.6.1958.g.

ILO, Konvencija, br. 105 o ukidanju prinudnog rada, 25.6.1959.g.

Međunarodni Sporazum o građanskim i političkim pravima (CCPR), UN Generalna Skupština, Rezolucija 2200 A, 16.12.1966.g.

Međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (CESCR) UN Generalna skupština, Rezolucija 2200 A, 16.12.1966.g.

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) UN Generalna skupština, Rezolucija 34/180, 18.12.1989.g.

Konvencija o pravima deteta (CRC) , UN G, Rezolucija 44/25, 20.11.1989.g.

Konvencija o pravima migranata radnika i njihovih porodica, UN GS, Rezolucija 45/158, 18.12.1990.g. (još nije na snazi).

ILO, Konvencija, br. 182. o eliminaciji najgorih oblika dečijeg rada, 17.6.1996.g.

Rimski statut međunarodnog krivičnog suda, A/CONF. 183/9, 17.7.1998.g. (nije još na snazi).

Opcionalni protokol CRC o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji, UN GS, Rez. 54/263, 25.5.2000.g. (nije još na snazi).

Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, UN GS Rez. A/55/383, 2.11.2000. (nije još na snazi).

Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, a naročito ženama i decom, dopunski instrument Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, UN GS Rez. A/55/383, 2.11.2000. (nije još na snazi)

Politički obavezujući dokumenti

Osnovni principi za tretman zatvorenika , UN GS, Rez. 45/111, 14.12.1990.

Deklaracija o osnovnim principima pravičnosti prema žrtvama krivičnih dela i zloupotrebe moći, UN GS, Rez. 40/34, 29.11.1985.

Minimum standarda pravila ponašanja prema zatvorenicima, ECOSOC, Rez. 636 C , 31.7.1957. i 2076, 13.5.1977.

Deklaracija o eliminaciji nasilja nad ženama (DEVAW), UN GS, Rez. 48/104, 20.12.1993.

Platforma za akciju IV Svetske konferencije o ženama, Peking, A/CONF. 177/20, 15.9.1995.

Rezolucija GS " Dalje akcije i inicijative za implementaciju Pekinške platforme za akciju", A/RES/S- 23/3, 16.11.2000.

• Savet Evrope

Zakonski obavezujući dokumenti

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR) ETS br. 5., 4.11.1950.

Evropska konvencija o ekstradiciji, ETS No. 24, 13 . 12. 1957.

Drugi dodatni protokol evropske konvencije o ekstradiciji, ETS 98, 17.3.1978.

Evropska konvencija o obeštećivanju žrtava krivičnih dela nasilja, ETS br. 116., 24.11.1983.

Revidirana evropska socijalna povelja, ETS 163, 3.5.1996.

Politički obavezujući dokumenti

Preporuka R (85) 11, Ministarskog komiteta državama članicama u vezi sa položajem žrtava u okviru krivičnog zakona i postupka, 28.6.1985.

Preporuka R (2000) 11, Ministarskog komiteta zemljama članicama u vezi sa akcijom protiv trgovine ljudima radi seksualne eksploatacije, 19.5.2000.

Planovi akcije i radni dokumenti

Plan za akciju borbe protiv nasilja nad ženama, 1997., EG- S – VL (97) 1.

Kompilacija glavnih zakonskih instrumenata i analitičkih izveštaja o trgovini ljudima na međunarodnom, regionalnom i državnom nivou, EG (2000) 2, 6.6.2000., Tom I: međunarodni i regionalni dokumenti, Tom II: državni dokumenti.

Elementi Regionalnog plana za akciju, međunarodni seminar "Koordinirana akcija protiv trgovine ljudima u Jugoistočnoj Evropi", Atina, 29.6.-1.7. 2000.

Dokument sa međunarodnog seminara iz Atine , 29.6.-1.7. 2000. EG /ATH (2000) 5.

- **Evropska unija**

- Zakonski obavezujući dokumenti***

- Konvencija o ekstradiciji među zemljama članicama EU, 27.9.1996, Službeni glasnik C 313, 23.10.1996.

- Združena akcija saveta, 24.2.1997. o borbi protiv trgovine ljudima i seksualne eksploatacije dece (97/154/jha).

- Okvir odluke saveta, 15.3.2001., o položaju žrtava u krivičnom postupku (2001 /220/jha)

- Politički obavezujući dokumenti***

- Rezolucija evropskog parlamenta o eksploataciji u prostituciji i trgovini ljudima, 14.4.1989.

- Rezolucija EP o trgovini ženama, 16.9.1993.

- Rez. EP o trgovini ljudima, 16.1.1996.

- Haška ministarska deklaracija o evropskim smernicama za efikasne mere prevencije i borbe protiv trgovine ženama radi seksualne eksploatacije, 26.4.1997.

- Evropski savet , zaključci Predsedništva od 15., 16. 10. 1999.

- Rez. EP o komunikaciji Komisije, Saveta i Evropskog parlamenta " za dalju akciju u borbi protiv trgovine ženama ". COM (1998) 726, 19.5.2000.

- Nacrt dokumenata***

- Evropska komisija, Predlog za okvir odluke saveta o trgovini ljudima, COM (2000) 854, 21.12.2000.

- Savet EU, Predlog za okvirnu odluku saveta o borbi protiv trgovine ljudima, 599/1/01 REV I DROIPEN, 43 MIGR 41, 21.5.2001.

- **Organizacija za Evropsku Bezbednost i Saradnju**

- Politički obavezujući dokumenti***

- Dokument sa Moskovske konferencije o ljudskim dimenzijama OEBS-a, Moskva , 3.10.1991.

Istanbulska povelja o evropskoj bezbednosti, 19.11.1999.

Deklaracija parlamentarne skupštine iz Bukurešta, 10.7.2000.

Odluka Ministarskog saveta br. 1, Osnaživanje napora OEBS a za borbu protiv trgovine ljudima, MC (8), 28.11.2000.

Izveštaj i radni dokumenti konferencija

OSCE/ODIHR, predloženi Plan za akciju 2000, 1999.

OSCE/ODIHR, Trgovina ljudima: Implikacije za OEBS, ODIHR, osnovni dokument 1999/3.

- **Pakt za Stabilnost Jugoistočne Evrope**

Politički obavezujući dokument

Ministarska deklaracija Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope od 13.12.2000., o borbi protiv trgovine ljudima.

LISTA SKRAĆENICA

Države

FRY	Savezna Republika Jugoslavija
FSU	bivši Sovjetski Savez
FYROM	bivša jugoslovenska republika Makedonija
USA	Sjedinjene Američke Države

Dokumenti

CAT	Konvencija protiv mučenja
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CRC	Konvencija UN o pravima deteta
DEVAW	Deklaracija UN o ukidanju nasilja nad ženama
ECHR	Evropska Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda
ICC	Medjunarodni krivični sud
ICCPR	Medjunarodni Sporazum o građanskim i političkom pravima
ICESCR	Medjunarodni Sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
UDHR	Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima
UN/REG	UN zakonska regulativa

Medjunarodne organizacije

CoE	Savet Evrope
EU	Evropska Unija
IMF	Medjunarodni monetarni fond (MMF)
ILO	Medjunarodna organizacija za rad
IOM	Medjunarodna organizacija za migracije
ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
OSCE	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS)
UN	Ujedinjene Nacije
UNDP	Razvojni fond Ujedinjenih Nacija
UNHCR	Visoki Komesarijat UN za izbeglice
UNICEF	Fondacija Ujedinjenih Nacija za decu
UNMIK	Misija Ujedinjenih Nacija na Kosovu
UNODCCP	Kancelarija Ujedinjenih Nacija za sprečavanje kriminala i zloupotrebe narkotika
UNOHCHR	Kancelarija UN visokog Komesarijata za ljudska prava

Nevladine organizacije

GAATW	Globalna Alijansa protiv trgovine ženama
IHF	Medjunarodna Helsinška Federacija za ljudska prava

Ostale skraćenice

AIDS	Sindrom deficijencije autoimunog sistema(SIDA)
GA	Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija
HIV	Virus deficijencije imunog sistema
H.R.	Rezolucija
JHA	Pravosudje i unutrašnji poslovi
MPs	Poslanik u Parlamentu
NGO	Nevladina organizacija (NVO)
Res	Rezolucija

ANEKS: LISTA PREPORUKA

Lista preporuka predstavlja kompilaciju svih preporuka elaboriranih u ovom priručnom vodiču. Lista može poslužiti za identifikovanje onih oblasti koje treba uzeti u razmatranje prilikom usvajanja ili revizije zakonske regulative protiv trgovine ljudima.

A) PREVENCIJA

1) Podizanje svesti o postojanju trgovine ljudima

- Države treba da finansiraju i organizuju kampanje za podizanje svesti i informisanosti u zemljama polaska, o postojanju i sprečavanju trgovine ljudima. Takve kampanje treba da se sprovedu u zemljama polaska uz saradnju sa nevladinim organizacijama, kojima treba pružiti adekvatnu finansijsku pomoć. Zemlje tranzita i detsinacije treba da pruže podršku vladama i nevladinim organizacijama zemalja polaska u naporima za sprovođenje takvih kampanja.
- Informativne kampanje treba da podignu svest celokupne javnosti i naročito potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Pripadnicima visokorizičnih grupa treba obezbediti informacije o metodama regrutovanja koje koriste trgovci ljudima, o legalnim uslovima za migraciju u inostrane zemlje, o mogućnostima zarade u tim zemljama, o opasnosti seksualno prenosivih bolesti, naročito AIDS-a, što je povezano sa radom u seks industriji, kao i organizacijama koje građani mogu da kontaktiraju radi dobijanja više informacija.
- Preventiva treba da se odnosi takođe i na školsku decu, tako što će im se pružati informacije o trgovini ljudima, jednakosti polova i slično, kroz natsavne programe i tekstove u udzbenicima.

2) Osvrt na ekonomski i socijalni položaj žena u matičnim zemljama (zemljama polaska)

Nasilje nad ženama

- Države treba da preduzmu sve neophodne mere za eliminaciju nasilja nad ženama u svim oblastima društvenog života i da obezbede podršku i pružanje pomoći žrtvama tog nasilja.
- Države treba da ustanove zakonsku definiciju nasilja i obezbede da svi njegovi oblici bazirani na razlici u polovima, uključujući tu i nasilje u okviru porodice, predstavljaju prekršaje kažnjive krivičnim zakonom i da efikasno budu gonjeni od strane vlasti. Osim krivičnih sankcija, države treba da obezbede građanske pravne lekove za žrtve. Tu spadaju zahtevi za obeštećenje i zahtevi za povremene sudske naloge. U slučajevima porodičnog nasilja, države treba da usvoje zakonsku regulativu koja će omogućiti policiji da počiniocima nasilja ne dozvoli pristup članovima porodice s ciljem sprečavanja daljih prekršaja nasilja.
- Države treba da osnivaju i finansijski podržavaju mehanizme za zaštitu žena žrtava nasilja, a u to spadaju besplatna medicinska, psihološka i pravna savetališta, obezbeđivanje smeštaja i besplatna pravna pomoć.

- Da bi se uklonile finansijske prepreke za odvajanje žena žrtava porodičnog nasilja od nasilnih partnera, država treba da obezbedi i novčanu pomoć, uz programe za edukaciju i profesionalnu obuku, što bi pomoglo ženama u osamostaljivanju.
- Države treba da razvijaju, finansiraju i sprovode programe za obuku sudskog, medicinskog, socijalnog, policijskog i imigracionog osoblja, sa ciljem senzibilizacije profesionalaca zaposlenih u ovim oblastima u vezi sa ozbiljnim problemom prirode nasilja baziranog na razlici u polovima. Ovi profesionalci treba da budu osposobljeni da prepoznaju slučajeve takvog nasilja i da se prema žrtvama odnose na odgovarajući način i sa poštovanjem. Takve trening programe treba sprovoditi u saradnji sa nevladinim organizacijama, koje su specijalizovane za pomoć ženama žrtvama nasilja, uz dalje unapređenje saradnje između vladinog i nevladinog sektora.
- Države treba da sakupljaju precizne statističke podatke o nasilju zasnovanom na razlici u polovima i da sprovode istraživanja o obimu, uzrocima i posledicama takvog nasilja. U tu svrhu, treba uvesti koordinacione mehanizme, uz dovoljan broj zaposlenih stručnjaka i finansijskih izvora.
- Države treba da preduzimaju preventivne mere radi promene stavova u vezi sa ulogama muškaraca i žena u društvu. U to spadaju kampanje u medijima, koje za cilj imaju obaveštavanje javnosti o potrebi zalaganja za jednakost među polovima i naročito uvođenje nastavnih planova koji će pomoći u borbi protiv nasilja nad ženama.

Žene i tržište rada

- Države treba da donesu anti-diskriminatornu zakonsku regulativu koja garantuje ženama i svim ostalima, efikasnu zakonsku zaštitu od svih oblika diskriminacije na polju zapošljavanja, uključujući tu diskriminaciju na planu mogućnosti za zapošljavanje ili profesionalne obuke, određivanja visine ličnog dohoda ili prekida radnog odnosa. Države treba da se postaraju da teret dokazivanja ne bude na žrtvama već na onima koji vrše diskriminaciju (kao što je to slučaj u Češkoj i Mađarskoj), ili barem da žrtve diskriminacije ne budu u obavezi da dokazuju već samo da daju kredibilne izjave o tome da trpe diskriminaciju.
- Države treba da preduzmu mere kojima će žene biti zaštićene od marginalizacije na loše plaćenom i nesigurnom sektoru zapošljavanja. To se može postići uvođenjem pozitivnih akcija uključujući sisteme kvota, unapređenja profesionalne obuke žena u netradicionalnim oblastima zapošljavanja i obrazovanjem čiji će školski nastavni planovi sadržati sve glavne elemente borbe za jednakost polova.
- Države treba da preduzmu mere koje će ženama i muškarcima omogućiti jednakost u deljenju porodične odgovornosti. To se može postići na primer, proširenjem koncepta "materinsko odsustvo" na "roditeljsko odsustvo", čineći pristupačnim mogućnosti za negu dece i adekvatnu zaštitu radnika na određeno vreme zakonom o radu i socijalnom osiguranju.
- Države treba da naprave programe za poboljšanje položaja žena po pitanju mogućnosti zapošljavanja, profesionalne obuke i dobijanja bankarskih kredita povoljnih za preduzetnike u sektoru malih i srednjih preduzeća, i sve to naročito u seoskim sredinama.

Žene i donošenje odluka

- Države treba da preduzmu mere kojima će se obezbediti da nivo žena učesnica u procesu političkog odlučivanja dostigne "kritičnu masu" od 30-35%.
- Da bi se postigao ovaj cilj, države treba da uvide pozitivne mere kao što je sistem kvota za političke partije. Od političkih partija treba zahtevati da kandiduju najmanje 30% žena na izbornim listama i da te žene budu na takvim mestima na izbornim listama, na kojima će imati pristojnu šansu da budu izabrane. Ovakav sistem sproveden je na Kosovu (obavezni procenat žena na vrhu liste kandidata) i u Švedskoj ("sendvič liste").
- Države treba da uspostave mehanizme kojima će se obezbediti da političke partije prihvate zahteve za uvođenje kvota sistema, na primer tako što će ispunjavanje obaveze kvota biti povezano sa državnim finansijskom pomoći političkim partijama.

Mehanizam jednakosti polova

- Države treba da osnuju koordinaciona tela na najvišem državnom nivou, koja će se baviti i biti odgovorna za formulisanje i superviziju politike jednakosti polova i strategiju koja za cilj ima eliminaciju diskriminacije polova, kao i za superviziju u vođenja jednakosti polova u sve oblasti državne politike.
- Države treba da obezbede takvim telima jasne mandate kao i dovoljno ljudstva i finansijskih izvora, kako bi takva tela bila efikasna u uticaju na državnu politiku.

Međunarodna i regionalna saradnja

- Države treba da koriste bilateralnu, regionalnu i međunarodnu saradnju, da tu saradnju razvijaju i unapređuju, a sve u cilju eliminisanja uzroka trgovine ljudima, a naročito ženama. U to ime, države treba da učvršćuju i postojeće regionalne inicijative za saradnju, kao što je to slučaj sa Paktom za stabilnost i njegovim Snagama sa specijalnim zadatkom unapređenja jednakosti polova u društvu i sprečavanja trgovine ljudima.
- Države treba da pruže podršku nevladinim organizacijama koje rade na osnaživanju položaja žena.

3) Imigraciona politika zemalja destinacije

- Vlade zemalja destinacija treba da razmotre povećavanje mogućnosti legalne radne migracije svih, a naročito žena, kao i mogućnosti boravka u inostranstvu radi obrazovanja i usavršavanja profesionalnih sposobnosti. Države destinacije treba da, u tom cilju, prave sporazume i uvide programe o saradnji u zemljama polaska, kao i sporazume sa regionalnim i međunarodnim organizacijama kao što je npr. IOM.
- Države i organizacije koje sprovode takve inicijative treba da obezbede jednako učešće žena i muškaraca u programima za zapošljavanje i profesionalno usavršavanje. Polazne zemlje treba da ohrabruju žene da učestvuju u programima i da im obezbede odgovarajuće informacije o postojanju i uslovima za učestvovanje u takvim programima. Države i organizacije treba da povedu računa da ponuđeni poslovi za kandidate ne budu isključivo vezani za tradicioanlno "muške" oblasti rada, već da budu dostupni i ženama.

- Polazne države treba da obezbede ženama obrazovnu i profesionalnu obuku da bi one imale neophodne kvalifikacije da bi mogle da učestvuju u takvim programima, radi dobijanja posla.

B) KRIVIČNO GONJENJE

1) Zasebno krivično delo I definicija trgovine ljudima

Države treba da trgovinu ljudima uvrste u zasebno krivično delo i to tako što će njegova definicija pokriti sve oblike trgovine ljudima. Definicija treba da sadrži najmanje sledeće elemente:

- Samo delo: regrutacija, transport, prebacivanje, smeštaj, ili prijem neke osobe.
- Sredstva: upotreba sile, ili pretnja upotrebom sile, ili ostali oblici prinude, otmice, zastrašivanja, prevare, zloupotrebe moći ili položaja ranjivosti nekog lica.
- Svrha (cilj) trgovine: prinudni rad ili pružanje usluga, ropstvo, ropски položaj, ili služenje u ropским uslovima.

2) Kaznene mere

- Države treba da uvedu i primenjuju takve zakonske kazne za trgovinu ljudima kakve će imati odvrćajući efekat i koje će odražavati svu ozbiljnost prirode ovog zločina i meru kršenja ljudskih prava tim zločinom.
- Države treba da uzmu u razmatranje sledeće vrste kazni: zatvorske kazne, konfiskaciju imovine nastale iz trgovine ljudima i zatvaranje objekata za koje se utvrdi da su u vezi sa trgovinom ljudima.
- Konfiskovanu imovinu treba iskoristiti za obeštećenje žrtava trgovine ljudima, a potom i za troškove pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima. Države treba da uzmu u razmatranje i sastavljanje i finansiranje programa za reintegraciju žrtava trgovine ljudima u njihovim matičnim zemljama, takođe od konfiskovane imovine i sredstava.

3) Krivična odgovornost pravnih I fizičkih lica

- Države treba da uvedu građansku i krivičnu odgovornost za pravna lica umešana u trgovinu ljudima, bez obzira na odgovornost fizičkih lica koja su uključena u tu trgovinu.
- Kazne za pravna lica treba da uključuju novčane kazne, konfiskaciju imovine, zatvaranje objekata, ukidanje prava na korišćenje pomoći države i poreskih olakšica, uvođenje sudskog nadzora i zabranu bavljenja komercijalnim radom.

4) PODVOĐENJE POD KRIVIČNU ODGOVORNOST SVIH AKTIVNOSTI RADI TRGOVINE LJUDIMA

- Države treba da podvedu sve aktivnosti vezane za trgovinu ljudima kao npr. podsticanje, podstrekivanje, pomaganje, pokušaj trgovine, nečinjenje, tj.

neizvršavanje obaveze sprečavanja kao i udruživanje s ciljem trgovine ljudima, kao krivično delo.

- Države treba da pod krivično delo uvedu i specifične oblike aktivnosti organizovanih od strane grupa kriminalaca sa ciljem trgovine ljudima.
- Države treba da krivično gone i slučajeve trgovine ljudima u koje su umešani predstavnici državnog aparata, i takvo krivično gonjenje treba da sadrži ne samo disciplinske mere već i kazne za krivičnu odgovornost počinitelaca.

5) ODREĐIVANJE OSTALIH KRIVIČNIH DELA KOJA SE ODOSE NA TRGOVINU LJUDIMA

- Da bi primenjene kaznene mere bile srazmerene ozbiljnosti povreda počinjenih nad žrtvom trgovine ljudima, države treba da, osim krivičnog gonjenja lica za krivično delo trgovine ljudima, primenjuju i ostale odredbe krivičnog zakona. U takva krivična dela spadaju (mada se ne treba ograničiti samo na njih): ropstvo, ropски položaj, prisilno služenje, prinudni ili obavezni rad, dužničko ropstvo, prinudni brak, prisilni abortus, prisilna trudnoća, mučenje, svirepo, nečovečno i ponižavajuće postupanje, sliovanje, seksualno zlostavljanje, nanošenje telesnih povreda, ubistvo, kidnapovanje, nezakonito pritvaranje, eksploatacija tuđeg rada, oduzimanje ličnih dokumenata i korupcija.

6) OSNIVANJE SPECIJALIZOVANIH I STRAŽNIH JEDINICA

- Da bi se obezbedila efikasna istraga i krivično gonjenje trgovine ljudima, države treba da osnuju specijalno opremljene i obučene jedinice u okviru državnih policijskih snaga i tužilaštva.
- Zadaci takvih jedinica treba da budu razvoj i korišćenje efikasnih metoda istrage i krivičnog gonjenja, kao i koordinirane aktivnosti protiv trgovine ljudima u saradnji sa ostalim državnim institucijama. One takođe treba da uspostave, ili ojačaju saradnju sa odgovarajućim instancama ostalih zemalja, kao i sa relevantnim regionalnim i međunarodnim organizacijama kao što su EUROPOL i INTERPOL.
- Države ovim jedinicama treba da obezbede dovoljno osoblja i finansijskih sredstava, kao i adekvatnu obuku koja bi im omogućila identifikaciju žrtava trgovine ljudima i bolji tretman žrtava u pogledu njihovih posebnih potreba.

7) EKSTERITORIJALNA NADLEŽNOST

- Države treba da imaju nadležnost nad krivičnim delima trgovine ljudima koja su počinjena na njihovoj teritoriji.
- Države treba takođe da imaju nadležnost nad krivičnim delima počinjenim van njihove teritorije i to barem u slučajevima kada je krivično delo počinio njihov državljanin, ili je krivično delo počinjeno nad njihovim državljaninom, kao i u slučajevima transnacionalno organizovanog kriminala, kada je smao krivično delo počinjeno van njihove teritorije, ali ima posledice na njihovoj teritoriji.

8) EKSTRADICIJA

- Ukoliko države to još uvek nisu učinile, treba da ratifikuju Evropsku konvenciju o ekstradiciji, kao i Krivičnu konvenciju UN. Uz to države treba da zaključe i bilateralne sporazume kako bi se omogućila ekstradicija.
- Države treba da obezbede da njihove institucije i primenjuju takve sporazume o ekstradiciji u praksi, tako da trgovci ljudima zaista budu isporučeni u države u kojima postoje dokazi o navedenom krivičnom delu. Države treba da preuzmu mere za ekspeditivnu proceduru ekstradicije tako što će osnivati i/ili imenovati i dati ovlašćenje zvaničnim organima odgovornim za prenos i prijem zahteva za ekstradiciju.
- Države takođe treba da uzmu u razmatranje mogućnost ekstradicije svojih državljana. Ukoliko neka država odbije zahtev za ekstradiciju svog državljanina, dužna je da odmah preuzme slučaj i da njene kompetentne institucionalne vlasti započnu istragu i krivično gonjenje u vezi sa tim slučajem.

C) PRUŽANJE POMOĆI I ZAŠTITA

1) BORAVIŠNI STATUS

Dozvole za boravak

- Države treba da se uzdrže od momentalnog proterivanja žrtava trgovine ljudima ukoliko one nemaju legalne dozvole za boravak ili rad.
- Žrtve trgovine ljudima koje odluče da svedoče u krivičnom postupku protiv trgovaca ljudima treba da dobiju dozvolu boravka na najmanje onoliko vremena koliko krivični proces traje. Bilo da žrtva trgovine ljudima odluči da svedoči ili ne, treba joj omogućiti ostanak u državi odgovarajući period vremena koji bi joj omogućio oporavak i mogućnost dobijanja obeštećenja od trgovaca ljudima. Ovaj period trebalo bi da traje najmanje šest meseci i tokom njega dužnost države je da ispoštuje pravo žrtava trgovine ljudima na medicinsku pomoć, socijalno, psihološko i pravno savetovanje, fizičku zaštitu, kao i pristup tržištu rada.
- Ukoliko postoje humanitarni razlozi poput opasnosti po ličnu bezbednost u matičnoj zemlji, ili nepostojanje materijalnih sredstava za život, države destinacije treba da žrtvama trgovine ljudima izdaju trajne dozvole za boravak, bez obzira da li je određeno lice odlučilo da svedoči na sudu, ili nije.

Azil

- Države su dužne da postojeće zakone o azilu primenjuju i na žrtve trgovine ljudima, ili da uvedu novu zakonsku regulativu kojom bi žrtvama trgovine ljudima bio odobren azil u skladu sa Ženevskom konvencijom.
- U tom cilju, države žrtve trgovine ljudima treba da uvrste u "pripadnike određene socijalne grupacije" u skladu sa odrednicama Ženevske konvencije o izbeglicama. Ukoliko postoji dokaz da će žrtve trgovine ljudima prilikom povratka u matične zemlje biti u opasnosti da ne dobiju dovoljno zaštite od strane države u vezi sa

lancem organizovane trgovine ljudima, vlasti države destinacije takvu situaciju treba da tretiraju kao "postojanje opravdanog straha od progona" u značenju Ženevke konvencije o izbeglicama.

- Države treba da obezbede specijalnu obuku za sudije i sve zaposlene u pravosuđu i policiji koji se bave pitanjima azila, da bi se postojeći zakoni o azilu primenjivali i na žrtve trgovine ljudima, kao i da bi zaposleni u državnim organima bili senzibilisani za posebne potrebe žrtava trgovine ljudima i da bi se prema njima odnosili sa poštovanjem.

2) PRUŽANJE POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA U ZEMLJAMA DESTINACIJE

Identifikacija žrtava trgovine ljudima

- Države treba da omoguće identifikovanje svih pojedinaca i grupa koje mogu doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima, kao što su službe pogranične policije i carine, imigraciona odeljenja, lekari, medicinski i socijalni radnici, stambena inspekcija, poljoprivredna inspekcija, organizacije za prava imigranata, ženske organizacije, izbegličke organizacije itd.
- Države treba da svima zaposlenim u ovim službama i organizacijama obezbede specijalnu obuku za identifikovanje žrtava trgovine ljudima i upućivanje takvih osoba u specijalizovane organizacije za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima. Takvu obuku treba organizovati i sprovesti u saradnji sa specijalizovanim nevladinim organizacijama.
- Države treba da uvedu standardizovane upitnike radi lakše identifikacije žrtava trgovine ljudima. Imigracione i pogranične službe treba da koriste pitanja iz upitnika pre deportovanja ilegalnih migranata. Policija treba da koristi pitanja iz upitnika uvek prilikom racija na bordele i klubove za koje se sumnja da su u vezi sa trgovinom ljudima. Kada policija naiđe na lice koje je žrtva trgovine ljudima, treba da pozove predstavnika nevladine organizacije, uz saglasnost žrtve, i predstavnik nevladine organizacije treba da prisustvuje ispitivanju žrtve trgovine ljudima.
- Države treba da uzmu u obzir i da su klijenti žrtava trgovine ljudima koje prinudno rade u prostituciji, potencijalni izvor informacija o tim slučajevima. Zbog toga države treba da organizuju kampanje za podizanje svesti javnosti kako bi i klijenti bili senzibilisani za problem trgovine ljudima, te da bi bili informisani o tome kako da prepoznaju slučajeve takve trgovine i kome da se obrate za pomoć.

Smeštaj, zdravstvena nega i savetovališta

- Države treba da osnivaju i oglašavaju SOS telefonske linije za pomoć žrtvama trgovine ljudima gde će komunikacija biti moguća na jezicima koje one mogu razumeti.
- Države treba da, uz saradnju sa nevladinim organizacijama, obezbede žrtvama trgovine ljudima besplatne usluge: adekvatnog i bezbednog smeštaja, medicinskog pregleda, uz poverljivo testiranje na AIDS, psihološku pomoć, pristup socijalnim i zdravstvenim službama, pravnu pomoć na maternjem jeziku žrtava, finansijsku podršku, mogućnost zapošljavanja, obrazovanja i profesionalnog obučavanja. Sve te usluge treba pružiti žrtvama trgovine ljudima u državama destinacije i tranzita bez

obzira da li su voljne da svedoče protiv trgovaca ljudima ili ne, pa čak i bez obzira da li se i protiv njih samih vodi neki krivični postupak zbog ilegalnog ulaska u zemlju ili ilegalnog rada u njoj.

- Da bi mehanizmi za zaštitu i pružanje pomoći zaista funkcionisali, države su dužne da žrtve trgovine ljudima budu informisane o postojanju pomenutih mogućnosti.

Uloga nevladinih organizacija

- Države treba da finansiraju nevladine organizacije koje se bave pružanjem pomoći i usluga žrtvama trgovine ljudima. Za tu svrhu države treba da koriste sredstva i imovinu koja je konfiskovana od trgovaca ljudima.
- Države treba da ograbuju saradnju državnih organa sa nevladinim organizacijama.
- Države treba da podrže stvaranje mreže nevladinih organizacija na državnom i regionalnom nivou radi jačanja i usavršavanja mehanizama za pomoć žrtvama trgovine ljudima.

3) DEKRIMINALIZACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

- Države ne treba da krivično gone žrtve trgovine ljudima zbog prekršaja kao što je korišćenje lažnih pasoša i rad na crno, čak i ako su one svesno prihvatile taj rizik. Bez obzira da li je prostitucija u državi legalizovana ili ne, države ne treba da krivično gone žrtve trgovine ljudima koje rade u prostituciji, čak i u slučaju da su svesno pristale da rade u seks industriji.
- Ukoliko se žrtve trgovine ljudima krivično gone zbog prekršaja koji su počinile u vreme kada su bile žrtve trgovine ljudima, mora im se omogućiti odbrana na osnovu činjenice da su pretrpele psihološku prisilu, fizičko nasilje ili pretnje silom u vreme počinjenja prekršaja.

4) STANDARDI PRAVA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA KOJE SU ZADRŽANE U PRITVORU ILI KRIVIČNO GONJENE

Ukoliko države krivično gone žrtve trgovine ljudima zbog prekršaja koji su vezani za trgovinu ljudima, dužne su da poštuju minimum garantovanih prava:

- Države treba da žrtvama trgovine ljudima koje se nalaze u zatvoru obezbede pijaću vodu, hranu, pristup sanitarnim čvorovima, zdravstvenu negu, mogućnost komunikacije sa diplomatskim i konzularnim predstavništvima matične zemlje. Države treba da se pobrinu da zatvorsko osoblje bude tako istrenirano da se prema žrtvama trgovine ljudima ponaša na odgovarajući način i uz poštovanje za njihov kulturni identitet i dostojanstvo.
- Države treba da žrtve trgovine ljudima informišu o pravima koja im pripadaju, da obezbede dobijanje saveta na jeziku koji one razumeju, da im daju vremena i mogućnosti za spremanje odbrane, besplatnu pravnu pomoć, ukoliko je neophodna, kao i besplatne prevodilačke usluge.

5) POLOŽAJ ŽRTAVA I SVEDOKA U ZAKONSKOJ PROCEDURI

Pristup informacijama i pravnim savetima

- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima pristup informacijama i pomoć da svoje stavove i zabrinutosti iznesu tako da to bude uzeto u obzir od strane suda tokom krivičnog procesa. Žrtve trgovine ljudima treba da dobiju sledeće informacije: informacije o tome kakva je njihova uloga u krivičnom procesu, koja su njihova prava i obaveze, informacije o mogućnosti kontakta sa organizacijama za podršku žrtvama; informacije o vidovima pomoći koju mogu dobiti od njih; informacije o datumu i mestu saslušanja u krivičnom postupku, informacije o zahtevima za dobijanje zaštite, pravne pomoći i obeštećenja; informacije o rezultatima istrage i postupka i eventualnoj oslobađajućoj presudi.
- Države treba da obeštete, tj. da isplate troškove žrtvama trgovine ljudima koje su svedoci ili učesnici u sudskom procesu protiv trgovaca ljudima.

Obezbeđivanje besplatnog prevođenja i pravne pomoći

- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima besplatno pravno zastupanje i usluge prevođenja tokom krivičnog postupka, kao i u građanskoj parnici.

Istraga i ispitivanje

- Države treba da garantuju da će se sudsko osoblje prema žrtvama trgovine ljudima ponašati sa poštovanjem i posebnim osećajem za njihov ranjivi položaj. Zbog toga je neophodno uvesti obavezne programe obuke zaposlenih u pravosudnim organima.
- Države treba da garantuju da će sudije ispitivati osobe koje su žrtve trgovine ljudima samo u onoj meri koliko je to neophodno za krivični postupak i da će uzimati u obzir i druge dokaze, npr. identifikaciju i ispitivanje ostalih svedoka, uključujući tu klijente i očevice.
- Države treba da omoguće žrtvama trgovine ljudima da svedoče pitem audio i video snimaka bez ličnog prisustva na sudu i suočavanja sa optuženim licima.

6. ZAŠTITA PRIVATNOSTI I FIZIČKE BEZBEDNOSTI ŽRTAVA I SVEDOKA

- Države treba da preduzmu mere za zaštitu privatnosti i fizičke bezbednosti žrtava trgovine ljudima za vreme dok se one nalaze na njihovoj teritoriji. Žrtve trgovine ljudima treba zaštititi od ponavljanja situacije u kojoj trpe prisilu i zastrašivanje, bez obzira da li su voljne da svedoče. Ukoliko se odluče da svedoče, zaštita im mora biti garantovana pre, za vreme i posle krivičnog postupka.
- Države treba da obezbede mogućnost isključivanja javnosti sa suđenja i neobjavlivanja ličnih podataka žrtve, ilči da objavljene informacije budu ograničene samo na neophodnu meru.
- Države treba da obezbede policijsku zaštitu žrtvama trgovine ljudima. Mere zaštite mogu se proširiti i na članove porodice žrtve i osobe koje rade za nevladinu organizaciju koja pruža pomoć žrtvi trgovine ljudima.
- Države treba da uvedu pravila za iznošenje dokaza kojima će bezbednost žrtve biti osigurana, na primer svedočenje video signalom.

- Države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima nova lična dokumenta i preseljenje u druge gradove ukoliko je njihov život ili njihova bezbednost ugrožena.
- Države treba da obaveste žrtve trgovine ljudima o oslobađajućim presudama za trgovce ljudima.
- Države treba da saraduju bilateralno i multilateralno radi poboljšanja zaštite žrtava trgovine ljudima, njihovih porodica, kao i ostalih svedoka.

7. GRADANSKE TUŽBE ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

- Države treba da omoguće žrtvama trgovine ljudima podnošenje građanskih tužbi protiv trgovaca ljudima. Takva mogućnost treba da postoji bez obzira na to kakav boravišni ili radni status osoba ima. Ove tužbe treba da uključuju zahtev za obeštećenjem za fizičku, psihičku, i materijalnu štetu koja je naneta, kao i za neisplaćene zarade. Države treba da informišu lica koja su žrtve trgovine ljudima o njihovim pravima da podnesu građansku tužbu protiv optuženih, kao i o tome šta se od njih zahteva u zakonskom postupku.
- Države treba da koriste konfiskovanu imovinu i sredstva trgovaca ljudima za plaćanje obeštećenja i neisplaćenih zarada žrtvama. Kao pomoćni mehanizam za isplatu obeštećenja, države treba da osnivaju i koriste državne fondove, u slučaju da imovina oduzeta od trgovaca ljudima nije dovoljna, ili nije pronađena.
- Naredba o isplati obeštećenja na osnovu tužbe treba da bude doneta u toku krivičnog postupka ili u toku odvojene građanske parnice.

8. POMOĆ PRI POVRATKU I REINTEGRACIJI

Pravo na povratak

- Države treba da zaustave deportaciju žrtava trgovine ljudima ukoliko postoji dokaz o mogućoj pretnji odmazdom od strane trgovaca ljudima u matičnoj zemlji. U takvom slučaju države žrtvama trgovine ljudima treba da daju legalni boravišni status.
- Države treba da uvedu odgovarajuće mehanizme za proces deportacije i dobrovoljnog povratka u matičnu zemlju uzimajući u obzir ličnu bezbednost žrtava trgovine ljudima.
- Troškove repatrijacije treba da snose države i zbog toga treba da saraduju u osnivanju sistema za finansiranje repatrijacija.
- Matične zemlje treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima neophodna putna i lična dokumenta radi putovanja i ponovnog ulaska na teritoriju matične države. Kada je to neophodno i države tranzita treba da odgovore na odgovarajući način u razumnom vremenskom roku na zahteve za pomoć u toku repatrijacije
- Države polaska, tranzita i destinacije treba da saraduju radi lakšeg i bezbednijeg procesa repatrijacije žrtava trgovine ljudima. Saradnju treba da koordiniraju i specijalizovane nevladine organizacije za pomoć i podršku žrtvama trgovine ljudima.

Reintegracija

- Prilikom povratka u matične zemlje države treba da obezbede žrtvama trgovine ljudima sklonište, savetovanište, medicinsku i psihološku negu, materijalnu pomoć, kao i profesionalnu obuku i pomoć pri zapošljavanju.
- Radi postizanja ovih ciljeva, zemlje porekla, tranzita i destinacije treba da zaključe sporazume o međusobnoj saradnji. Razvojem takve saradnje države destinacije treba da pomognu napore matičnih zemalja za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u reintegraciji. Države takođe treba da pojačaju saradnju sa nevladinim organizacijama koje pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima u zemljama porekla i zemljama destinacije.

D) OPŠTE MERE

1) ISTRAŽIVANJE

- Države treba da ulože napore u podršci procesa istraživanja na planu prevencije, krivičnog gonjenja i zaštite. Istraživanje treba da se bazira na činjeničnom stanju trgovine ljudima, kao i na proceni efikasnosti postojećeg odgovora na ovaj problem od strane država, bilo da je odgovor pravne priorede ili nevezan za pravo. Države treba da finansiraju nevladine organizacije koje se bave istraživanjem o fenomenu trgovine ljudima i treba da razmotre osnivanje specijalizovanih odeljenja za istraživanje u okviru državnih ministarstava.
- Države treba da se postaraju da policijski i pravosudni organi počnu sa sakupljanjem podataka o slučajevima trgovine ljudima; informacije o tim slučajevima, broj prijavljenih slučajeva i donesene presude; o broju žrtava trgovine ljudima i broju zemalja porekla žrtava trgovine ljudima; o meri u kojoj se žrtve trgovine ljudima obraćaju organizacijama za pomoć žrtvama; o broju dobrovoljnih povrataka i/ili deportacija lica žrtava trgovine ljudima. Sve ove informacije i relevantnu statistiku, države treba da razmenjuju i upoređuju na planu istraživanja.

2) TRENING PROGRAMI

- Države treba da organizuju i finansiraju trening programe za sva lica za koja je verovatno da će biti u kontaktu sa žrtvama trgovine ljudima. To mogu biti socijalni radnici, zaposleni u medicinskim, obrazovnim, diplomatskim, konzularnim, pravosudnim, carinskim, ili policijskim službama. Svi oni treba da budu osposobljeni za identifikaciju žrtava trgovine ljudima, da pravovremeno odreaguju i da se prema licima koja su žrtve trgovine ljudima ophode na odgovarajući način. Programi za specijalnu obuku treba da budu dostupni i nevladinim organizacijama.
- Države treba da uvedu i specifične programe za obuku radi poboljšanja saradnje državnih organa i nevladinih organizacija, kao i radi razmene iskustava.

3) OSNIVANJE KOORDINACIONIH TELA

- Države treba da osnuju interagencijske radne grupe i koordinate za problem trgovine ljudima, i to na visokom političkom nivou. Države ovim telima treba da

obezbede dovoljno osoblja, finansijskih izvora i adekvatnu obuku, kao i da omoguće prisustvo predstavnika nevladinih organizacija u tim telima.

- Takve radne grupe i koordinatori treba da budu kompetentni za razvijanje politike protiv trgovine ljudima i nadgledanje implementacije takve politike, oni treba da koordiniraju svim relevantnim činiocima na državnom nivou i da saraduju sa drugim državama i međunarodnim organizacijama. Njihovi zadaci ne smeju biti ograničeni na krivično gonjenje počilaca krivičnih dela, već treba da obuhvate razvijanje i koordinaciju programa mera za pružanje pomoći i zaštite žrtvama trgovine ljudima.